

چراغِ پنجاب

4595

4595

تلخ بک ڈپو

26

凡事少取

Far 11

当猴相冲

27

宜：出行、求医、入殓
忌：作灶、安床

Far 12

日肖雞相冲

28

宜：結婚、栽種、動土
忌：祭祀、沐浴、坏垣

Far 13

日肖犬相冲

29

宜：受死、日事不取
忌：嫁娶、作灶、閉市

Far 14

日肖猪相冲

30

宜：立券、成服、除服
忌：入宅、閉市、嫁娶

Far 15

癸丑	甲子	丙子	戊子	庚子	壬子
猪	鼠	鼠	鼠	鼠	鼠
廿二歲	七歲	五歲	四歲	卅三歲	廿一歲
1 1 1 1 1 1	1 1 1 1 1 1	1 1 1 1 1 1	1 1 1 1 1 1	1 1 1 1 1 1	1 1 1 1 1 1
9 9 9 9 9 9	9 9 9 9 9 9	9 9 9 9 9 9	9 9 9 9 9 9	9 9 9 9 9 9	9 9 9 9 9 9
7 7 7 7 7 7	2 3 4 6 7 8	4 6 8 0 2 4			
3 5					

COPYRIGHT ©

癸丑	甲子	丙子	戊子	庚子	壬子
猪	鼠	鼠	鼠	鼠	鼠
廿二歲	七歲	五歲	四歲	卅三歲	廿一歲
1 1 1 1 1 1	1 1 1 1 1 1	1 1 1 1 1 1	1 1 1 1 1 1	1 1 1 1 1 1	1 1 1 1 1 1
9 9 9 9 9 9	9 9 9 9 9 9	9 9 9 9 9 9	9 9 9 9 9 9	9 9 9 9 9 9	9 9 9 9 9 9
7 7 7 7 7 7	2 3 4 6 7 8	4 6 8 0 2 4			
3 5					

Tue.

செவ்வாய் SELASA

廿五

24 Safar

2

18

折插放木
安床嫁娶

星期三
Wed.

புதன் RABU

六月廿六

25 Safar

是日肖兔相冲

THE SINGAPORE
大彩
DRAW
WEEKLY

19

宜：裁衣、出行、閉市
忌：安門、作灶、蓋屋

星期四
Thu.

வியாழன் KHAMIS

六月廿七

26 Safar

4

20

是日肖龍相冲

宜：破土、訂盟、出行
忌：閉市、作灶、立券

星期五
Fri.

வெள்ளி JUMA'AT

六月廿八

27 Safar

5

21

是日肖蛇相冲

宜：破屋、坏垣
忌：嫁娶、栽種

星期六
Sat.

சனி SABTU

六月廿九

28 Safar

22

是日肖馬相冲

宜：立券、成服、除服
忌：入宅、閉市、嫁娶

癸亥	壬戌	辛酉	庚申
猪	狗	鸡	猴
廿二歲	六歲	六歲	六歲
1 1 1 1 1 1	1 1 1 1 1 1	1 1 1 1 1 1	1 1 1 1 1 1
9 9 9 9 9 9	9 9 9 9 9 9	9 9 9 9 9 9	9 9 9 9 9 9
7 7 7 7 7 7	3 4 5 7 8 9	3 4 5 6 8 9	3 4 5 6 8 9
3 5	4 6 8 0 2 4	3 5 7 9 1 3	2 4 6 8 0 2

COPYRIGHT ©

癸丑	甲子	丙子	戊子	庚子	壬子
猪	鼠	鼠	鼠	鼠	鼠
廿二歲	七歲	五歲	四歲	卅三歲	廿一歲
1 1 1 1 1 1	1 1 1 1 1 1	1 1 1 1 1 1	1 1 1 1 1 1	1 1 1 1 1 1	1 1 1 1 1 1
9 9 9 9 9 9	9 9 9 9 9 9	9 9 9 9 9 9	9 9 9 9 9 9	9 9 9 9 9 9	9 9 9 9 9 9
7 7 7 7 7 7	2 3 4 6 7 8	4 6 8 0 2 4			
3 5					

چونواں پنجابی ادب

4595

یکے از مطبوعات

تاج بک ڈپو — اردو بازار — لاہور

87963

70463

جملہ حقوق محفوظ نہیں

1995

ایڈیشن

نوید احمد

نے

منظور پریس

توں

چھپوا کے

تاج بک ڈپو

دلوں

شائع کیے۔

مل:- - 40 روپے

چونوان پنجابی ادب

نصاب ثانی۔ اے پیرچہ الف

ایکٹو

موتبینے

ڈاکٹر اسلم رانا (مدیر)
ڈاکٹر شہباز ملک
ڈاکٹر سید اختر جعفری
یونس اختر
نور احمد شائق

تاج بک ڈپو — اردو بازار — لاہور

والد مرحوم ملک نذیر احمد دا ایشاعتی کاروبار دا شوق کوئی آدمی صدی رہیا
 اے ”اعلیٰ تے ستا“ اونہاں دا مشن سی۔ مینوں وی اوہناں دے سائے تھلے کم
 کرن دی عزت تے مسرت حاصل رہی اے۔ ہُن اوہناں دی ذات نوں میں اپنا
 رہبر تے آگو پانا آں تے منا آں میری دلی دعا اے کہ رب تعالیٰ آخرت وچ
 اوہناں دے مرتبے اُچے توں اُچے کرے تے مینوں وی توفیق دیوے کہ میں والد
 مرحوم دے ایشاعتی مشن اُتے کاربند رہ سکوں۔ (آمین!)

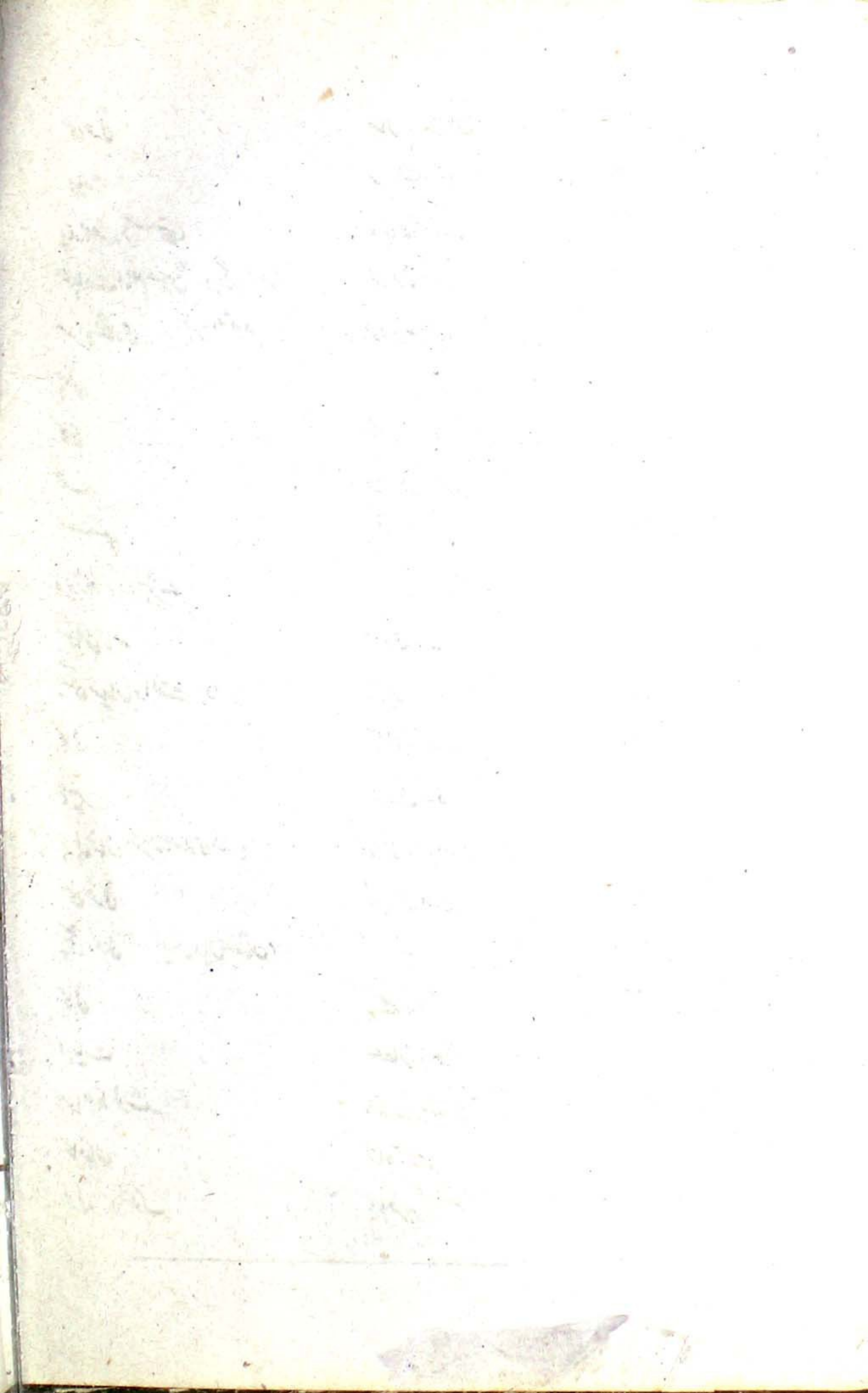
□ نوید احمد □

ویدوا

۹		پہلی گل
۱۱	حفیظ تائب	نعت
۱۳	شرف کنجاہی	وَن دابوٹا (نظم)
۱۵	احمد راہی	سورج تے دھرتی (نظم)
۱۶	عارف عبدالمتمین	غزل
۱۹	نواز	پنڈ داباؤ (افسانہ)
۲۵	عبدالمجید بھٹی	قسم (قومی نغمہ)
۲۶	منیر نیازی	سفر دی رات (نظم)
"	"	گل دی گل (نظم)
۲۹	قیوم نظر	مان اے مینوں (نظم)
۳۰	رؤف شیخ	غزل
۳۲	شرف کنجاہی	دارت شاہ دا پنجاب (مضمون)
۴۰	سلیم کاسٹر	غزل
۴۲	باقی صدیقی	ایہ نہیں مینڈا گراں (نظم)
۴۴	سجاد حیدر	ونجارا میرے مان دا (ڈرامہ)
۵۸	شیر افضل جعفری	بیلے دی سحر (نظم)
۶۰	بشیر مندر	نیں جیون دی (نظم)
۶۲	رشید انور	غزل
۶۴	ارشاد میر	پگ (انشائیہ)
۶۶	اقبال صلاح الدین	پتہ (نظم)

۷۸	اختر کاشمیری	گیت
۸۰	حنیف باوا	دھی (افسانہ)
۸۵	النور مسعود	جہلم دے پل تے (نظم)
۸۸	الطاف قریشی	دوجی موت (نظم)
۸۹	ڈاکٹر سید اختر جعفری	پنجابی ناول تے اوہدا مستقبل (مضمون)
۱۰۰	محمد اسماعیل بھٹی	بھلیکھے (نظم)
۱۰۲	سمیع اللہ قریشی	پنجاب وچ اسلام دا کھلا (مضمون)
۱۱۱	منظور وزیر آبادی	غزل
۱۱۳	ماجد صدیقی	بہار (نظم)
۱۱۵	رشید سلیم سمیں	سرداراں (افسانہ)
۱۲۲	نادر جاجوی	روسکداں تے رو (نظم)
۱۲۶	یونس احقر	غزل
۱۲۸	النور علی	اسلم (افسانہ/انشائیہ)
۱۳۵	رشید عثمانی	غزل
۱۳۷	ڈاکٹر شہباز ملک	آزادی دے مجاہد لکھاری (مضمون)
۱۵۱	راقب قصوری	نعت
۱۵۳	حبیب اللہ فاروقی	مدینے وچ حضور دی آمد (مضمون)
۱۵۹	مولا بخش گشتہ	غزل
۱۶۱	ڈاکٹر فقیر محمد فقیر	بیتے ویلے دی یاد (قومی نظم)
۱۶۲	بوشوا فضل الدین	بچے دے اتھرو (افسانہ)
۱۶۴	فیروز دین شرف	حرص (نظم)
۱۶۷	پیر فضل گجراتی	غزل بوسی
۱۶۹	حکیم ناصر	غزل

۱۶۱	میاں ہدایت اللہ	سی حرفی
۱۶۲	برہد اپشادری	ابیات
۱۶۴	حاجی محمد صفوری	پندنامہ (ستی)
۱۶۶	محمد بوہا گجراتی	شہادت امام حسینؑ (جنگ نامہ)
۱۶۸	مولوی غلام رسول عالمپوری	سرپانگاری (احسن القصص)
"	"	چھٹی
۱۸۱	خواجہ غلام فریدؒ	کافی
۱۸۳	میاں محمد بخشؒ	حمد
۱۸۵	ہاشم شاہ	ستی
"	"	دیوڑھ - دوہڑے
۱۸۶	مولوی لطف علی	سیغل نامہ
۱۸۹	پیر محمد	جنگی میدان و نقشہ (وار)
۱۹۱	سچل سرمستؒ	کافی
۱۹۳	وارث شاہ	ہمیر
۱۹۵	حافظ بہنوردار (رانجھا)	بول نماز (نثر - اسلامی فقہ)
۱۹۶	حیدر علی ملتانی	سی حرفی
۱۹۸	-	پتھی روٹی (ایمان دیاں صفتاں)
۱۹۹	مکتبہ شاہؒ	کافی
۲۰۰	سلطان باہوؒ	ابیات
۲۰۲	حاجی محمد نوشہ گنج بخشؒ	مواعظ نوشہ
۲۰۴	شاہ حسین	کافیاں
۲۰۶	بابا فرید گنج شکرؒ	بول (شکوہ)

پہلی گل

پنجابی زبان نون بی اے دی سطح اُتے پڑھاؤن واسطے اچ تیکر جیہڑی پالیسی اُتے عمل
 کیتا گیا اوہ ایہہ سی کہ چند اک مصنفان دیان کتاباں کورس وچ مقرر کردتیاں جاندیاں سن۔
 جیہڑے تون دو وڈیاں خرابیاں پیدا ہوندیاں سن۔ اک تے ایہہ کہ ایہناں مصنفان وچوں
 بعضیاں دیاں کتاباں ضخامت دے حساب نال بہت وڈیاں سن تے دوجے پاسے طالب علم
 نون مجموعی طور تے پنجابی ادب دے درجہ بدرجہ ارتقاء واکوئی اندازہ نہیں ہوسکد اسی تے نہ ای
 اوہ پنجابی ادب دیاں ساریاں صنفان تون واقف ہوسکد اسی۔ ایس لئی ایہہ ضروری سمجھیا گیا
 کہ تعلیمی درجے دے معیار تے طالب علم دی ذہنی سطح نون سامنے رکھدیاں ہوئیاں اک ایہہ
 نمائندہ انتخاب کورس دے طور تے پیش کیتا جاوے جس نون پڑھن نال طالب علم پنجابی زبان
 تے ادب تون ایس طرح جانوں ہوجان کہ پنجابی دے کلاسیکی ادب تون لیکے اچ تیکر دی ترقی
 واک بنیادی ڈھانچہ اوہناں دے سامنے آجاوے تے نال ای اوہناں نون پنجابی ادب
 دیاں وکھو وکھ صنفان نال جانکاری ہوجاوے۔ ایس انتخاب نال طالب علماں نون پنجابی زبان
 دی لغوی ترقی وادی اندازہ ہوجاوے گا۔

جھٹھوں تیکر موجودہ انتخاب یعنی ”چونواں پنجابی ادب“ دا تعلق اے ایہہ دے وچ
 کوشش ایہہ کیتی گئی اے کہ ہر صنف تے ہر دور دی نمائندگی ہوجاوے تے اوہناں نون
 انتخاب وچ اپنی اہمیت دے مطابق تھاں لبھے۔ پر اک گل لے کہ ایس انتخاب وچ تاریخی
 ترتیب نون اٹا دتا گیا اے۔ کلاسیکی ادب تون موجودہ دور وں آون دی تھاں موجودہ دور تون
 پچھانہ ول جاون دی کوشش کیتی گئی اے۔ ایہہ ہی اک وڈی وجہ ایہہ دے کہ ایس عہد دے

طالب علموں و ذہین لازمی طور سے ایسے عہد دی لسانی۔ تہذیبی تے ادبی قدریں تے روایاں نوں
چھیتی قبول کر لیندا اے تے پھیر اوہدے حوالے نال اوہناں واسطے ماضی و اجازتہ لینا سوکھالا
ہو جاندا اے۔

جتنوں تیکر پنجابی ادب دے دکھو و کھو و وراں دا تعلق اے اوہناں دی ترتیب دی کھلی
ٹھہلی رکھی گئی اے۔ مثال دے طور تے اسیں پاکستانی دور نوں اک دور دی حیثیت نال پیش
کیتا اے۔ حالانکہ پاکستانی ادب دا اک حصہ اصل وچ ویہویں صدی دے دوجے تے تیجے
دہاکے دی توسیع اے۔ ایسے طرح عبوری دور نوں اسیں کلاسیکی ادب توں بعد پاکستان بن
تیکر دے سارے عرصے تے کھلا دتا اے۔ انج ای کلاسیکی ادب دے وی کئی دور ہو
سکدے سن پر ایس سارے کلاسیکی ادب نوں اک دور دے طور تے پیش کیتا اے۔
امید اے کہ ایہہ انتخاب استادوں تے شاگردوں دونوں واسطے نہ صرف دلچسپی و باعث
بنے گا سگوں تعلیمی اعتبار نال وی صحیح خطوط اتے پنجابی ادب دی تدریس و اذریعہ بنے گا۔
ایس انتخاب دے مرتبین نے دیانت داری تے پوری محنت نال اپنے فرض نوں
سرا انجام دین دی کوشش کیتی اے ایس لئی اوہناں دا شکریہ ادا کرنا میرا فرض اے۔
ایہدے نال ای اوہناں ساریاں لکھاریاں دے وی اسیں احسان مند آں جنہاں دیاں پر
مغز تے قابل قدر تخلیقاں ایس انتخاب دی زینت بنیاں۔

اسلم رانا (مدیر)

شعبہ پنجابی۔ پنجاب یونیورسٹی

حفیظ تائب

نعت گوئی دے حوالے نال حفیظ تائب ہوراں دانان اردو تے پنجابی دونوں زبانوں وچ بڑا اچھا لے۔ اوہناں نے نعت توں اک نواں انداز دتا اے۔ اوہناں دیاں نعتاں والفظ لفظ حضور پاک صلی اللہ علیہ وسلم نال عقیدت تے محبت دے جذبے وچ ڈبیا ہوندا اے۔ نعت گوئی دی عام روایت توں ہٹ کے نعت وچ اپنے تے اپنے عہد دے آشوب دے حوالے نال رسول اکرم دی سیرت تے ذات نال عقیدت تے اثر بھریا اظہار حفیظ تائب دی نعتیہ شاعری دی واضح شناخت تے پہچان لے۔ اوہ صرف نعت گو ای نہیں سگوں ایسے دور وچ نعت گوئی لئی اک تحریک تے معیار بنے نہیں۔ آپ ۱۴ فروری ۱۹۳۱ء نوں احمد نگر گوجرانوالہ وچ پیدا ہوئے۔ حاجی چراغ دین آپ دے والد دانان لے۔ پنجابی وچ ایم اے نہیں۔ واٹھا دے محکمے دی نوکری توں فارغ ہو کے اچ کل اورینٹل کالج پنجاب یونیورسٹی لاہور وچ پنجابی دے استاد بنیں۔ ”پن چھان“ ”سک مٹراں دی“ تے ”صلو علیہ وآلہ“ آپ دیاں کتاباں دے ناں نیں۔

نعت

لب دیا پیار یا مدح تیری خس خس مومو پیا کردا
تیرے سوہنے قد دیاں گلاں سرور سرور پیا کردا

جہک اُچیرے خُلق تیرے دی خُلق توں پیچھے لاندی
جلمگ جلمگ راہ تیرے دا کرو کرو پیا کردا

عشق تیرے نے چنبے وانگوں اندر مُشک مپایا
یاد تیری وچ کونل وانگوں دل کو کو پیا کردا

کملی والیا نظر کرم دی اج ہر نگھا بندہ
بے قدری دیاں پالیاں دے وچ ٹھرو ٹھرو پیا کردا

تیرا عکس نظر آؤندا اے مرشد باہو اندر
اج وی جس دی واج دے اتے جگ ہو ہو پیا کردا

رب نے جدوتے میں مینوں اینے درد خزانے
فرکیوں تائب ہر ویلے میں مرد مرد پیا کردا

شرف کنبجہی

— شرف کنبجہی جدید پنجابی شاعری کے موڈھی نہیں۔ آپ نے نظم کے نشر و صورتاں وچ پنجابی دی بڑی معیاری تے اچی پدھری خدمت کیتی اے۔ اوہناں دے تنقیدی مضموناں دا مجموعہ ”جھتیاں“ دے ناں نال تے شاعری دا مجموعہ ”جگراتے“ دے سرناویں ہیٹھ چھپیا۔ دونوں کتاباں اپنی اہمیت پاروں خاصیاں مشہور نہیں۔ کنبجہی صاحب نے علامہ ڈاکٹر اقبال دے ”خطبات“ تے ”جاوید نامہ“ دا پنجابی وچ ترجمہ وی کیتا اے۔ آپ اکتوبر ۱۹۱۵ء وچ گجرات دے شہر کنجاہ وچ پیدا ہوئے۔ اردو تے فارسی وچ ایم اے کرن گروں مختلف کالجوں وچ تے کجھ چرپوئیوٹی وچ استاد دی حیثیت نال پڑھانڈے رہے۔ علامہ اقبال دی فارسی شاعری نوں پنجابی نظم وچ ڈھالیاتے اوہناں دے خطبیاں نوں پنجابی نشر دا بنا پوایا اے ایہہ کتاباں چھپ چکیاں نہیں۔ ایس توں علاوہ اوہناں نے پنجسورہ دے نال نال پنجاب قرآنی سورتاں دا شعری ترجمہ وی شائع کرایا اے۔ اوہناں دی شاعری وچ ساڈے دیہاتی وسیب دے جھکڑے تے پنڈاں دے لوکاں نوں پیش آون والے مسئلے دا اظہار جدید طرز احساس دے حوالے نال پیش کیتا گیا اے۔ اوہناں دیاں پنجابی زبان تے ادب لئی خدمات دے اعتراف دے طور تے ۱۴ اگست ۱۹۸۲ء نوں حکومت پاکستان و توں ”تمغہ امتیاز“ دتا گیا اے۔

ون دا بوٹا

میں ون دا سنگھنا بوٹا
 مٹھنڈیاں میریاں چھانواں
 مٹھیاں میریاں پیلوں
 دے توں راہیا جانڈیا
 جھکھن بھانیا مانڈیا
 آچا جھٹ گھسائے
 میریاں پیلوں کھائے

میری چھانویں بہہ لے
 میں دن دا سنگھنا بوٹا
 مٹھنڈیاں میریاں چھانواں
 کیہ ہو یا پنڈھ سارا اگتے
 کیہ ہو یا دن سرتوں ڈھلیا
 جیون پنڈا ڈونگھا منیا
 پرانچ دھپے سرتیاں
 دھدل پھکیاں
 کچھ نہیں بن دا
 اوہوا جھٹ سہانے
 جیہڑے چھانواں ہیٹھ وہانے
 ایہہ چھانواں وی چار دھاڑے
 چار دھاڑے جو بن
 مرط پتراں نے جھڑنا
 اج آکے بہہ لے تھلے
 میں دن دا بوٹا سنگھنا
 مٹھنڈیاں میریاں چھانواں

احمد راہی

احمد راہی ۱۲ نومبر ۱۹۲۳ء نوں امرتسر وچ جمے۔ ایہناں دے والد خواجہ عبدالعزیز کاروبار
 کردے سن۔ راہی ہورائے لکھن داندھار دو توں بدھا۔ رسالہ ”سویرا“ دے ایڈیٹری رہے۔ ۱۹۴۹ء
 وچ پنجابی زبان دی سیوالٹی ادب دے میدان وچ اترے۔ اپنیاں گیت انگ دیاں نظماں پاروں
 بڑے مشہور ہوئے۔ ”ترنجن“ دے ناں نال ایہناں دے کلام دا مجموعہ پھپ چکیا ہویا اے۔ احمد راہی
 ہوری جدید احساس دے شاعران وچ شامل نیں۔ پچھلے کتیاں ورہیاں توں فلمی دنیا دے واسی بنے
 ہوئے نیں۔ گیت نگاری تے مکالمہ نگاری پاروں بڑے مشہور نیں۔

سورج تے دھرتی

چڑھدے وتوں آؤندا سورج
 لہندے دل ٹر جاندا
 آوے لٹ لٹ چان لے کے
 جائے ہنیرے پاندا

اودے رگم کرم تے دھرتی
 پئی اے چپ چیتے
 خورے اوس کیہ منتر پھوکے
 کیہڑے جبادو کیتے

اودے پیار چہ مٹوے مٹوے
 ورہے ہزاراں بیتے

ادہتے رورو ہا سے کیرے
ہس ہس اٹھرو پیتے

تو نہہ سورج میں دھرتی چناں
وچھی آں قد میں تیرے
توں تے میرے لوں لوں دے فرج
پالتے نہیں ڈیرے

میں کتھے ہن تو نہہ ای تو نہہ ایس
اوہلے نہیں بس میرے
میرے ہا سے میرے ہنخو
سبھے ہنہ نہیں تیرے

تیرے رگم کرم تے چناں
پئی آں چپ چیتے

عارف عبدالمستین

عارف عبدالمستین اردو تے پنجابی دونوں زبانوں دے نامور ادیب نقاد تے شاعر نہیں۔ آپ خواجہ عبدالمحمید دے گھر یکم مارچ ۱۹۲۳ء نوں کوچہ وکیلاں امرتسر وچ پیدا ہوئے۔ بچپن توں ای اعتماد فکر تے دانش اوسناں دی ذات تے کردار واک حصہ بنے رہے نیں۔ اردو نظم تے نثر دیاں کئی کتاباں توں اڈا اوسناں پنجابی دی وی ڈھیر تے معیاری خدمت کیتی اے۔ ”اکلا پے دامسافر“ اوسناں دیاں پنجابی نظماں تے غزلاں دا مجموعہ اے۔ ۱۹۷۹ء وچ ”پرکھ پڑچول“ دے ناں نال اوسناں دے تنقیدی مضموناں دا مجموعہ چھپیا اے۔ آپ اے ج کل ایم اے او کالج وچ اسلامیات دے پروفیسر نیں۔

مَنْزِل

لوکی مینوں چہرے اُتے نول چڑھا کے ہلے نہیں
منہ دے کتے مٹھے سارے کتے کوڑے دل دے نہیں

سجناں دے کرماں دے قصے سوہنی تے جا مکدے نہیں
کتے پریم پجاری اج وی کچے گھرے تے مٹھدے نہیں

دھرتی دے اک اک جائے تے جہدا اپنی میں وارداں
واچلے تے اک اک رُکھ دے سارے پتے ہلے نہیں

چار چوہیرے دیکھنے پے گئے ڈراؤنے خواب حقیقت دے
ایہہ سارے بھلن نہیں اکھ دے جھپڑے اکھ دے تل دے نہیں

پلکاں وی چُک ہو لی ہو لی بول وی دھیرے دھیرے بول
جے پھٹ پین دلاں اندرتے قیامت تیک نہ سہلے نہیں

عارف آیس دکھاواں تینوں منظر نویں زمانے دے
کندھ دے حرفاں نوں کجھ بندے نہواں مال پئے پھل دے نہیں

نواز

نواز ہوراں داناں پنجابی کہانی کاراں دی پہلی صف وچ شامل اے لفظاں دے آپسی جوڑ میل پاروں
آپ زبان دے حوالے نال اک خوبصورت سماں پیدا کر دے نیں۔ صلاح الدین ندیم ہوری اوہناں بارے
لکھدے نیں: ”اوہنوں جیاتے زمین نے پر اوہ ہمیشہ اپنا رشتہ اسماناں نال جوڑ والے“ ایہناں دیاں کہانیاں
دے کردار بڑے محبوبہ پر متحرک نظر آؤندے نیں۔ آپ دیاں کہانیاں دا مجموعہ ”ڈوہنگیاں شاماں“ دے
نال نال چھپیا ہویا اے۔

اوہ جناب نور محمد ہوراں دے گھر ۳ ستمبر ۱۹۲۵ء نوں امرتسر وچ پیدا ہوئے۔ ۱۹۴۹ء وچ اسلامیہ
ہائی سکول خزانہ گیٹ توں دسویں پاس کیتی۔ پہلاں اردو وچ لکھنا شروع کیتا تے نال نال پنجابی ول وی دھیان
دتا۔ ”ڈوہنگیاں شاماں“ توں اڈ ”اک شام رنگی کڑی“ دا مجموعہ وی چھپ چکیا اے۔ اوہ آج کل لاہور
وچ رہندے نیں۔ ریڈیو پاکستان لاہور تے ٹیلی ویژن سنٹر لاہور توں اوہناں دے ڈرامے، افسانے تے فیچر
نشر ہوندے رہندے نیں۔

پنڈ دا باؤ

پنڈ دے سارے ای منڈے نوری نوں باؤ کہندے سن۔ باؤ لفظ ایڈا بڑا تے نہیں
سی جنھوں سن کے تے نوری دے ہتھ کنبن لگ پنڈے سن۔ پے ایڈا چنگا وی نہیں سی
جنھوں لوکاں دے موبہوں سن کے نوری دیاں اکھاں شرم نال کجلا جانداں۔ جدوں وی
کوئی منڈا اوہنوں کولوں نگھدیاں دیکھ کے ہولے جیہے ”باؤ“ کہندا اوہ چھیتی نال انج
اودے کولوں نگھ جانداں جنویں ہن اوہ ”باؤ“ کہہ کے اودھی سانولی جہی باہرہ وی
پھڑلے گاتے اودے کول منڈے ہوے ایہہ وی کہہ دے گا:
”کیتے چلے او سوہیگرا“

نوری نوں ایہو جیہیاں گلاں سوچ دے آج دس ورہے ہو چلے سن سویرے

سُتے پیئے اُٹھ کے، مُنڈ ہتھ دھو کے گھروں نکلیاں، پنڈ دے چھوٹے جیہے سکول وچ لگے ہوئے بوہڑ دے درخت تھلے بیٹھیاں یاں پھیرا تے نوں اپنے ای گھر وچ منجی تے ملے پیاں خورے اوہنوں کیہ ہندا کہ اوہنوں اچ لگدا جتوں اوہدے کول ای کھلوتے پنڈ دے کسے مُنڈے نے اوہنوں ہولی جیہی ”باؤ“ کہہ دتا اے۔ اوہدے ہتھ غصے نال کنبن لگ پیندے۔ اوہدیاں لمیاں پلکاں والیاں ڈونگیاں اکھاں شرم نال کجلا جاندیاں۔ اوہ تیزی نال ایدھر اودھر دیکھن لگ پیندی تے اوس ویلے یاں تے اوہ پنڈ دی کسے راہ تے کئی ای ٹری جاندی ہندی تے یاں پھیرا اپنے ای گھر وچ منجی تے لٹی پئی ہندی تے اوہدے کول کوئی وی نہ ہندا۔ اوہ بڑے غور نال اپنے اگے کچھے دیکھدی پر اوہدے دل نوں یقین پھیر وی نہ آؤندا۔ اوہ ویلا اوہدی زکی جیہی کئی جان تے بڑا عذاب بن جاندی پھیر اوہ کدی گھرے دا مُنڈ اپنی پیندی یا مکان دے ویہڑے وچ ایدھر اودھر بھرن لگ پیندی یاں کسے کچی

کنڈ نال لگ کے کناں کناں چر روندی رہندی۔

نوری ایس طرح ای روندی رہی تے پنڈ دے مُنڈے اوہنوں ہن اچی اچی ”باؤ“

کہن لگ پئے۔

نوری دا ایس پنڈ وچ سوائے اک چھوٹے بھراتوں ہوہر کوئی نہیں سی اوہدی اپنی عمر کوئی باقی تھی ورہے سی تے اوہا چھوٹا بھراتوں کو ورہیاں داسی۔ کئی ورہے پہلے وی اوہ ایسے ای گھر وچ، ایسے ای پنڈ وچ رہندی سی۔ پر اوہوں اوہدے نال اوہدے ماں پیو وی ہندے سن۔ تے پھیر اوہ ایس پنڈ وچ ای نہیں بلکہ سارے ای جہان وچ اپنے نکلے جہے بھراتوں کئی رہ گئی تے ہن اوہ اپنے ماں پیو دی قبر تے ڈپوے بال رہی ہندی اے۔ پہلوں نوری آپ پڑھدی ہندی سی۔ سویرے سورج نکلن توں پہلے ای اوہدی جاگ کھل جاندی، پھیر اوہ اپنی ماں نوں جگاندی، دونوں رل رل کے گھر دا کم گہ دیاں تے جدوں سورج ہولے ہولے ایس پنڈ ول جھاتی ماردا، اوہوں اوہدی ماں اوہنوں لستی دا بھرا ہو یا گل اس پیاندی،

رومال وچ اک دوپرائٹھے بھدو بندی تے اوہ آپنیاں کتاباں وچ اوس رومال نوں رکھ کے سکول پڑھن چلی جاندی۔ نوری نے ایس طرح ای اٹھ جماعتاں پاس کر لیاں تے جدوں اوہ نوویں وچ داخل ہوئی اودوں نوری اپنے ماں پوکوں وچھڑ گئی۔ ہن نوری اوسے ای پنڈ وچ رہندی سی تے اوہ دے نال نوواں کوورھیاں دا اوہا بھراوی سی، ہن اوہ آپ نہیں سی پڑھدی پنڈ دے چھوٹے چھوٹے بالوں نوں پڑھاؤندی سی تے اوہناں بالوں وچ اوہا بھراوی سی۔ ایس پنڈ وچ کلی ای نوری سی جیہڑی دوویلے روٹی کھان لئی سارا سارا دن بالوں نوں لب پڑھاندی رہندی سی۔

نوری دی عمر تے اوہ سی جیہڑی عمر وچ گڑیاں بس چپ ای کہہ رہندیاں نیں یاں جے بے وس ہو جان تے پھیر اپنے آپ کوں وی شرمناؤندیاں نیں پر مونہوں کجھ وی نہیں کہندیاں جہانویں اوہناں ول کوئی تکتے تے جہانویں نہ تکتے، پر اوہناں نوں انج لگدا اے جنویں ہر منڈا اوہناں نوں دیکھ رہیا اے۔ نوری نوں انج تے نہیں سی لگدا، پر پھیر وی سکول وچ بالوں نوں پڑھاؤندیاں اوہ ایہ ضرور سوچ دی سی کہ عمر اوہدی بالوں نوں پڑھاؤن والی نہیں تھوڑی جیہی دیر لیتی اوہ چپ ہو جاندی تے بال اوہدے ول انج دیکھن لگ پندے جنویں اوہ اوہدے دل دی گل نوں تاڑ گئے ہوں، اوس ویلے نوری بالوں نوں روٹی کھان دی چھٹی دے دیندی۔ تے جہانویں اوہ ویلا بالوں دے پانی پین دا وی نہ ہندا۔ پر ایہ ویلا ہر روز نہیں سی آؤندا۔ کدی کدی آؤندا سی، پر آؤندا ضروری۔

نوری بالوں نوں پڑھاندی سی شورے ایسے ای کر کے پنڈ دے سارے ای منڈے اوہنوں "باؤ" کہندے سن۔ پر گل ایہہ نہیں سی۔ نوری جوان وی سی تے پنڈ دی اٹھ جماعتاں پڑھی ہوئی گڑی دی جوانی ذرا نکھری ہوئی ہندی اے۔ اوہ اپنے کالے تے لمے والاں نوں سرھوں داتیل ای لاندی سی، شلوار تے قمیض ای پاؤندی سی۔ اوہدے نک وچ کوئی موٹا موٹا جیہا سونے دا لونگ ہندا سی۔ پیریں اوہ بھرتی ہندی سی، جیہڑی پنڈ دیاں دوجیاں گڑیاں وی پاؤندیاں

سن، پُرخورے کیہ گل سی، اوہ ایہناں کپڑیاں وچ پنڈ دیاں دوجیاں گڑیاں کولوں ذرا دکھری لگی سی۔ تاہو تے پھیمو تے داری نوں لوک ایس ای ناں نال بلاؤندے سن، پُرخوری نوں کوئی وی نوری نہیں سی کہندا۔ سارے ای "باؤ" کہندے سن۔

پنڈوا ایہہ "باؤ" پنڈ وچ رہندیاں ہویاں وی پنڈ وچ نہیں سی رہندا۔ ایہہ ادھی اپنی سوچ سی۔ کدی کدی تے اپنی ایس سوچ کولوں اوہ آپ وی اپنی کوئی تنگ آجاندی کہ اوہنوں اپنے آپ نال نفرت ہون لگ پیندی۔ اوہنوں اپنے آپ کولوں خوف آون لگ پیندا۔ اپنے لمے کالے وال اوہنوں زہر بھرے ناگ لگن لگ پیندے تے اوہ کنبدی ہوئی پھیتی نال جھٹکا دے کے اپنے کھلے وال بندھ دیندی تے اپنیاں دوتہاں بانہواں وچ اپنا منہ لے کے کچی کندھ نال لگ کے کتاں کتاں چہرہ رندی رہندی، تے پھیر اوہنوں انج لگدا جنویں پنڈ دے کسے منڈے نے اوہنوں ہولی جیہی "باؤ" کہہ کے بلایا اے۔ اوہ تیزی نال اکھاں چک کے ایہرا ودھر آگے پچھے دیکھدی تے جدوں اوہنوں اپنے کول کوئی وی نظر نہ آؤندا، تے اوہ پھیر بانہواں وچ منہ دے کے ردون لگ پیندی۔

نوری نوں کولوں لنگھ دے دیکھ کے منڈے اوہنوں "باؤ" تے ضرور کہندے سن تے اوہ تیزی نال اوہناں دے کولوں لنگھ وی جاندی سی پُرخوری وی اگانہہ ودھ کے ادھی سانولی جیہی بانہہ پھڑ کے اوہنوں ایہہ نہیں سی پچھدا "کہتے چلے او سوہنیو"!

نوری ایہو چاہندی سی کہ ہن کوئی اوہرا دستہ روک نوے اوہرے راہ وچ کھلوجا دے، تے پھیر نوری ادھی بانہہ پھڑ کے آگے ودھے، کلی نہ جاوے۔

نوری ایہو سوچدیاں باتیاں دے رہیاں دی ہوگی سی پُرخالی اوہ ویلا نہیں سی آیا۔ کدی کدی اوہنوں ایہہ وی خیال آؤندا سی کہ کتے ایہو ای نہ ہووے کہ اوہ ساری عمر بال ای پڑھاؤندی رہوے تے منڈے اوہنوں "باؤ" ای کہندے رہن۔ اوہ کلی سی تے کلی ای سوچدی سی۔ اوہرا کوئی ہووے دوجا ہے گا وی نہیں سی، چھنوں اوہ اپنے دل دی گل سنا سکے۔ پنڈ دیاں گڑیاں تے

~~87963~~ 87963

اودھ سے نال بہندیاں وی نہیں سن۔ ہمیشہ اودھ سے پیراں وچ یاں اودھ سے کولوں نیویں جگہ
تے بیٹھدیاں سن تے جدوں اک واری پھیموں دی بانہہ پھڑکے اوہنے اودھوں نال بٹھان دی
کوشش کیتی سی، اودوں پھیموں ایہہ کہہ کے ہیٹھاں بہہ گئی سی ”اسیں اجد کڑیاں تہاڈے
نال نہیں بیٹھ سکدیاں باؤ“

”باؤ“ والفظ پھیموں دے مُنہ وچوں سن کے نوری نے چھیتی نال اودھ سے مُنہ تے ہتھ
رکھ دتا سی ”توں جتھے مرضی بیٹھ، نہ ہو رکھ نہ کہوں“ نوری نے اکھیاتے چپ ہو گئی۔
ایس واقعہ دے بعد نوری سارا سارا دن کسے سوچ وچ ڈُبتی رہندی۔ کدی سوچدی مینوں
پنڈویاں کڑیاں۔ پنڈوی کڑی کیوں نہیں سمجھدیاں۔ کدی سوچدی آخر میرے وچ کیہڑی چیز
اے جیہڑی اوہناں کولوں وکھری اے۔ اوہ شیشے اگے کھلو جاندی۔ اپنے سالو لے مُنہ سفید دنداں
تے سجرے ہونٹھاں نوں ویکھ کے خورے اودھوں کیہ ہندا کہ اوہ اک ٹنڈا ساہ بھردی تے
اودھوں انج لگا اجنویں پنڈ دے کسے مُنڈے نے اودھوں ہولی جیہی باؤ کہہ دتا اے۔ اوہ چھیتی
نال شیشے اگوں ہٹ جاندی تے اودھیاں لمیاں پلکاں والیاں ڈوہنگیاں اکھاں شرم نال کجلا
جاندیاں اوہ تیزی نال اپنے آ لے دو آ لے دیکھن لگ پیدی تے کول کوئی وی نہ ہندا۔ اوہ
شیشے توں مُنہ موڑ کے مکان دی کچی کندھ نال لگ کے کتاں کتاں چر روندی رہندی۔
نوری ایس طرح ای پڑھاؤندی رہی تے شرماؤندی رہی۔ پیرہن اوہ کجھ بے وس
ہندی جاندی سی۔ پڑھا پڑھا کے، شرما شرما کے تے رورو کے، اودھی جان ادھی ہو گئی سی
تے پھر اوہنے اک دن سوچیا کہ آج راہ وچ ٹرے جاندیاں جیہڑا اودھوں پہلوں ”باؤ“ آکھے
گا، اوہ اودھی بانہہ پھڑکے اگے ودھے گی، کلی نہیں جاوے گی۔
آج اودھی چال وی پہلے ورگی نہیں سی اوہ دھرتی تے انج پیر رکھدی سی جنویں اوہ کسے
قبرستان وچوں لنگھ رہی ہووے۔ اوہ ایس طراں ای ٹردی رہی تے فیروہ سے کتاں وچ اک
آواز آئی ————— ”باؤ“

نوری نوں انج لگا جنویں کسے نے کسے قبر وچ اوہنوں بلایا ہووے، اوہنے ایہدے
 اگے کجھ نہیں سُنیا۔ اوہدے ہونٹ کنب رہے سن اوہنے چھیتی نال مڑ کے اوہدی بانہہ پھڑ
 لئی۔ — اوہ نوری دا نواں گورھیاں دا بھرا سی تے ایہہ پہلی واری سی جدوں اوہ
 مکان دی کچی کندھ نال لگ کے نہیں سی رو رہی۔ نوری کناں ای چم اپنے اوس بھرا دے نال
 لگ کے روندی رہی، پھیر اوہ اٹھی بھرا دی بانہہ پھڑ کے سکول ول تہ پئی تے اوہ بھرا کجھ
 دی نہ سمجھ سکیا۔

عبدالمجید بھٹی

عبدالمجید بھٹی ہوری ۲۴ فروری ۱۹۰۲ء نوں نواں پنڈا اولکھ ضلع گوجرانوالہ وچ چڑاغزین پٹواری
 ہوراں دے گھر جتے۔ تعلیم دے محکمے وچ نوکری کیتی پر چھیتی مگروں نوکری چھڈ کے صحافت والے پاسے آ
 گئے۔ ”ہونہار“۔ ”کسان“۔ ”رہبر پنجابیت“۔ ”پنج دریا“ تے کئی ہور ادبی رسالیاں دے ایڈیٹر تے
 معاون وی رہے۔ بچیاں لئی اردو تے پنجابی وچ بڑیاں سوہنیاں نظماں لکھیاں جیہڑیاں کتابی صورت وچ وی
 چھپیاں۔ بھٹی ہوراں دی پنجابی شاعری لوک گیتاں دے مزاج دے بڑی نیڑے لے۔ اوہناں دے
 گیتاں دے مجموعے ”داناں“ ”دل دریا“ اے۔ ”اکتارہ“ وچ نظماں گیت تے غزلاں شامل نیں۔ ”دل
 دیاں باریاں“ اوہناں دے افسانیاں دا مجموعہ اے۔ ”ٹھنڈا“ دے سرنانویں نال اوہناں دا ناول
 وی چھپ چکیا اے۔ اوہناں دے لکھے ترانے وی کتابی صورت وچ چھپ چکے نیں۔ بھٹی ہوریں جدید پنجابی
 شاعری دے آگوواں وچ شامل نیں۔ آپ دی وفات ۱۹۷۶ء وچ ہوئی۔ آپ نے شاہ حسین دیاں
 کافیاں دا اردو نظم وچ ترجمہ وی کیتا ہویا اے۔

قسم

قسم شہید دے لہو دی مینوں
 ادبے قطرے قطرے پاروں
 میرے باغ نیں ساوے
 میریاں پیلیاں ہریاں بھریاں
 وسدے میرے بوہے چننے
 وسن میرے شہر گراں

قسم شہید دے لہو دی مینوں
 ادبے قطرے قطرے پاروں
 مانواں توں ددھاں دے مان
 دھیاں تے بھیناں دے سرتے
 آن تے شرم دی چٹی چادر
 رنگ سہاگ دے نوں نروئے
 میری پرھیا میری پگ

قسم شہید دے لہو دی مینوں
 ادبے قطرے قطرے پاروں
 کھلے تے نیںناں دا مل
 چانواں تے ریجھاں دیاں پدنگاں
 عشق تے اچھے پیار ہلارے
 نگھیاں پیڑاں گیت نروئے
 پیلاں پاندی رنگ حیاقی

مینر نیازی

مینر نیازی داسوچ فکرتے اظہار دا انداز دکھانے نو یکلے۔ شاعری وچ اوہناں دا اک اپنا علامتی نظام ایسے جیہڑا اوہناں دے کلام دی بڑی واضح کچھان لے اوہناں دی شاعری تجسس تے تلاش دا احساس دواندی اے اوہناں داصرف بیان کرن دا انداز ای دوجیاں تون دکھانہیں سگوں سوچن دا انداز وی جدا اے۔

”سفر دی رات“، ”چارچپ چیزاں“ تے ”رستہ دسن والے تارے“ اوہناں دیاں پنجابی نظماں تے چند غزلاں دے مجموعے میں مینر نیازی ہوراں دی فکر افروز گفتگو وی سنن دے قابل ہوندی اے۔ ۱۹۸۱ء وچ اوہناں دا ڈرامہ ”قصہ دو بھرانواں دا“ چھپیا اے۔ آپ ۹ اپریل ۱۹۲۸ء نوں خاں پور ضلع ہوشیار پور وچ پیدا ہوئے۔ والداناں فتح محمد خاں نیازی سی بسا سیرال وچ رہندے رہے پر آج کل لاہور رہ رہے نیں۔ اردو شاعری وچ وی اوہ اک نویں رنگ تے نوپکے انداز دے شاعر نیں۔ تے دونواں زباناں دی شاعری وچ اچ پدھر دا مقام رکھدے نیں۔

سفر دی رات

ورہدے مینہہ وچ ٹریا جانواں رات سی بوہت ای کالی
اپنے ای پرچھانویں کولوں دل نوں ڈراون والی
شاں شاں کر دے رکھ پتیل دے اٹھہیاں کہ دیاں واواں
اوس رات تے بوہتے لوکی مٹھل گئے گھر دیاں راہواں

گل دی گل

گل بیٹھا کجھ سوچ رہیا ساں
گل اک گزرے ویسے دی

اپنے پنڈ دے پتلاں مہیاں
 چھوٹی عید دے میلے دی
 میں جیہڑا مشہور ہاں ایناں
 دل دے بھیت لکاون وچ
 غم دی تکھی بچیک نوں گھٹ کے
 اپروں ہسد احباون وچ
 اوس پرانے دن دے وچوں
 کر کے یاد اک موقعے نوں
 زور وی لا کے روک نہیں سکیا
 اپنے دل دے ہوئے نوں

قیوم نظر

اصل ناں عبد القیوم اے جدوں ادب وچ آئے تے نظر تخلص کیتا سچ قیوم نظر مشہور ہو گئے۔
جنم ون، مارچ ۱۹۱۴ء اے، لاہور دے دسٹریکٹ میں، انگریزی تے اردو وچ ایم اے میں گورنمنٹ کالج لاہور
وچ اردو دے استاد سن۔ ریٹائرڈ ہون مگروں کچھ چھپناج ٹیکسٹ بک بورڈ وچ ماہر مضمون رہے پھر
پاکستان نیشنل سنٹر لاہور دے ڈائریکٹر رہے تے پنجاب یونیورسٹی دے شعبہ پنجابی دے سربراہ وی رہے۔
اردو نے پنجابی وچ اچ پدھر دے لکھن والے میں پنجابی وچ شاعری دا مجموعہ 'توں تے میں' چھپ چکیا اے۔
پنجابی نثر وچ انشائیہ بڑا سونہا لکھدے میں۔

مان اے مینوں

تیریاں نظراں ہٹھاں آواں
میں تے کوئی اجہی شے نہیں ہاں
فیروی ایس تے مان اے مینوں
میرے دل نوں توڑیا اے توں
تیرے کول کدی جا اپڑاں
میری کیہ جسرتا جو سوچاں
فیروی ایس تے مان اے مینوں
ہجر دا ایہہ دکھ دتا اے توں
دونوں جہانیں تیریاں لشکاں
ان ہنیرے وچ میں ترٹھاں
فیروی ایس تے مان اے مینوں
رات توں پر وہ چکیا اے توں

رؤف شیخ

رؤف شیخ جبرید پنجابی غزل وچ اک نویکلے مقام دے مالک نیں۔ غزل دے حوالے نال نواں احساس رؤف شیخ دی کتاب "بلد اشہر" دا خاص موضوع اے۔ ایس توں پہلاں اوہناں دیاں دو کتاباں "کرناں" تے "واٹاں" پبلسپ چکیاں سن۔ اوہناں دی شاعری دا سفر تقریباً ۱۹۶۴ء توں شروع ہويا۔ آپ ۱۴۔ اگست ۱۹۳۴ء نوں حافظ آباد ضلع گوجرانوالہ وچ پیدا ہوئے اوہناں دے والد داناں شیخ محمد شریف سی۔ رؤف شیخ پاکستان رائٹرز گلڈ لاہور ریجن دے سیکرٹری وی رہے نیں۔ ادارہ پنجاب رنگ رجسٹرڈ دے چیئرمین وی نیں۔ پنجابی فاضل کرن مگروں اوہناں پرائیویٹ طور تے بی اے دا امتحان پاس کیتا۔ اُج کل ادہ لاہور وچ کاروبار کردے نیں۔

غزل

دل تے جو کجھ بیت گئی اے دسیا نہیں میں یاراں نوں
چپ دی بگل مار لئی اے گل نال لا کے ہاراں نوں

اکھیاں وچوں دل دا بھیت جے ڈلھ پوے تے حیرت کیہ
گھر والے تے جو کجھ گزرے پتہ ہونداے دیواراں نوں

جیہجہ نوں دن داں تھلے دب کے ایہہ سٹ وی میں جہ لئی اے
ٹٹیا ساز وی چیک اٹھدا اے ہتھ پوے جے تاراں نوں

پھلاتاں دے چہرے نیں جھڑیاں بھستے رنگ نیں کلیاں دے
کیہڑے کالی جیہجہ والے دی کھاگئی نظر بہاراں نوں

بھانویں ڈاروں کوچ وچھڑ کے عمراں تک گر لاندی اے
 وچھڑی کوچ تے یاد نہیں آؤندی کدی وی اڈویاں ڈاراں نوں

شیشے ورگے جُستے دے وچ دل پتھر دا ٹوٹا اے
 سب شو بجا دے سکھنے دیوے پرکھ لیا فن کاراں نوں

اڈوی دھوڑ توں فال لئی اے میں اوہناں دے آؤنے دی
 اکھیاں نے فربتے دتے اُج میرے اتباراں نوں

لگیاں دی اٹھی چکی وچ پس گئے جُستے سدھراں دے
 دھوٹناں دی سنجان نہیں ہوندی لوہے دیاں تلواراں نوں

سجناں ہن تے واپس آجا کوئی وی آکھن والا نہیں
 کس دے پیار دی شہ تے موڑاں روق میں پشاں مہاراں نوں

وارث شاہ دا پنجاب

پنجاب دے شاعراں وچوں وارث شاہ جیڈی مشہوری کسے حاصل نہیں کیتی تے اوس
دی ہیر نالوں ودھ کے خورے ای کوئی کتاب پڑھی جانندی ہوئے۔ اس دا کارن وارث شاہ دا
بیان کرن دا ڈھنگ اے کیوں جے ہیراں تے ہورناں وی لکھیاں ای نہیں۔
پر گلاں دے سواد توں علاوہ سالوں وارث شاہ دی ہیر وچہ اوس پنجاب دی جھک وی
ملدی اے جس وچہ وارث جیا پیا سی۔ صنعتی انقلاب توں بچیا ہویا جاگیر داری رولے دا پنجاب
جس دے لوک:

”پھیل گبر و مست اریٹڑے نہیں سندر اک توں اک سوایا ای“
کنیں کوکلے پاندے نہیں، سر چھتے رکھدے نہیں تے لک لنگیاں بندھے نہیں۔ اے
دی کمرے کمرے باراں وچہ ایس طرح دی دستوں دا پتہ لگدا اے۔
ہیر پڑھیاں صحیح ہوندا اے جے او دوں لوکاں دی دستوں جھٹکری جی تے لوکاں واسہارا
”بھوتیں“ ای ہوندی سی یاں مال ڈنگر۔ زمینداری وچہ نریاں و ہلیاں کھان نہیں ہوندىاں
ہتھوں جس طرح رانجھے دے مہراواں دیاں گلاں توں پتہ لگدا اے لوکی کج نہ کرن نوں چنگا
نہیں سن گندے۔ کم کاج دی سارے مٹی نال ای ہوندے سن تے اٹھے پیر۔ ایسے کر کے
جیہڑے:

”پنڈا چھنڈ کے اسی نال دیکھن تنہاں ڈھنگ کپہا ہل واہنا نہیں“
تے جنہاں واہناں نہیں اوہناں کھاناں کپہ اے تے لڑ لگیاں نوں کھاناں کپہ اے۔
اہناں ہلاں وچہ پٹے نہیں چوڑن ہوندے تے چوڑے پٹے جھٹ دا جھٹ بھانویں کٹے
ای چنگے لگدے ہون ”رن“ یعنی زندگی دیاں ذمہ داریاں نوں جی آیاں اکھن والی عورت اہوا
جیہاں نوں پسند نہیں کر سگدی:

”تن پال کے چوڑے پٹے جنہاں کسے رن کی اوہناں نوں چاہناتی“

تے جس چاہناتی ایں اوس ہیر وانگوں آپ کسے پاسے جوگانہ رہناتی۔

بھائیاں دے رانجھے نوں مہنے زرے مہنے نہیں۔ ایہہ اوس زمینداری دستوں دیاں

اچتیاں نیویاں دی تصویر نہیں۔ اوہناں پنجیاں چھیاں بولاں وچہ وارث تے رانجھے دے

روپ اوس ویلے دے ”لٹ بور“ منڈیاں وانقشہ کھچ وٹا اے۔ اہوا جے منڈیاں داکم

کیہی جے ”وہلیاں بہہ کے وارے وچہ دن لاه چھڈناں، تن پانساں، پٹے چوڑے، آرسی

دچوں اپنا آپ دیکھناں، ونجھلیاں وجاناں، گلیاں وٹھریاں وچہ بھونڈیاں رہناں تے کڑیاں

تاڑویاں پھرنا۔ کڑیاں جنہاں سدا پیکے نہیں سی بہہ رہنا ہوندا۔ تے ایسے کر کے اوس سمے

جدوں آون جان ایڈا سکھتا نہیں سی اوہناں کڑیاں نال پیار پاپاں پنڈ چھڈناں پیندا سی،

تے اہوا جے وسباں توں جنہاں دا ذکر کیتا گیا اے لوکی اندازے لالیندے سن جے ایہہ

منڈھڑا کسے روز دا پرہنا اے۔ تے جے اوہ ایس انت نوں نہ پجدے تاں ہڈ حرامی ہون کر کے

گھراں دی کھڑا کھڑی توں ست کے ”کیتے آپ مہاریاں“ نکل جاندے۔ خاص طور تے اوہ

جیہڑے ماپے مویاں پچھوں بھر جاتیاں دے وس پیندے کیوں جے اوہ نہیں دیکھ سکدیاں

جے ”کریں کم ناہیں اچھا کھائیں پھنیں“

رانجھاوی اک اہوا جیہا امی منڈا سی تے ایسے انت نوں سچیا۔ بھراواں زمین ونڈ

لتی تے ”پے گئے گلیں رہیٹھے ہن سارے“ دواک دھاڑے ای جو ترالا کے تھک پاتے

”ارلیاں لاه کے سچا نوں وگیا“ اخیر بھر جاتیاں نال رُس بول کے کرے مونہہ کر جان نوں

تیار ہو گیا۔ پنڈاں وچہ آج وی تے اوووں وی اس توں وڈا مہنہ نہیں ہو سکدا جے بھرا رُس

کے ٹر جائے۔ رانج بھریکاں وچہ بہن جوگانہ نہیں رہی وا۔ اُنج وی جٹگری دستوں وچہ بھراواں

دی بڑی لوڑ ہوندی سی تے آج وی ہے دے ۵

بھائیاں باہجھ نہ مجلساں سوہنڈیاں فی بھائیاں باہجھ کج بھرم تے بھارناہیں

لکھ اوٹ ہے کول وسینڈیاں دی بھائیاں گیاں جڈی کوئی مارناہیں

بھائی ڈھاوندے بھائی اساروے نیں بھائیاں باہجھ بانہواں بلکارناہیں
 بھائی مرن تے پوندیاں بھجج بانہیں بناں بھائیاں بھرے پروارناہیں
 بھانویں وارث شاہ دے سے وچہ تے ہن دے سے وچہ بڑی وختہ اے۔ پر
 بھرا کیڈی کوشتے ہوندے نیں اج وی پنڈاں وچہ وسدے ای جان سکدے نیں۔
 ایسے کر کے بھرا ایہہ نہیں چاہندے جے دھید و پنڈ چھڑ جاتے تے اوہ سارے واہ
 لاندے نیں۔

پنڈاں وچہ اج وی تے اگے وی اوپرے بندے وی رات ٹپان لئی دو ای
 تھانواں سن۔ دارایاں مسیت۔ پر اک نکھیر ضرور اے۔ دارے وچہ ہر کسے آونا ہوندا
 ایس کر کے او تھے اوہوارات گزارن لئی جانڈے جیہڑے کسے گلوں "میلے" نہ ہوندے۔
 او تھے کھوتران کھوترن والے بھتیرے ہوندے تے مسیتاں وچہ راتیں نمازی دوچار آئے،
 چار رکاں کھچیاں تے گھراں نوں ٹر دے ہوئے، ایسے کر کے رانجھالے نماز ہوندیاں وی
 دارے دل مونہہ نہیں کردا مسیت دل کردا اے تے ایس طرح وارث شاہ سانوں مسیتاں
 دے مندر چنگ دا پتہ دسد اے۔ سانوں معلوم ہوندا اے جے مسیتاں اوووں عبادت خانے
 ای نہیں سن سکول دا وی کم دیندیاں سن۔ او تھے عربی فارسی دیاں کتاباں۔ پنجابی وچہ لکھیاں
 ہوئیاں فقہ تے اصول دیاں کتاباں تے صرف نحو دیاں کتاباں پڑھائیاں جاندیاں سن۔
 اس دے نال ای وارث دسد اے جے مسیت دے ملوانیاں دے کم اعتراض توں
 اچے نہیں سن۔ ای تھے آکے وارث شاہ سانوں پنڈواں دیاں مخرویلے دیاں رھجھاں
 توں واقف کردا اے۔

چھڑی چوہکری نال جاں ٹرے پاہندی پٹیاں ددھ دے وچہ مدہانیاں نی
 صبح صادق ہونی جدوں آن روشن تدوں لائیاں آن چھلانیاں نی!
 اکناں اٹھ کے ریڑکا پادتا اک ڈھونڈ دیاں پھرن دوہانیاں نی
 اک اٹھ کے بلہیں تیار ہوئے اک ڈھونڈ دے پھرن پرائیاں نی

لٹیاں کدھ ہرنالیاں ہالیاں میں سیٹیاں بھوتیاں نوں جنہاں نے لائیاں نی
گھربا ہرناں چکیاں بھوتیاں نیں جنہاں توں گنڈھ پکانیاں نی
رانجھے دے نال دریا پار کر کے اسی جھنگ دی زویں تے پہنچ جانڈے ہاں
جیہڑا "ہیر" دا وطن اے۔ اوس دے اوتھے ڈٹھے پنگ تے سٹھ سہیلیاں توں پتہ
لگدا اے جے اوس دا پیر مہر جو چک چنگا سوکھا سی تے زویں بھانڈے والا۔ اگے چل کے
وارث شاہ جس ویلے اوس دیاں مچھاں دا ذکر کردا اے اوس توں وی اہو اجا پدا اے۔
کیوں جے ہماں شماں چو کھا مال نہیں رکھ سکدا۔ ایہتھے ای سانوں پتہ لگدا اے، جے
اودوں باراں وچہ آپ مہارے کیٹیاں قسماں دے گھاہ ہوندے سن جنہاں نوں کھا کھا
کے مال مٹھا، ننگھا تے سنگھناں دودھ دیندا سی۔ پورے چھانیاں رچکے نال دودھاں وچہ
اوہ گل کیتھوں آسکدی اے۔ وارث شاہ ستانی اٹھانی قسماں گندا اے تے مچھاں دے
کوٹجاں وانگ ڈار بیلے وچہ پھر دے دسد اے۔ اہناں ڈاراں نوں چارن واسطے چاک
رکھنے ای پئندے سن تے اوہ اینے عام نہیں سن ہوندے کیوں جے ایہہ کم بڑا کدھبا جیہا
ہوند اسی۔

رانجھے تے ہیر دے پیار بارے بہت کج لکھیا گیا اے پر ایس پاسے گھٹ ای
دھیان گیا اے جے اوہناں دے روپ وچہ اوس رولے دا حال بیان کیتا گیا اے جس وچہ
دو اوپرپاں تھانواں دیاں دے پیار دے پروان چڑھن دا ایہہ ای طریقہ ہو سکدا اے جے
چاک بنیا جاتے، فقیر بنیا جاتے یاں بل نال اودھالا کیتا جاتے۔ رانجھا آخری گل جوگا نہیں سی
تے دو جے دونوں دھوئیں اوس پھول دیکھے۔

عشق تے مشک اکھدے نیں چھپے نہیں رہندے تے ایسے کر کے؛
"نشر ہوتی ایہہ گل وچہ جھنگ سارے ہیر دوستی چاک دے نال لائی"
ماں توئے لعنت کر دی اے۔ مہر جو چک رانجھے نوں جواب دے دیندا اے۔ پر ایہہ
تنتے تا دیاں گلاں سن۔ ماں رانجھے نال بل گیا ہو یا سی تے "مہیں چھٹرن نہ باجھو رنجھیاں تے"

دے: "نالے اوس دے وانگ کس چھڑنیاں سن۔ لا پرواہ چہ والال کولوں تے "کائی گھس
 جائے کائی ڈب جائے، کائی شینڈ پاڑے، کائی پار رہے" اودھر دھی گلاں کر دیاں اشارہ کر
 جاندی اے جے "خاک اڈسی دھی جے نستی اونی" گل ماں دے وجود وچہ پئے جاندی اے۔
 موت دیکھ کے اوہ کس قبول کر لیندی اے تے چوچک لوں ہور بچ پاکے رانجھے لوں موڑ
 لیاؤن واسطے کہندی اے۔ کس والے لوں اگے ای لیف سخاند اے۔ اوس آپ تے اکھیں
 کج وی نہیں سی ڈٹھا ہیر دی ماں ای اکھیا سی۔ ایس کر کے:

"چوچک اکھیا جانا اس لوں ویاہ تیک تاں مہیں چہ لئیے"
 اوہ دل لوں تسلی دے لیندا اے جے:

"ساڈی دھی وا کج نہ لاه لیندا سب ٹہل ٹکور کر لئیے"

ایہہ دو بول ساڈے پینڈ و جیون دی اک عجیب جٹی تصویر پیش کر دے نہیں پرہے سچی۔
 چنگی طرح دھیان مار لے تاں کتے ای چوچک چاکاں دے بارے ایسے طرح سوچدے نہیں
 تے کنھیاں ای ملکیاں اوس گل توں ڈردیاں جس دا اشارہ ہیر کر دی اے گھریں سنھاں لان
 والیاں لوں مناؤندیاں رہندیاں نہیں سے

ملکی اکھدی لڑیوں جے نال چوچک کوئی سخن نہ جیوتے لاؤنائیں
 کیہا ماپیاں پتران لڑن ہوندا اتساں کھٹناں تے اساں کھاؤنائیں
 چھڑ مال دے نال میں گھول گھتی مال ساہنجد راتیں گھریں آؤنائیں
 توئیں چو کے دودھ جماؤنائیں، توئیں ہیر دا پنگ وچھاؤنائیں

"توئیں ہیر دا پنگ وچھاؤنائیں" تے:

"گڑھی کل دی تیرے توں رس بیٹھی توئیں اوس لوں آماناؤنائیں"

وچہ بڑی ڈوسنگیائی تے سچائی بھری ہوئی اے۔ نال ای کیہا ماپیاں پتران لڑن ہوندا"
 اکھ کے ملکی اک پوری پھچھے کٹن زنانی وانگ رانجھے لوں ایہہ اودھر ہون جوگا نہیں
 چھڑ دی تے اوس دی بھجھدی آس لوں بال جاندی اے۔ ساڈیاں باراں اے دی اونہاں

جاگیر داری رو لسیاں وچدوں لنگھ رہیاں تے اہناں متھانواں دے لوک ای اہناں
گلاں داتے گوڑیاں واسواری سکدے نیں۔ اوتھے ماضی تے حال اک ہوئے
دسدے نیں۔

ہیر تھجدی سی جے ہن اوہ پہلیاں ان بھول کھلاں نہیں لہجہ سکدیاں تے ایستھے
وارث شاہ اک ہو گھنڈ چاند اے۔ ہیر رانجھے ول اک سہیلی نوں گھلدی اے تے
مٹھی نائن دے گھرنوں دونوں ”پتن“ بنا دے نیں۔

”گھڑی رات رہندی گھر ہیر جائے رانجھا وگ چھڑے محھی گائیاں“

دن نوں دوپہر ویلے ہیر نہاوں دا بیج پاکے تے رانجھا مجھاں نوں پانی دکھان دریا
تے آجاندے۔ اہناں گلاں توں اسی جان جاندے ہاں جے اوس ویلے دی ”غرضیاں“
والیاں نوں ”ٹھاہراں“ لہجہ ای جانداں سن تے اوہ عام طور تے تائناں دے گھر ہونڈے
سن۔ شاید اس کر کے جے نائی آپوں عام طور تے حجامتاں کرن باہر ڈیرے ڈیرے بھونڈے
رہندے سن تے گھر لگا ہوندا سی۔ دو جا اوہناں دے گھر ”والاں“ دے بہانے آ جا
سکی داسی۔

پر وارث زبے اہوا جئے پنجاب دا ای حال نہیں دسد۔ اوہ سہانوں دریا
تے کھڑے لہجہ دی دسد اے جے اوہوں منڈیکیا دریا۔ وچہ نہان ویلے کیہ کج کر داسی۔
ہیریاں اکھ کے کسے دا بھیج جانا۔ کسے دا اک نوں مشک بوری بن کے چمڑنا۔ تیری مجھ
کٹی کٹا جھدی اے اکھنا۔ خربوزیاں نوں کوڑا بکبکا بنانا۔ باہولیاں مارنا۔ مردے تاریاں
ترنا۔ گھڑم چچالاں مارنا۔ ٹہی مار کے پتال دی مٹی لیاؤنا۔ لم ڈھینگ تے بگلے بن کے
پانی وچہ ڈگنا۔ گدھرتے سنسار بننا اوہوں دہلی پانی دیاں کھیڈاں سن، تے اچ وی کرے
کرے اوہناں دا نشان پیا لہجہ اے تے وارث دی ہیر وچہ تاں سدا پیا لہجے گا۔
ہیر وادیاہ ہو جاندا اے۔ اوہ کھیڑیں جاو سدی اے۔ پر رانجھے نوں وسار دی نہیں

اوس نوں سنیہا گھلدی اے جے:

”جھب ہو فقیر نے پہنچ ایٹھے اوتھے جھنڈا کاس نون گڈیا ای“
ہن اہوگاٹ چلن جوگی رہ گئی سی۔ رانجھاٹے تے بالنامتھ کول جاندا اے۔ ترلامنت
کر کے جوگ لیندا اے تے کھیڑیاں ول دھائیاں کر لیندا اے۔

ایس تھاں وارث شاہ سانوں بالنامتھ دے روپ وچہ اوہناں سنتاں ساوہواں دا
جھلکار وی دسد اے۔ جیہڑے ”جیونڈی جان تے خاک سماونے“ دی سچی تصویر نہیں
تے اوہناں دا وی جیہڑے رانجھے وانگ رن لیاونے واسحہ پالین نون ایس پاسے
جھک جانڈے سن یاں ایہہ جان کے جے اس نالوں سوکھا ہو ر کوئی کم نہیں؛
”منگ کھا ونا کم نہ کاج کرنا نہ کج چارنا نہ کج چوونا جے“

عورتاں دا جوگیاں ول تے جوگیاں دے ٹونے ٹونکیاں ول مہاڑ ہوندا اے تے
بنتاں پچھا نہہ دھیاں مار لے ایہہ مہاڑ چوکھا ای دسد اے۔ جوگی اوس سمے تن تے من
دے روگ پلاں وچہ گوا دین والا گنیا جاندا سی۔ اوس دا اک بچن کنھیاں ای گجھیاں تے
اگر مھیاں مصیبتاں دا اُپا ہوندا سی۔ ایسے کر کے جدوں رنگپور وچہ ”نور فقہ دا آن ظہور ہویا“
آس وند خلقت رجوع آن ہونڈی اے بھانویں اوہ آپ اوہناں نالوں دی چوکھا آس
وندسی تے اوہناں حویلیاں وچہ گوا چالعل پیا ڈھونڈ دا پھر داسی۔

دنیا وچہ لوکی رانج دھسب لاندے آئے نیں ایسے کر کے جتھے پہلاں بالنامتھ رانجھے
نون اکھدا اے ”کج دس جٹا کہی بنی تینوں“ اوتھے رنگ پور کول پالی وی اوس نون ویکھ
کے جان جاندا اے جے ”توں تاں چاک سیالاں دا نام دھیدو“ تے جس ویلے اوہ
پنڈ وڑدا تے کھوہ تے پانی بھردیاں کڑیاں وی اہو اسوچدیاں نیں جے ”بارہیر وا
بھانویں تاں ایہہ جوگی“

رب وی پیدائش ہر تھاں اکو جی اے۔ جے بھنگ وچہ ہیر نون کوئی سہیلی جھل
گئی سی تاں ایٹھے رانجھے نون قوللاں جھل جانڈی اے۔ تے جے اوتھے ملکی تے چوچک
اپنے لوبھ وچہ اٹھے ہو کے جس نون پہلاں گھروں کڈھدے نیں اوسے نون پھیر منالیا وندے

نے تاں رنگ پور وچہ سہتی ہیر دی اپنی ننان پہلاں جوگی نال لڑ کے ہیر نال وگر کے جس
 ویلے جوگی دی راہیں مراد دی کنسو پاندی اے آپوں اپنے ماں پیوتے بھرا دی لاہ کے
 رڑی تے سڈی اے تے ہیر رانجھے دامیل امی نہیں کراندی بھراتے ماں پیو کولوں منتاں
 کرا کے جوگی نوں اپنے گھر منگو اندی اے تے ہیر نوں وی اوہدے کول لے جاندی
 اے۔ تے ایہہ کوئی اچرج نہیں۔ اچ وی ہیراں تے سہتیاں رانجھے کر دیاں نہیں تے
 پنڈاں ویاں کھنیاں ای اڈن لیاں وچہ بھر جابیاں نناناں داہتھ ہوندا اے سہیلیاں آج
 وی اُنجے سنہیے کھڑ دیاں نہیں تے مٹھیاں ناناں دے گھریں آج وی رانجھے موجاں
 کر دے نہیں۔

حقیقت ایہہ دے جے وارث شاہ واہر کردار اوس سماج تے اوس پنجاب واک
 کردار اے۔ بھانویں اوہ رانجھا اے تے بھانویں ہیر۔ بھانویں کیدو تے بھانویں چوچک۔
 اوس و اجوگی تے اوس دا بالنا تھ دی اوس سماج دی شے نہیں۔ ایہہ سماج اپنی موت مر
 رہیا اے تے اوس دی تھاں پونجی واد مل رہیا اے جس وچہ نہ تلتے نہ تلتیاں ویاں دھونیاں
 نہ بالنا تھ تے نہ رانجھے ورگے جوگی۔ ایہہ سب چیزاں اک ایہہ سماج وچہ کھپ سکدیاں
 نہیں جس وچہ لوکاں نوں وہل ہووے تے تھانواں وی وہلیاں لگیاں ہون۔ شہراں تے
 سڑکاں توں دراڈے پنڈاں وچہ اچے وی ایس دا گھرا لہجدا اے تے ایسے کر کے ایس
 پنڈاں وچہ رہن والے وارث شاہ دی ہیر نوں پڑھ کے جو سواد لے سکدے ماں اوہ شہراں
 والے نہیں لے سکدے تے جس طرح دوجیاں زبانوں وچہ لوکاں نوں پرانے قصے کہانیاں
 نال اوہ دلچسپی نہیں رہی اوسے طرح عجب نہیں جے اوہناں قصیاں ول وی لوکاں دا مہاڑ
 گھٹ جائے۔ شہراں وچہ اچ وی وارث واناں لین والے تے بھتھیرے ہون گے پر
 جنہاں ایس نوں پڑھیا دے اوہ ور لے ای لہجن گے۔

سلیم کاشغر

سلیم کاشغر پنجابی زبان دے نامور شاعراں وچ شامل نیں۔ اوہ نظم تے غزل دونوں صنفیاں وچ طبع آزمائی کر دے نیں۔ اوہناں دی شاعری لفظ "پنجاب" دے نال نال پنجاب دے روپ تے وسیبے دی وی ترجمان لے۔ اوہناں اکتوبر ۱۹۳۴ء وچ محمد دین بٹ ہوراں دے گھر جنم لیا۔ جہاں اے تیک تعلیم حاصل کیتی۔ جدید احساس دیاں پنجابی نظماں دے لکھاریاں وچ شامل نیں۔ پہلے نظماں دا مجموعہ "تتیاں چھانوں" دے نال نال چھپیا، ۱۹۶۸ء دے شروع وچ اوہناں دیاں غزلاں دا مجموعہ "سرگی داتا" دے سرناویں ہیٹھ چھپیا اے۔

غزل

جو بول زبانون نکل گیا
اوہ تیر کمانوں نکل گیا

میں دل وچ اوہنوں لبھناں واں
اوہ دور اسمانون نکل گیا

خواباں نہ تک ایہناں بدلے
یوسف کنعانون نکل گیا

ہمدرد کنارے بن گئے نیں
جد میں طوفانون نکل گیا

میں گھردی اگ لکاؤنڈاساں
 دُھوں روشندانوں نکل گیا

اومہنوں میریاں گلّاں یاد رہیاں
 پر میں پہچانوں نکل گیا

کاشترتوں ہن کیہ پچھدے او
 جد درد بیاتوں نکل گیا

باقی صدیقی

باقی صدیقی ہو رہی اردو تے پنجابی دونوں زبانوں دے اُگھے لکھاری نیں۔ پنجابی وچ اوہناں دی شاعری دا مجموعہ ”کچے گھڑے“ دے سرنا نویں مٹیٹھ پھپھیا اے۔ آپ ضلع راولپنڈی دے اک پنڈ سہام وچ ۱۹۰۹ء وچ جمے۔ پنڈی وچ فوت ہوئے۔ اردو شاعری وچ ایہناں نے میر تقی میر و انگریز چھوٹی بحر وچ غزلاں اکھیاں نیں۔ پنجابی وچ ایہناں دیاں نظماں دی خاص صفت ایہہ دے کہ اوہناں نے چھوٹی توں چھوٹی نظم آکھی۔ جنھاں وچ عام لوکاں تے خاص طور تے پنڈاں دے دسینکاں دیاں سدھراں تے چاواں نوں سمویا اے۔ ایسے طرح ایہناں دی پنجابی شاعری وچ پوٹھواری رنگ تے لوک انگ نے اک نویکے انداز دا سوہن پیدا کر دتا اے۔

ایہہ نہیں مینڈا گراں

نہ اوہ پینگاں نہ اوہ جھوٹے
 نہ اوہ گھرے گھرے بوٹے
 نہ اوہ گوہڑی چھاں
 ایہہ نہیں مینڈا گراں

پچھلیاں گلاں کیہ دل سہکے
 کیویں وچ ترنجن بہہ کے
 وٹھولا ماہیا گان
 ایہہ نہیں مینڈا گراں

کھیڑیاں سب وچالے پٹیاں
 نہ اوہ سجن نہ اوہ ستیاں
 ایویں پھیرے پان
 ایہہ نہیں مینڈا گراں

کس اگے فریاد کراں میں
 بگھلی بہہ کے یاد کراں میں
 اوکھے اوکھے ناں
 ایہہ نہیں مینڈا گراں

سجاد حیدر

پنجابی ڈرامے تے افسانے دے حوالے نال سجاد حیدر واناں بڑا جانا پچھانیا اے۔ آپ جھناں دریا دے کنڈھے تے واقع اک پنڈ مولہ وچ ۱۹۱۹ء نوں پیدا ہوئے والد واناں پیرزادہ نور حسین آذری اے۔ گورنمنٹ کالج لاہور توں ایم اے فارسی کیتا۔ آپ نے ۱۹۴۴ء وچ اطلاعات دے محکمے وچ نوکری دا آغاز کیتا۔ ریڈیو تے پنجاب آرٹ کونسل وچ اہم عہدیاں اتے رہے نیں۔ آپ دے ڈرامیاں دے تن مجموعے ”ہوادے ہٹو کے“۔ ”سورج مکھی“ تے ”بول مٹی دیا باویا“ پھپ چکے نیں۔ آپ دے ڈرامے شہر تے پنڈ ہر دو تھاں دی رہتل تے مستیاں وی بھر پور نمائندگی کر دے نیں۔

ونجارا میرے ہاں دا

ویرو	اک ونجارا
پالی	اک اچے گھردی جوان بیوہ
رنگی مولا	اک مست فقیر
رابی	بالی دی سہیلی
موتی	ویرو داسا تھی (اک کتا)

— کچھ کڑیاں دیاں وایاں —

گلی وچ چرخیاں دی گھو کرتے کڑیاں دے ہسن دی واج۔ فیڈان ہندی اے۔
دوروں اک ونجارے دا ہوکا کنیں پیندا اے۔ ”گجرے۔ چوڑے۔ ونگاں۔ لوڈ کچ
دیاں ٹومباں“

اک شوخ آواز: فی سنیا ہے۔ اخی کچ دیاں ٹومباں۔

اک ہو اور آواز : رابی ! بلا سوکھاں بھلا۔ ذرا دیکھئے تے ایہدیاں کچ دیاں ٹومباں۔
(ساریاں ہسدیاں نہیں)

رابی : وے بھائی ونگاں والیا ، ذرا گل سن جائیں۔
(ہو کے دی آواز نیڑے آؤندی اے)۔ ”گجرے۔ چوڑے۔ ونگاں۔ لوڑ کچ دیاں
ٹومباں“

(موتی دے گل دوالے گھنگر وچھنکدے نہیں)

اک کڑی : ہائے ہائے میں مر گئی۔ وے بھائی ایہہ کتاتے پراں کر۔
رابی : نی کیوں مردی جانی ایں۔ دیکھ کیڈا سوہنا کتا اے۔ گل گھنگر وپٹے سوتے ہرے موتی
نالے ایہدی چٹی دودھ کنڈھ تے مہندی دے ٹھمکے کیڈے چنگے لگدے نہیں۔

اوہو شوخ کڑی : ہلا بھینا! پھیر توں ای ایہنوں اپنی جھولی وچ بہالے۔

(ساریاں کھڑ کھڑ ہسدیاں نہیں)

ویرو : موتی موتی ! (موتی دے گھنگر وچھنکدے نہیں) دسو بیسیو! کیہہ دکھاواں؟ موتی
چور۔ لہریا۔ ریشمی ونگاں کہ لاکھ دے زگاں والے بلوری گجرے۔ مسالے دارتا چوڑیاں
گینڈے دیاں چوڑیاں۔

رابی : ایسے تے کچ دیاں ٹومباں سن کے تینوں بلایا اے۔ اوہو امی دکھا۔

ویرو : بی بی ! سنگار جووی جتھے تے سوہے اوہو امی ٹومب گہنا اے میریاں چم چم کر دیاں
ونگاں ہتھاں داسو ہج انج سوایا کر دین گتیاں جویں اسمان دی دینی وچ ست رنگے
گجرے۔ میریاں کولیاں پٹ چوڑیاں بانہواں دے گٹاں تے ایانیاں وانگر اڈول سوں
جاندیاں نہیں۔ ایہہ لچھیاں پہنچیاں واکر ہتھاں نوں کڑی نہیں مار لیندیاں۔

اک کڑی : ایہہ ونگالی تے کوئی بھٹ اے نی۔ دیکھاں کنج ان جھک گلاں کر دے۔

رابی : وے پیارو نجاریا! مینوں کیہڑیاں ونگاں بھین گتیاں؟

ویرو: بی بی! تیرے ہتھ رویل دے پھلاں ہار گئے نیں۔ توں لشکنیاں کالیاں ونگاں چڑھا۔
(کچھ کڑیاں ہس پئندیاں نیں)

راہی: چھڈ میرا ہتھ۔ میں نہیں ونگاں چڑھانندی۔ توں تے کہیا نجا ایں۔

ویرو: بی بی! غصے نہ ہو۔ میں ہتھوں نوں انجے صلاحتاں جویں کوئی بجا ج کپڑے دی
تعریف کردا اے۔ ایہہ میرا پارا اے۔ رب تہا ڈانگ پر وہ رکھے۔

راہی: توبہ ای کرے۔ چنگا چاہڑ ونگاں۔

(ونگاں دی جھنکار)

ویرو: ایہہ اک ہتھ دیاں ونگاں چڑھ گئیاں جے۔ ہن دو جے بسے ہتھ نوں جہا ایہدے

نال رکھ کے دیکھو۔ میریاں ونگاں چم دا اندر لا ایل باہر کھچ لیاؤندیاں نیں۔

راہی: ہلا ہلا توں گلاں پھیر کریں۔ پہلاں ونگاں چاہڑ۔ (ونگاں دی جھنکار) دیکھیں ونگ
ٹٹ نہ جائے۔

ویرو: لو وچی دونوں ہتھ سنگارے گئے جے۔ ہن چاننی وچ میریاں ونگاں ککلی پان
گئیاں۔

راہی: (گھا برکے) فی کوئی ہو چڑھاوے گی؟

اک کڑی: لے بھانی مینوں ونگاں چاہڑ۔

ویرو: رتا چوڑا چاہڑ دیاں؟

راہی: اے تے ویاہ دی تریح وی نہیں متھی گئی۔ توں اگروں ای رتا چوڑا چاہڑن لگ
پیا ایں۔

ویرو: میرا چوڑا بانہواں تے سالو واکر کھلر جاتے گا بی بی۔ شالا تیرے ہتھ نہت مہندی
نال رنگے رہن۔

(چوڑا چہن دی آواز)

بالی : (لنتھی ہوئی آواز نال) رابی ! کھوہ تے کپڑے دھون نہیوں چنناں ؛ کوئل ہوگئی
اے۔

رابی : چل لینے آں۔ بی بی ! دیکھاں ایہہ گجرے کپڑے سوہنے نہیں۔
بالی : (نمانی جہی آواز وچ) گجریاں نال مینوں کیہہ رابی ! میرے گجرے تے ہو چکے۔
ویرو : بی بی ! بلور دے گجرے اوہ چاہڑاں جے کل جہان اڈیاں چک چک دیکھے۔
بالی : پر مینوں لوکاں نوں دکھان دا چاء نہیں۔ مینوں تے لکن دی لوڑاے۔
ویرو : بی بی ! میریاں ونگاں کھاری وچوں تیرے دل اکر اکر کے پٹیاں ویہندیاں نہیں۔
اوتناں نوں اپنی وینی تے جھمپان دے۔
بالی : توہراں وچ جھم نہیں پائی دے ونگالیا ! توں جیوندیاں وسدیاں اگے ایہہ شیشیاں
دے ڈکرے وچ۔

(بھری ہوئی آواز نال)

چل رابی چلے۔ (ٹر جانڈیاں نہیں)

ویرو : ایس بی بی دے دل تے کیہہ بھار اے بھینا ؛ ایہہ مینوں کسے ہو رابی ہوکیاں
بھری دھرتی توں آئی جا پدی اے۔

اک آواز : بالی دے سردا سائیں ویاہ سچپوں ستویں مہینے مر گیا تے ایہہ نمانی ہن اپنی
جندری نوں روگ لا بیٹھی اے۔ اچھے گھردی دھی ہوتی۔ جوانی پی کال دی اے۔

ویرو : ہائے ہنیر۔ ایس کٹک داروہ داروہ اسمانوں ٹٹ کے اٹھے کھوہ وچ جا پٹیا
اے۔ ایس وچاری سولال دے ترکھے مونہہ بھری بہار وچ ای دیکھ لے نہیں۔

ہے کوئی ساز ! ہے چن تے چھٹاں پان والیا !

ونگاں ولھیٹ کے ٹر جاندا اے۔ موتی دے گھنگر وچھنکدے نہیں۔

رنگی مولا ہیک لاند اے "رنگ روپ دیا والی، تیری دنیا خالی"

نال نال اک گھڑا دجا نڈا اے پھیر رب رب کر کے چپ کر جاند اے۔
ویرو تے ارہا کتا آوندے نیں۔

ویرو: آموتی! ایٹھے بہہ جائیے۔ ایس ون دی سنگھنی چھاں ہیٹھ۔ ویکھ رب دے
رنگ بیلیا! ایہہ بندیاں وی دھرتی آ۔ ایٹھے ہر و سنیک دوالے اچیاں کندھاں
اُسریاں ہوئیاں نیں۔ کو لو کول رہ کے وی ایہناں نون اک دو جے وی سار نہیں
ہندی۔ ایٹھے موٹیاں نال جیوندیاں نون وی قوریں پا دیندے نیں۔ اوہ ڈاٹھی
سوہل ملوک مٹیار ویکھی ساہی جدھی نازک دینی پھوپھیاں میلی ہندی اے پر
اوہدے ہتھ پچھے ہوئے نیں۔ اوہا دل ڈکرے ڈکرے دے تے اوہ حیاتی
دیاں دور دور اوڈیاں راہواں تے کل مکلی لگی جاندی اے۔ اوہدے دل وچ لکیا
چاء اندرای ڈسک ڈسک کے سوں گیا اے۔ اوہدے روپ جوانی دیاں ہاکاں
اوہدے اپنے کناں توں وی ڈھیراراں رہ جاندیاں نیں۔ اوہدیاں مست اکھاں
وچ سک اُبھے ساہ لیندی اے۔ ایہہ بھلیاں راہیاں نون راہ وکھان والا چوکھیا
دیوا کنھے پرے دی دادے موہنے اگے چا دھریا اے؟ موتی! تیری دھرتی اُتے
ایناں ہنیر تے نہیں ہندا۔

رنگی مولا: (جذبے نال) رب رب رب۔ سوہنی جوڑی اے۔ دوکتے بندیاں توں
اچھی مخلوق دے دولا کرٹی۔ کیوں دنی جنیا! توں کتھوں پائی اے؟
ویرو: جی موتی نال رہ کے۔ (نما جیہا ہسدا اے)

رنگی مولا: موتیاں والیا! بڑا کھٹیا ای۔ ایس دریا دل دے سامنے اپنا دل کھول کے رکھ
دے پر تیرا بھیت کسے غیر دے کناں تیکر نہیں اپرن لگا۔ کیڈا سوہنا سا تھی اے
تے کیڈے جگرے والا۔ کج دنیا پاریا! آدم دی اولاد نال دل دی دولت نہ
دندیں۔

ویرو: فقیر سائیں! رات نوں ایس جوہ تے بھگیاڑ بھوندے نیں۔ مینوں موتی دا ڈر
 اے۔ جے حکم ہووے تے اسی تہاڑی کلی وچ اک پاسے لمے پئے رہوئیے؟
 رنگی مولا: دنیں راتیں بھگیاڑاں دے بھٹھ وچ بھوندا رہنا ایں تے اج تینوں بھگیاڑاں
 توں ڈر آؤندا اے۔ چلو خیر جنگل دے جانوراں تے راتیں کھلیاں پھرنا ای ہوشیا۔
 اسی تریوے کیتے اندر تک رہوواں گے۔

ویرو: بھلا ہووی داتیا!

رنگی مولا: (بڑے جذبے نال) رنگ روپ دیا والی! تیری دنیا خالی۔ رب رب

رب رب۔

رنگی مولا دی آواز پہلوں فیڈ آؤٹ ہندی اے۔ فیرو دیوں
 دنکاں چھنکدیاں نیں تے مگر مگر موتی دے گھنگرو و جدے نیں۔

[تھوڑا جیہا وقفہ]

وگدے کھوہ دی آواز فیڈ ان ہندی اے۔ کڑیاں دے ہسن
 دی آواز نیڑے آؤندی اے۔ پہلاں کچھ پل گھڑا و جدا اے
 فیرو ساریاں کڑیاں دل کے گاؤندیاں نیں۔

وے کدے تے آ ماہیا

ہنگن کڑی دے رانگلا چرخہ

چرخے دی گھمگار

ہتھ گوری دے رتا چوڑا

چوڑے دی چھنکار

وے کدے تے آ ماہیا

چھن چھن کر دے چرخے دے گھنگرو

چھن چھن چوڑے دے بند

ول ول کڈھدی بانہہ گوری دی

گنہ گنہ لمی تند

وے کدے تے آماہیا

لاہ لاہ مڈھے چیرا رنگندی اے

چیرے والیا آ

کت کت سفنے اُن اُن آساں

تانگھ لئی سولا

وے کدے تے آماہیا

بابی : (ہوکا بھر کے) رابی توں تے واہ واگوئی اے۔

رابی : اینویں نہ وڈیا۔ لے میرا گھڑا تے لیندی جائیں۔ میں رنگی مولا دل چلی آں۔

[کجھ چہرہ پچھوں]

رابی : رنگی مولا ! رنگی مولا !!

[جھگی اندروں کھنگن دی آواز آوندی اے]

رابی : باباجی ! باباجی !!

[موتی بھونکدا اے]

رابی : (ترہبک کے) ہائے میں مر گئی۔

ویرو : موتی ! موتی !! ڈرنہ بی بی ! ایہ تینوں کجھ نہیں آکھن لگا۔ ایہنے اج تک

کدی کسے نوں نہیں وڈھیا۔

رابی : میرا تے ایہنے تراہ ای کڈھ چھڈیا اے۔ اینوں بھنڈ کے ای رکھ لیا کر دکھاں۔

ویرو : سنگلاں نال بھٹے ہوئے ساختی بوہتی واٹ نہیں ٹر دے موتی میرا سنگ اے۔

ایہنوں میں کنویں بند رکھاں — ہاں پر تسی کج آئے او؟
 راہی : میں روز رنگی مولادی لسی لے کے آؤئی آں۔ اج اوہ کتے باہر گیا اے؟
 ویرو : فقیرا کیہہ تھاں ٹھکانا۔ جھنھے اوہ دھرتی چھڈوتی اے اوہ کسے دن ایہ جھگی وی
 چھڈوے گا۔

راہی : تے رنگی مولاہن پچھانہہ نہیں پرتن لگا۔
 ویرو : ایہ میں کدوں آکھیا اے پر فقیراں تے ونجاریاں واوطن کوئی نہیں ہندا۔ ایہ دھرتی
 تے کھلے ہوئے واورو لے نیں۔ ایہناں دے پیر پیٹے کٹدے رتورت
 ہو جاندے نیں تے پیٹے لے ہندے جاندے نیں۔ کھلو جاناں ایہناں لے
 وس وچ نہیں۔ پتہ نہیں کیہڑا زلی ایل ایہناں نوں اگانہہ ای اگانہہ لئی جاندا
 اے۔ انت نوں ایہہ انجے ای ہف کے ڈگ پیندے نیں تے اگلیاں کچھیاں
 واٹاں ول ویہندے ساہ دے دیندے نیں۔

راہی : ونجاریا! دور دراڈیاں واٹاں دے ولیکیاں توں توں باہر کیوں نہیں آجاندا؟
 ویرو : ہن تیکر ایہ نہیں سی سوچیا پر ہن سوچناں جے پندھ ڈوہنگا اے تے میں بھکھن
 بھانا کل مکلارا ہی آں۔ انج وھدل پھکدا دھسے سٹرا کنی گو دور جاں گا۔ میں کیوں
 نہ دن دے سنگھنے بوٹے دیاں ٹھنڈیاں چھاواں ماناں تے لمیاں پیٹیاں ول کٹد
 کر کے مٹھی نیندرے سوں رہواں۔

راہی : تیریاں گلاں میری عقلوں اچیاں نیں۔ مینوں کھول کے دس تیرے تے کیہہ
 ورتی اے؟

ویرو : بی بی! کل میں اپنا ساتھ لہجہ لیا اے۔ اپنے دل دا مان۔ اوہدے میل دی آس وچ
 میں کئی جگاں دے پیٹے کٹے تے کل تیکر میں ایس پنڈنوں وی اپنے سفر دا پڑاں
 ای سمجھیا ہو یا سی۔ پر ایجھے آکے دیکھیا جے ایہو میری منزل اے۔

رابی : ایٹھے آکے توں کیہہ ویکھیا اے ویرو؟

ویرو : میں بالی نون ویکھیا اے۔ اوس کملانی کلی نون جیہڑی اک تورتے چرٹھاوا چرٹھ گئی اے۔ کل اوہنے میرے پیراں وچ کل ٹھوک دتے نیں تے اگانہہ ودھ کے میرے دل دیاں راساں سانہہ لٹیاں نیں ہن میں کدھرے جان جوگا نہیں رہیا۔

رابی : ویرو ایہ وی سوچیا ای جے بالی اچھے گھردی کڑی اے تے نالے بیوہ اے۔
اودھ اتیرا کیہہ جوڑے؟

ویرو : اچھے نینویں دا کوئی جوڑ منہیں میں جانناں۔ پر دل تے کسے داوس نہیں۔

رابی : انج بے وس نہ ہو ویرو! سنگ نون سنگ پیارا ہوندا اے پر توں تے کسنگ نال جالائیاں نیں۔

ویرو : سنگ نون کسنگ نہ آکھ بی بی! بالی آپ میرے راہ وچ آ بیٹھی اے۔

رابی : پر بالی داہن ہسدی وسدی دنیا نال کوئی کم نہیں اوہنے اپنی اتھرو ڈاں تے آہواں دی دکھری دھرتی بنائی اے۔ او تھے اوہ کسے اوپرے نون ورن نہیں دیندی۔

ویرو : اتھرو ڈاں تے آہاں دی دھرتی میرے لئی کوئی اوپری دھرتی نہیں۔ میں اتھرو ڈاں وچ تردا تے آہاں وچ اڈدارہیاں واں۔ پر مینوں وس بالی نے کدی پھیر جیو پین دی آس نہیں لائی؟

رابی : ہاں کدی کدی اوہ رانگلیاں ونگاں ویکھ کے رو پیندی اے۔ شیشے وچ اپنا منہ ویکھ کے بڑا بسا جیہا ہاسا ہسدی اے۔ تے راتیں تاریاں نون انج ویندی اے جویں اوہنے پہلوں تارے نہیں ویکھے۔ کدی کدی اوہ لک چھپ کے نیویں نیویں آواز وچ گونہدی وی اے۔ پر مینوں اوہ دین ای لگدے نیں۔

ویرو : پھیرا جے او جیوندی اے۔ اچھے اودھیاں اندر لیاں سدھراں ستیاں نہیں۔ میں اوہنوں موت دی وستیوں کڈھ کے کھڑیاں پھلاں دی پڑھی پینگ تے جا بہاواں گا مست

ہواواں دے ہلاریاں نال اوہ اُچیاں اڈاریاں مارے گی تے میں اپنے ون دی
چھاویں بیٹھا دلاں وچ تر تھلی پاؤن والے گیت گنواں گا۔ اوہدے بلھاں تے خوشیاں
نچن گنیاں، اوہدیاں اکھاں وچ جاگی ہوئی جوانی ہورے لئے گی۔ میں اوہنوں اتھروواں
وچ ڈب کے نہیں مرن دیاں گا۔

رابی : اوہداتیرا جوڑ سالواں نہیں ویرو! پر جے توں اوہنوں دستی دیاں کھڑولیاں مٹیاں
وانگر خوشیاں دا بورچن دی جاچ وسیں تاں اوہ دوہری واری جیوں پوسے گی۔
ویرو : بی بی! جدوں کسے نوں ایہ خبر لگ جائے پتی کوئی دو ترھائیاں اکھاں اوہنوں ڈاھڑی
سک نال پٹیاں ویہندیاں نہیں تاں اوہ آپے ای جیوندیاں رہن دی آس نال بھر
گھدا اے۔ توں جے اوہدی خوشی چاہنی ایں تے میری گل اوہنوں وسیں۔
رابی : اوہنوں راضی دیکھن تے میرا بڑا دل کر دا اے۔ پر ڈرنی آں کدھرے اوہ تیری گل
سن کے اداس نہ ہو جائے اوہنے مینوں کئی واری اکھیا اے۔ رابی! میرا دل اک
تور وچ دہیا ہو یا اے۔

ویرو : ایہہ وی اوہنوں وسیں رابی! جے جیوندیاں دے دل قوراں نہیں ہندے۔ میں
تیری منت کرناں۔ میری وارنا اوہدے تیکر آڑاٹیں تے نالے...

رابی : نالے ہو رکیہہ؟

ویرو : ذرا کھلو جا (کھاری وچوں اک چوڑا کڈھدا اے) ایہ سوہا چوڑا اوہنوں میرے دلوں
دئیں۔ جدوں ساڑو دنیا دیاں اکھاں اوہدے دلوں نہ ویہندیاں ہوں اودوں اوہ
ایہہ چوڑا پائے کرے۔ ڈرنہ رابی! بالی کدی ایہہ چوڑا واپس نہیں کرن لگی۔ لے ہن
رب دانال لے کے جاتے جو کجھ دیکھیا سنیا ای اوہنوں وسیں۔ کارساں تیریاں
مراداں توڑ چاہڑے۔

رابی : کم کجھ رنگا جیہا اے پر تیرا اکھاوی نہیں موڑیا جاندا۔ لیا دیہہ مینوں چوڑا، اگوں

جو رب کرے۔

[رابی ٹر جاندی اے]

[مٹھوڑا جیہا وقفہ]

کچھ دوروں بھگیاڑاں دے بولن دی خوفناک آواز پئی آؤندی اے۔ ذرا نیڑیوں
رنگی مولا دے گھڑاڑے لین دی آواز آؤندی اے۔

ویرو: (بڑی لتھی ہوئی آواز وچ) موتی! میرے نیڑے ہو جا۔ باہر بھگیاڑ پئے بولدے

نیں۔ ایس ڈونگی کالی رات وچ تیری رت دے ترھائے تینوں میرے کولوں

کھوہن لگے آؤندے نیں۔ توں میرا سا تھی ایں نا۔ ایسے کر کے اوہ تیری جان دے

دیر می نیں۔ ساری دنیا تیری میری جنڈی تروڑن دے مگر پئی ہوئی اے۔ جدوں

میں تے توں ایس پنڈ آئے آں موتی۔ او دوں میں تینوں اک مٹیار دکھائی سی جنہوں

دیکھدیاں سارای انج جا پد اسی جوں کوئی پھل ٹٹ کے ڈگ پیا اے۔ موتی اج

بالی قوریں جاستی اے۔ اوہ اک قورنال ویاسی ہوئی سی نا۔ اج اوس قورا دہنوں اپنے

کول بلا لیا اے۔ بالی اپنے سوہرے ٹر گئی اے۔ شالا اوہا سہاگ بنیا رہوے۔

رنگی مولا: (ابھڑواہیاں اٹھلے) ویرو! ویرو!!

ویرو: کیہہ گل اے رنگی مولا؟

رنگی مولا: ویرو! میں اک سفنا دیکھیا اے جے توں موتی نوں چھڈ کے کدھرے ٹر گیا

ایں۔ موتی تینوں لبھد لبھد کے بورا ہو گیا اے تے انت نوں جدوں توں نہیں لبھدا

اوہ تھک کے اک ٹکے تے بہہ جاندا اے تے اسمان وں منہ ٹر کے بڑا دکھی ہو

کے روند اے۔

ویرو: نیند روچ بھگیاڑاں دیاں چیکاں سن کے تینوں ایہہ سفنا آیا ہوناں اے بابا!

میں موتی نوں چھڈ کے کدھرے نہیں جاندا۔

رنگی مولا: پھپھرو دی ویرو جے کدی توں موتی نوں چھڈن دا خیال کیتا تے ایہہ مینوں دے
 چھڑیں۔ میں ایس انگ پال سجن دی بڑی رکھیا کراں گاتے اینہوں تتی واوی نہیں
 لگن دیاں گا۔ ویرو! میری گل یاد رکھیں موتی تیرا پلا نہیں چھڈن لگا۔ انت نوں
 توں امی اینہوں چھڈ جائیں گا۔ ہاتے جے بندے وی لا کے نبھانا جاندے۔
 ویرو: دھچھوڑیاں دی گل نہ سچھوہ بابا! جدوں کسے نوں کسے دی ڈاھڑی لوڑ ہندی
 اے۔ اودوں امی اوہ اودے کول نہیں ہندا۔
 رنگی مولا: سچ آکھیا ای ویرو! ایہہ جگ چڑیاں دا چمبالے ای تھے سب نے نکھڑ
 جاناں اے۔

ویرو: بابا ہن سوں رہو۔ میں وی انیندرے واں۔ مینوں جگائیں نہ۔ میں اج
 گھوک سوناں اے۔

رنگی مولا: سوں جا پترا سوں جا۔

[رنگی مولا گھڑاڑے مارن لگ پیندا اے]

ویرو: اج داستا میں پھیر نہیں جاگن لگا۔ اج راج کے سواں گا۔ موتی توں نہ سوں
 جائیں۔ میں تیرے نال اج بڑیاں گلاں کرنیاں نیں۔ تینوں یاد اے میں رابی ہتھ
 بالی نوں اپنے دل و حال اکھوا گھلیا سی۔ رابی نے میرا سنیہا اوہنوں جادتا نالے
 میرے دلوں اک رتا چوڑا وی بالی نوں دتوسو۔ بالی میرا سنیہا سن کے سوچیں پے
 گئی تے میرا چوڑا ویکھ کے اداس ہو گئی۔ پراوہنے سنیہا سن لپاتے چوڑا رکھ لیا۔
 اودوں پچھے رابی ساڈے سنیہے لیا ڈندی گھڑی رہی۔ میں روز پھیری لان دے
 بہانے بالی نوں ویکھ آؤندا ساں۔ ہن اوہا مہاندر اگے وانگر لٹھا ہوٹیا نہیں
 سی۔ اودے ہوٹھاں تے ہن شوخی کھیڈ دی سی تے گلہاں تے جوانی دیاں پیازی
 لہراں۔ اودے دوالے دے کپڑے ہن بڑے اچھ نال پائے ہوتے لگدے

سن۔ جنناں چہر میں گلی وچ بیٹھا رہندا اوہ مینوں چور نظر اں نال ویہندی رہندی
تے میں وی اوہنوں ہسان تے اوہا دل لان واسطے بڑیاں رس بھریاں گلاں کر دا
رہندا۔ دو جیاں دے سامنے اوہ میرے نال گنیاں متھیاں گلاں ای کہدی سی تے
وکھریاں اوہ میرے کول کہدی بیٹھی ای نہیں سی۔ میں اوہنوں کلیاں ملن دے لکھ
چارے کیتے پر اوہ ہر وار ٹالدی رہی۔ پتہ نہیں اوہدے دل وچ کیہہ چوری۔
رنگی مولا: (نیندر وچ بڑاندا اے) چور گھرا۔ ایتھے دے سادھ وی چور نہیں۔ ویرو
وچارے کولوں ولا کیہہ لینا سائیں۔ اوہا تے درگا ہوں ای چوگا کھلریا ہو یا اے۔
اکواک موتی اے اوہدے کول۔ اوس نما نے کول ہو کر کیہہ اے۔ ویرو کولوں موتی
نہ کھو و و ظالمو! ویرو کولوں موتی نہ کھوو۔ رب رب رب رب۔

ویرو: رنگی مولا نوں نیندر وچ وی تیرا ای فکر اے موتی! تینوں یاد اے اگلے دن مینوں
تیرا وی ہوش نہ رہیا تے رنگی مولا تینوں ددھ وچ ڈوب ڈوب کے بھورے کھوائے
سن۔ اوس دن میرے اُتے بڑی آفت ٹٹی سی موتی! مینوں رابی نے آکے دیا جے
بالی سڑ گئی اے۔ گل انج ہوئی جے اوہدے گھر والے سارے اک ویاہ تے گئے
ہوئے سن تے اوہدے کول پچھے رابی نوں چھڈ گئے ہوئے سن۔ بالی نے اوس دن
سوہنے سوہنے کپڑے پائے تے میرا تہا مسالے دا چوڑا اربک تیکر چاٹھ لیو سو۔
رابی نے صلاح دتی جے اچ توں آپنیں ہتھیں کوئی شے پکا کے ویرو نوں گھل۔ ہوئی
ہو کے رہندی اے۔ بالی چلہہ وچ اگ پٹی دھخاندی سی جے لمبو اوہدے چوڑے نوں
آگے تے ویہندیاں ای اوہدیاں بوٹیاں بھیج گئیاں۔ ماس دیاں لیراں لہہ گئیاں تے
اوہ منجی تے پٹے گئی۔ تہرے دھاڑے اوہ بے سدھ رہی پر بہوشی وچ وی اوہنے ایہو
اکھیا۔ دے ونکا لیا! میرے انگ انگیا نہ لا۔ دے میں تیرا کیہہ لیا اے
دیریا! میرے سینے بھانبر چا پالے نی۔ مانے میرے جتنے نوں لاہو لگے ہوئے نہیں۔

میں آگ وچ سڑدی جانی آس۔ موتی! ہن میں وی اپنی بالی کول چلیاں۔ اوہنے میری
خاطر اپنے ماس دیاں لیراں لاسیاں نہیں تے میں شیشے دیاں کرچاں نال اپنیاں آندراں
وڈھ سٹاں گا۔ لے بیلیا رب رکھا۔

(موتی نوں چمدا اے۔ تھبو کڑ دا اے تے وزگاں ترور کے چب جاندا اے)
(مختور اجیہا وقفہ)

(موتی بڑا دکھی ہو کے چونک دا اے)

رنگی مولا! موتی! موتی! — ویرو! ویرو! سوں گیا ایں ویرو! بڑا گھوک ستاں ایں۔
دیکھ موتی تینوں پٹیا جگاندا اے۔ ہیں گل کیہہ اے؟ بوہا کھول کے دیکھاں چاننی
وچ ای کچھ دسے گا۔ (بوہا کھول دا اے) اوہ ہنیر سائیں دا۔ ویرو دے منہ وچوں
تے رت پتی وگدی اے تے ایہہ کنیاں وڑیاں ٹٹیاں وزگاں دے ٹوٹے کول کھلے
پئے نیں۔ ویرو دے رتورت منہ وچ وی وزگاں دیاں کرچاں بھرباں ہوئیاں نیں۔
ہائے اوئے دل دیا دکھیا! اپنی جان تے توں کیہہ تسیہا لیاںدا اے۔ رب تیری روح
نوں آرام دے۔

(موتی اک لئاں ہونگرا مار کے باہر منھس جاندا اے)

موتی! موتی! باہر نہ جا۔ اوتھے تیری جان دے بھکھے بھگیا پئے بھوندے نیں۔
(موتی دے چونکن وی آواز دور ہندی جاندا اے)

شیر افضل جعفری

سیالاں وی نگری بھنگ سد رنگ دے وسنیک شیر افضل جعفری ہووین یکم ستمبر ۱۹۰۹ء نوں میاں احمد بخش احمد دے گھر وچ بچے۔ اوہناں دے والد پنجابی زبان دے سوہنے شاعر سن۔ انج شاعری اوہناں نوں ورثے وچ ملی جعفری صاحب نے پنجابی زبان دے خوبصورت لفظ تے ات سوہنیاں علامتاں نوں اردو وچ استعمال کر کے اردو دے سمبوجے وچ وادھا کیتاے۔ شیر افضل وی پنجابی شاعری وچ جھناں دریا دے کنڈھے تے جھنگ ولس دیاں وستیاں، کھلے ڈلھے میدان، تھل مارو دے رُتے، ساویاں پیلیاں فصلاں، اُچیاں لمبیاں لال کھجوراں، جیالے گچھرو تے اٹھڑ مٹیاراں گل کیہ کہ پنجاب وی پوری حیاتی رُدی پھردی دھولے ماہیے گا ندی نظر آؤندی اے۔

”پیلے دی حور“

شیر میلی مستور	توں مکی دی چھلی
دودھ دہی وچ چور	تیری چھیل جوانی
عمیر تیری مخمور	عصمت دی بکلی وچ
تاریاں وچ مشہور	تیرا ترڑ دا ہاسا
بندیاں دے انگور	کناں دی پچھیاں وچ
طوطے مور تلور	پتے تیرے گاؤں
توں پیلے دی حور	چڑیاں تیریاں سکھیاں
توں ٹہنی دا بور	روپ لچکدی ٹہنی
کندن کندن نور	سرہیوں تیتھوں وادی
تیرا پھل عزور	بھنوریاں توں ترساؤندا

تیری خیر منادندے
 توں قدرت واجلوہ
 ننگہ ، برج ، کلور
 تیرا کوٹھا طور
 میں دلگیر فرشتہ
 توں اک نور سرور

بشیر مندر

اصل نام بشیر احمد پر شاعری وچ بشیر مندر دے نام نال مشہور نہیں۔ آپ ۳ جنوری ۱۹۲۵ء
 نوں گجرات وچ پیدا ہوئے والد وانا ملک حسن محمد سی۔ ۱۹۴۷ء وچ زمیندارہ ہائی سکول گجرات توں دسویں
 دا امتحان پاس کیتا بعد وچ ایسے سکول وچ کچھ چرپئی استاد وی رہے۔ اک رسالے "محب کسان" دے
 ایڈیٹری وی رہے۔ مزاج شروع توں ای شاعرانہ سی۔ پنجویں جماعت وچ پڑھن ویلے ایہناں پنجابی وچ
 اک "سی حرفی" لکھی۔ اردو تے پنجابی دونوں زبانوں وچ لکھدے رہے ۱۹۴۳ء توں ایہناں واکلام مختلف
 رسالیاں وچ چھپنا شروع ہو گیا۔ ۱۹۵۴ء وچ لاہور آگئے۔ ۱۹۵۶ء وچ کتاباں واکارو بار شروع کر لیا۔ جیہڑا
 اجکل پریس دی شکل وچ جاری اے۔ پنجابی نظماں واکلم "کلارکھ" دے نام نال ۱۹۶۹ء وچ تے بال
 ادب دے حوالے نال سب توں پہلی کتاب "المہر بلہڑ باوے دا" ۱۹۷۹ء وچ چھپی اردو تے پنجابی دونوں
 زبانوں وچ ایم اے کیتا۔

نیں جیون دی

نیں جیون دی وگدی جاوے
 ڈبدا سورج چڑھدا سورج
 اک دن جاوے اک دن آوے
 پلاں دی کن من کتھوں وے تے
 کوئی نہ سمجھے کوئی نہ جانے
 دور پیا کوئی کھڑ کھڑ ہے!

کیہڑے شوہ دریا وچ پیندی
 گھڈی دودھی۔ دودھی گھڈی
 رڈھدی رڈھدی ڈگری ڈھیندی
 پل پل جنڈی مکدی جاوے
 چڑھدا سورج ڈبدا سورج
 نیں جیون دی سکدی جاوے

رشید انور

رشید انور ہوریہ پنجابی دے نامور شاعراں وچ شامل نیں۔ اوہناں دا اک جنگی ترانہ ”جنگ کھیڈ نہیں ہوندی
 زمانیاں دی“ اوہناں دی شہرت دا وڈا سبب بنیا۔ بعد وچ اوہناں اپنیاں شعری لکھتاں پاروں جہناں وچ ”منزلاں،
 یاداں، لمیاں اڈاریاں شامل نیں دی خاصی شہرت حاصل کیتی۔ آپ ماہنامہ ”پنجابی زبان“ دے ایڈیٹر وی رہے
 تے رائٹر گلڈ دے سیکرٹری وی۔ آپ ۷ ستمبر ۱۹۲۳ء نوں نوشہرہ پنواں تحصیل ترنٹارن ضلع امرتسر وچ پیدا ہوئے
 والد واناں میاں کرم دین سندھوسی۔ ہومیو پیتھک ڈاکٹر دی حیثیت نال کچھ چہرہ حکمت دی دکان دی کر دے رہے
 کچھ چہرہ فوج دی نوکری وی کیتی۔ پچھلے کئیاں سالوں توں لاہور وچ رہ رہے نیں شاعری وچ مشتاق اسلام آبادی
 ہوراں توں راہنمائی حاصل کیتی۔

منزل

کیہ دستاں کیہ شوق سفر دا دل نوں لا گیا چاٹ
 رہا منزل کدی نہ آوے ہن نہ سکے واٹ

پیاں دے مارے عشق دی بھرگی ودھ کے سینے لاؤن
 بال ایانے پھڑ لیندے نیں جیوں دیوے دی لاٹ

ادھی نظر سلکھنی دل تے واہ گئی اے تصویر
 شیشے وچ تراشے مورت جیوں ہیرے دی کاٹ

اپنے غم دے بوہے ڈھکیا آپے انکھ جگاؤن
 کلی کوچ دا درد وند اؤندی او سے دی کڑلاٹ

توں ٹریاں تے ٹرگئی جندڑی سبناں تیرے نال
 سیک جاون دریا تے کیوں چلے دے رہن گھراٹ

فن دے اندر بعض نمائش فن کاری دا کوہڑ
 سچا کاریگر نہیں لاؤندا محمل دے وچ ٹاٹ

اور سجن دیری بن گئے تاں کیہ ہو یا یار
 گنڈھیاں وچ گنڈھیاں ہونڈیاں کنکاں وچ پگھاٹ

ارشدمیر

آپ ۶ جون ۱۹۳۲ء نوں لاہور وچ پیدا ہوئے۔ والد واناں میر عطا محمد اے۔ ۱۹۵۶ء وچ وکالت دا امتحان پاس کیتا۔ بعد وچ گوجرانوالہ جا کے پریکٹس شروع کیتی۔ اچ کل وی ایسے پیشے نال متعلق نہیں۔ پنجابی ادب وچ اوہناں واک اپنا مقام تے اسلوب اے۔ ”بجھ میرا بجھکا“ تے ”چونہبڑاں“ اوہناں دیاں چھپیاں کتاباں نہیں۔ پنجابی انشائیے دے حوالے نال ارشدمیر واناں ادب وچ ہمیش زندہ رہوے گا۔ آپ وچ مشاہدے دی حس بڑی تیز اے۔ تنقیدی تے تحقیقی مضمون وی لکھدے نہیں۔

پگ

اک زمانہ سی جد پگاں دا بڑا ٹوہر ہندا سی، پگاں دے تران تے سیراں نوں سلاماں ہندیاں سن، ”جے پگ نہیں تے پت نہیں“ ورگے اکھان چلدے سن۔ عام دستوں تے پرہیا وچ جنا وڈا پگڑ ہونا اوہدے کھلا تے چدھر مے دا پتہ لگ جاندا سی، ہورتے ہور پگ توں بناں اعتبار ای نہیں سی کیتا جاندا۔ ویاہ کڑمائی تے چار پگ بٹھ جانجی نہ دسنے، تے سارے پنڈ وچ اونے توئے ہون لگ پینی۔ خود لاڑے تے سر ہاٹے داروپ وی پگ بغیر نہیں سی اگھڑوا۔ تے اکثر لاڑا سوہرے گھروں پگ اتے پگ بٹھ کے ڈولے نال ٹوریا جاندا سی۔ پگ والا لاڑا چھٹ سکولی منڈیاں توں لے کے عالماں، فاضلاں، شاعراں، ادیباں تے عامان خاصاں وچوں وی کوئی اک پل وساہ نہیں سی کردا۔ کیوں جے ننگے سروں گھروں باہر جانا ماتم دی نشانی سمجھیا جاندا سی۔ ہن دی چھٹ و جدوں تند نہیں، تانی ای وگڑ گئی اے تے لوکی سروں پیروں لاه کے کھج نراب ہوئے پھر دے نہیں، یا پیروں لاه کے پگ دی تھاں جتی نکالیندے نہیں، جے آپ اینے جوگے نہ ہون تے نیک بخت پھتر پولا کر کے ایہناں دا گھر پورا کر دیندی اے، تہانوں پتہ اے جے ننگے سر تاڑ تاڑ پین نال تالو گنجا ہون داوی خطرہ ہندا اے، کدی پگ ہندی سی

تے لٹرا ڈاوی ڈر نہیں سی ہندا۔ جے کدی سہ سبھا ہووی جانا تے پگ بھاڑ کے بندھ لئی جاندی
سی تے انج سردی وی سلامتی رہندی سی۔ خورے وی ہندیاں وی ہندیاں لوکاں داکیہ بھڑا فنا
ہویا جے اوہناں کدھرے پگ دا اتوں بنا داتا تے کدھرے اکا ای صفا یا کر دتاے۔
کدی پگ دے ناز نخرے نہیں سن چکے جاندے، ایہنوں مایا دا پلستر ہونا، ابرق دا
دھوڑا دتا جانا تے فیر رنگ وچ ڈوبا دے کے ٹس کڈھنی، کئی شونقتی تے گوٹے والے کیسری
چیرے بندھ کے اُتے کلغی وی ٹکاندے سن، بھلوان بندیل تے مندرین بندھ کے جلوس کڈھدے
تے بڑھکاں مار دے پھر دے سن، ہور تے ہور پنجاب دے بعض علاقیاں وچ کجھ صدیاں پہلاں
مسلمان زنانیاں پگ بندھیاں رہیاں نہیں، گل ایہ تھے ای نہیں مگدی، پگ مہاراجیاں تے نواباں
دے درباراں وی آن بان تے شان لوز وی ظاہر کردی ہندی سی۔ مہاراج وی پگ وچ نکلیاں
کر وڑاں دے ہیرے جو اہرات ٹانگے جاندے سن، جہناں دی لشک نال اُتے پگ دی دکھ
پاروں سارے درباریاں دیا اکھاں نیویاں رہندیاں سن۔ درباراں دی ای نہیں، پگ پیراں، مولیاں
تے اماماں دی علمی فضیلت دا پرچار وی کہ وی پھر دی سی۔ تے کئی واری اوہناں دے فریباں تے
مکر دیاں چالاں اُتے وی روشنی پاندی سی۔ ایسے لئی آہندے سن کہ جتنے پگ دے پیچ اونے جگ
دے پیچ پھیر کئی وار پیرخانہ بنا کے، چکر چلا کے "بندھ سمر تے پگ تے سارے جگ نوں ٹھگ"
والعرہ متانہ وی لگدا رہیا۔ ایس قسم دی پگ نے اصل پیراں دے ناں نوں بھنڈن وچ کوئی کسر
نہ چھڈی۔ ایسے مضمون نوں اک رباعی وچ انج بیان کیتا گیا :

وہین وچ حرصاں دے دل ڈبے نوں وپیچ

کھانہ ظالم پیر دے قبے نوں وپیچ

پیچ وچ جس دی ریا بوجھے وی حرص

پاڑ جیہی دستار نوں، جتے نوں وپیچ

ایہو جیہی کسے پیر، صوفی تے زاہد دی پگ جدوچو کھا اچھنا تے پنا شروع کر دینا تے
پتہ لگنا کہ مے خانے دا خد بننا شروع ہو گیا ہو یا اے۔ تے جے کدی لیراں لٹھی پگ بھتی ہونی

لوکاں سمجھ لینا کہ بھرا ہوری رنداں دی کے مجلس دا پھیرا ٹورا لاکے آرہے نیں، پگ مینانے
 وچ ای نہیں، میلے ٹھیلے دی دی پر دھان ہندی سی، جتھے ایہہ سروں پیراں تیک ملک کے لڈی
 بھنگڑے پاؤن والیاں دے نال نال پھنیاں پانڈی جانڈی سی تے نالے پنڈیاں چنجاں وچ
 دی وائس دی اچی نوک تے چڑھ کے اپنے زور تران دامن دی جمانڈی سی نالے سچے لڑ وچ
 جتھے ہوتے بھلوان دے یار باشاں تے فن دے ہور قدر داناں کو لوں سلامیاں دی اگر اہ

لینڈی سی۔

پگ دے ٹوہڑ کدھر کدھر گنائیے، ملکی وڈتوں پہلوں پلس دا اک سپاہی سر چڑھی لال
 پیچاں تے نیلی پٹی والی پگ نال سارے داسا رینڈا گتے لالینڈا سی، تے پلس کو لوں ہمارے چھو
 وڈیرے دی رب نالوں چوکھا ترہینڈے سن۔ پرہن پلس ہیٹھاں اُتے اپنا جکوس کڈھ کے جوہ
 اپنے دھتے دیاں آپ جڑاں پٹیاں نیں اوہدی اک ایہ دی وجہ اے کہ ایہناں آپنی اپنے پیراں تے
 کہاڑا ماریا اے۔ کہ درھیاں دی گھوٹوں، ٹسے وار تے صلاح گیر پگ نوں بغیر وجہ دھتکار داتا تے
 اوہدی تھاں اینویں بے رنجی جیہی ”چنا جو رگرم“ ویچن والیاں نال رلدی بلدی ٹوپی پالئی۔ خبرے
 سرکاری لوڑاں تھوڑاں ایہناں دیاں بیڑیاں وچ وٹے پائے نیں جے ایہناں اپنی پھسری نوں
 ایہ ٹوپی پسند کر لئی اے جنہوں کئی واری جنا کھنڈا پا کے ٹین داسپاہی تے ٹغے والا کاغذی باوا دسا
 اے، ایس ٹوپی نال تے کدی کدائیں نقلی چوکیدار دا وی جھولا پنڈا اے۔ کسے ویلے جے ترکھا جیہا
 دا ورو پلا آجائے تے اوہ ٹوپی نوں اڈا کے لے جاندا تے سپاہی ہوری اپنی عزت پت لئی ایہدے
 مگر بھج بھج کے ہنہ جانڈے نیں پر ٹوپی اپنے چروچ کتے گھٹے کوڑیاں وچ رلی پئی ہندی اے۔
 وارے جائے پلس دی اوس پگ دے، جدھی بھلے مانساں توں لے کے چورا چکتے تے اشتہاری
 ملزماں تیک جہاں نہیں سن جھل سکدے۔ تے ایہدی شہ تے اک مویا ماریا سپاہی وی چنگے پھٹے
 ہونے تے سرکاری ساہن چھنے پلے ہونے بد معاش نوں اکو جھوسے نال پیراں وچ سٹ لینڈا سی۔
 ہن حالت ایہ اے کہ پلس چوکی دے سامنے ہلے گلے ہندے نیں۔ سپاہی بنے نکلیں دی تھاں
 بیرکاں وچ ڈر جانڈے نیں۔ جے کوئی سانوں پچھے تے اسیں پلس دی ٹوپی نالوں وودھتے دی

ٹوپی دائرہ سمجھنے آں جدھے پچھے حالی وی چارجی لہجہ دے نہیں تے دارے توں لے کے مرن بھوٹری
تک پچھے پرتیت وچ آؤندی اے۔

وقت وقت دی گل اے۔ کدی بنا پھبا کے پگ بنھنا وی اک آرٹ وادرجہ رکھدا سی۔
ہمہ شہ تے ایہدا شہ ای نہیں سی کڈھ سکدا۔ ایسے لئی آہندے نہیں جے سمرہ پاؤناتے ہر کوئی
جاندا اے پر مٹکاؤناتے کسے نوں آؤندا اے۔ پگ بنھن دے پیراستا ایسی ایسی کمال تے
سوہنی پگ بنھ دے سن جے جھاں چوہا وی شیر بتر جا پدا سی۔

جویں گڈ دی موت آؤنی ہووے تے اوہ شہرول منہ کر لیندا اے، انج ای توں دا بیڑا
رٹھنا ہووے تے اوہ اپنی تہذیب، ثقافت تے روایاں وٹوں منہ موڑ لیندیاں نہیں۔ ساڈی بھید
چال قوم نے وی دیکھو دیکھی پگ جیہے نفیس، ودھیاتے ہزاراں ورھے پرانے لباس نوں دگا کے
پراں سٹ چھڈیا۔

ساڈے نوں رجتے پچھے تے نازک مزاج، منڈیک وادھاتے راٹی کین جیہی قسم دے
لوگ پگ بنھن والیاں نوں انج دیہندے نہیں جویں کچیاں کھا جان گے۔ جے کوئی پرانا پینڈو
شہرول آوڑے تے کئی واری بازار وچ جانڈے دے لڑیا پگ وچ اک کا کا بکسواٹانک کے
یاں مچھیاں پھرن والی گڈی لاؤیندا اے، ایہدے نال دھاگا ہندا جنہوں چبارے تے دو جا
منڈا اتانہہ کچ لیندا۔ تے پگ باہن ہکا بکارہ جاندا اے۔ تے آلے دوالے کھٹے ہوتے ہوتے
منڈے ماٹریاں مار دے جانڈے نہیں۔ جے ایہو جیہی حرکت نہ کرن تے پھیر دی اکثر پگ بنھن والیاں
واٹھکراں نال موجو آؤ دارہندا اے۔ ایسے لئی لوکی سن پگ کولوں انج تریہندے نہیں جویں
گیلے کولوں کاں، آجا کے کوئی پرانے خیال وادھامی یا رہماں وادھو تھی بڑی چھال مارے تے ویاہ
والے دیہاڑے منڈے نوں کچھ گھڑیاں لئی پگ بنھ لیندا اے۔ کیوں جے سہرے گانے والے شگن
ایہدے بغیر لوپرے نہیں ہو سکدے۔ اینے وچ دی کئی ماڈرن جواناں دے سیراں نوں سوڑ
پے جانڈی اے تے اوہ رسم لوپری ہندا یاں سارا ای پگ لاہ کے گوڈیاں مڈھ رکھ لیندے نہیں۔
جے ذرا سوچئے پگ نال کیہ بنیاں تے کویں بنیاں تے اپنی گل ضرور سمجھ وچ آؤندی اے

کہ ٹوپی دے رواج نال پگ داستیاناس ہو یا ہووے گا۔ کیوں؛ اک اُنچ ہولی، دو جے
 بنھن تے ہر وار مایا لاؤن دے سٹری سیاپے توں خلاصی دسدی ہووے گی پھیر رہی سہی کسر
 کپڑے دے راشن نے پوری کر دتی ہووے گی، راشن ہون توں پہلوں لوکی تھانی پگڑ بنھن توں
 گھٹ داناں ای نہیں سن لیندے۔ بھانویں کسے ویلے دھون توں دل امی پے جائے یا ماڑ کو
 دامنکا ای ٹٹ جائے۔ مگر وں ملل دی تر وٹک نال ٹغے والی تھان تے آکے پگولیا، ڈھائی
 دی تے لانگرا بنھن لگ پئے۔ تے ہن اکامکا باغی ہو کے ایہدے جانی دشمن ہو گئے نہیں۔
 ایس گئے گزرے زمانے وچ جے حالی وی "ناموراں دیاں پگاں تائیں مت اُج داغ نہ
 لگے" کسے پگ نوں جیچا مار یا ہو یا اے تے اوہ سکھاں دی زروں قوم تے جاگیر داری دور دی
 یادگار چیف کالج لہور دے منڈے گھنڈے نہیں، سکھ قوم دے وارے وارے جانیے جنہاں
 ایہنوں پنج لکھیاں دے نیڑے ترپڑے درجہ دتا ہو یا اے تے کسے مل وی اوہنوں پگ دا اجوڑا
 نہیں بھاندا۔ حالی پچھے اخباراں وچ اک چونڈی چونڈی خبر ڈھٹی سی کہ امریکہ دی اک فوجی عدالت
 نے دو نہہ سکھاں توں کسے تل وی پگ نہ لاہن دے جرم وچ دو نہہ دو نہہ مہینیاں دی سزا
 سنائی اے۔ جدوں عشق صادق ہووے تے پھیر سزا چھڈ لوکی پھاہ دا سھجولا لین توں وی نہیں
 دلاندے۔ پگ لئی اپنی قربانی دے کے وی بھانویں ایہ دکھری گل اے کہ کجھ شرارتی ذہن دے
 لوک ایہ کہندے وی سنے گئے نہیں کہ سکھ پگ نال کیوں نہ پینگاں پان جدوں "ماں سبہہ دل
 جاں کہ گوہیاں ول" وانگر کوہ نور ہیرا بھال دے پھروے نہیں جیہڑا استاد وی طریقے نال بھرا گیتی
 دے کھاتے وچ پگ وٹ بھرا بن کے پہلوں نادر شاہ نے محمد شاہ رنگیلے کولوں کھوہیا تے
 مگر وں ایہو بیچ پاکے مہاراجہ رنجیت سنگھ ہوراں شاہ شجاع کولوں ماٹھ لیا سی، سکھاں توں
 پتہ اے جے تاریخ کدی کدیں اپنے آپ نوں دہرا لیندی اے۔ ایس لئی خورے پھیر اوہناں دا
 ایہو جیہا ڈگھ لگ جائے۔ تے رنج چیف کالج والیاں بارے اکھیا جاندا اے کہ اوہ بہتے بناوٹی
 دکھ تے دکھری ڈھلی وجان اتے ایمان رکھدے نہیں، جے کراوہناں دا پگ نال سچا پیار
 ہووے تے اوہ پڑھائی مگر وں ایہنوں کیوں وگا مارن حالانکہ جد پگاں بنھدے کے لفظ راسٹ یا

گھڑ سواری کر دے نیں، تاں اوہناں دا دکھراتے بچاواں رنگ ٹھنگ ہندا اے۔ تے دوجیاں تقریباں وچ وی پگ پاروں فٹاٹ پہچان ہو جاندی اے۔ نیٹاں دا حال خدا جان والے۔ سامنے تے پگ دے نگھڑ بھاری ایہو نظر آؤندے نیں۔

ہن بھانویں حقہ بمقدار حلیم تے شملہ بمقدار علم دار و واج تے نہیں رہیا، نہ ای دیگریاں دین ویلے یا انعام اکرام وقت ایہناں ول گوہ کیتا جاندا اے۔ پر چلو رہند کھو ہند نشانی دے طور ای سہی، مشاعریاں وچ خلیفے بنان ویلے یا استاد متھن لئی دستار بندی وی تھوڑی جیہی رسم نظر پے جاندی اے۔ خورے لوکاں دی مت ماری گئی اے تے اوہ ایہدے فائدے وی کھلا گئے نیں جیہڑے چولویں وی ڈھیر سارے ہندے سن، ونگی دے طور پگ نال گنج اکائی چھپ جاندی اے، تے او جھری نال رلدی بلدی وگ داسیا پانہیں سی کرنا پیندا۔ اکیا تھکلیا بتدہ آسانی نال چھت نال ٹنگ کے پھاہی لے کے آزاد ہو جاندی اے۔ سن سڑوک لئی مجرب نسخہ سی۔ کیوں جے سرائچ ایڑ کنڈیشنڈ ہو جاندی اے تے پگ والے ڈھون دار اکھا بن جاندی اے۔ کھو ہواں، نہراں تے دریاواں وچ ڈوبے ڈھدیاں نوں پگ سٹ کے کھچ لیا جاندی اے۔ فیرسٹ پھیٹ تے حقہ دی حلیم لئی ایہدے ڈھ بڑی کاڈھ کڈھ دیندا سی۔ ہور تے ہور چور پگ راہیں کوٹھے اتے جا چھدے تے پھیر ہونجا پھیر کے تسلی نال اتر آؤندے سن، جے کسے ویلے مہتے ہتھ پیر پینے تے اوہنے پگ نال گھروالے دیاں مشکاں بٹھ بٹھا کے نس بھج دی جانا۔ کدے تھانے وچ ہتھکڑیاں دیاں تروٹک ہونی تے پکس نے سارا پنڈ پگیاں نال بٹھ بٹھا کے دھریک لیاؤنا۔ ایہو ای پگ سون ویلے سر ہانے واکم وی دیندی سی تے جے کدی کسے جنگل بیابان وچ تریہہ لگنی تے کسے کھوہ ڈل وچ پگ والے بھیلوں کے منڈکے اندر پانی پھوڑ لینا۔ ایہو ای نہیں ایہدا بھار چک چک بندہ آسانی نال دنیا داری دا بھار وی چک سکدا سی۔ کئی داری درویش تے صوفی شب بیداری لئی پگ نوں گنڈھاں مارا نک تے موڈیاں دوالے لویٹ لیندے سن، جنہاں دے چھین نال اوہ بندر نہ آؤن دی عادت پالیندے سن، پھیر پگ رکھ کے گھیو چکھیا جاسکدا سی۔ تے بغیر لاکھت پڑھت توں پگ نوں گروہی رکھ کے مہاجن نال دے چھڈ دے سن، انج پنجاب دے کئی ڈوبیاں دیاں پگیاں

بندھے پٹیاں ہندیاں سن، تے ادہ مزے کر دے تے بٹے لکڑے رہندے۔
 پگ نے کٹیاں نوں چکرو دی دتے نین تے بھانویں لوکاں دو نہاں ہتھاں نال تھم کے
 ایہنوں پھڑی رکھیا، پھیر وی جدوں لٹھن تے آئی اے پلاں وچ لکھ گئی اے۔ جویں نوں عشق دی
 پھنڈی ہوئی نسل ول دیکھے تے وارث شاہ دامصرع یاد آوندا اے۔

یارو چڑھی ہنیری عشق والی اڈ شرم حیا دی پگ گئی

اُج ایہدی وی عزت ہمیشہ خدا دے ہتھ رہی اے۔ نوں نسل ایہنوں چھڈ کے اپنا ہی
 کچھ گویا اے۔ نہیں تے سیانے لوکاں ایہدے پاروں کئی فائدے وی اٹھائے نیں، آج کل تحریری
 تے زبانی معافی دا بڑا رواج تھ پیا اے۔ لوکی پرہیا وچ ڈھیسٹھ ہو کے، نیویاں نظراں کر کے
 معافی منگدے نیں، یاں بلکھ کے دے دیندے نیں، کئی واری اخباراں وچ چھپن تے وکیل دے
 نوٹس گھلن تک نوبت آجاندی اے۔ جدوں پگ وارواج سی، لوکی کلم کلمے ویری دے گھر جا کے
 پگ پیراں وچ سٹ کے معافی منگ لیندے سن، تے دوجے کئیں خبر نہیں سی ہندی۔

ایہدے نال زلدا بلدا واقعہ اک پرائیویٹ کالج دے پرنسپل دا بیان ہندا اے، چنہے
 دوپگاں رکھیاں ہویاں سن، اک پاٹی پرانی تے میلی کچیلی جیہی۔ جدھے بارے جعفر زٹلی ہوراں دا کہنا
 اے کہ ”پھٹی پگ باندھ کر سب سے اکڑ رہ“ ایس پگ نوں پرنسپل ہر ویلے سر تے رکھد اسی۔
 دوجی نوں نکور جیہڑی کئی تے ٹنگی رہندی سی، کچھ بھیتیاں پچھیا: حضور! کسے ویلے کئی والی پگ
 وی بٹھ پھڈو۔ ایہ سن کے پرنسپل ٹھاہ ٹھاہ ہتسیا، اکھن لگا: سجنو! گل اگا نہہ نہ کرنا۔ ایہ پگ
 میں انجن دے ممبراں نوں اٹو بنان لئی رکھی ہوئی اے۔ جدوں میرے کھتے پین میں فٹاٹ اوہناں
 دے پیراں وچ سٹناں۔ اوہ اٹو باٹے منٹوں پہلاں رام ہو جاندے نیں۔

ایسے طرح اک مراٹی اک رئیس نوں ٹکریا سی، چنہے مراٹی نوں گھسی گھسانی پگ دا تحفہ
 لفافے وچ بند کر کے دتا سی۔ راتیں مراٹی لفافہ کھولیا تے دچوں لیراں لٹھی پگ نکلی۔ ستر بھج کے
 کوا ہو گیا۔ دوجے دن نور پیر ویلے سخی کول اڑ گیا۔ اکھن لگا ججمان اپنی پگ سانجھ چنہے ساری رات
 اک منٹ لئی نہیں سوان دتا۔ شام توں سویرے تکین لا الہ الا اللہ کر دی تے جلی پانڈی رہی اے۔ میں

ایہنوں رب دے واسطے پائے، ڈھیر ساریاں منتاں کیتیاں، کرماں والیے! اوہا کلمہ نہ پڑھ، اک واری
 محمد الرسول اللہ دی پڑھنے۔ آکھن لگی۔ کوئی پڑھاں میں تے اوہناں دے سمیوں بہت پہلاں دی
 آں۔ ایہ سن کے سخی ہوراں دی خانیوں گئی، فٹاٹ نویں پگ دے کے جان خلاصی کرائی۔
 لگدے ہتھ پگ دا اک ہور واقعہ سن لو۔ اک سردار ہوراں بھوٹیں واسٹھ روپیے ماملہ دینا
 سی، اوہ اک مدت تحصیلدار ہوراں نوں بستے مار دے رہے، چھیکڑے اک دن تحصیلدار اپنے
 عملے پھیلے نال اوہناں دے پنڈا پڑیا۔ سردار ہوراں دنی پیشی ہوئی، اوہناں ہور مہلت لئی
 آکھیا۔ تحصیلدار نوں وٹ چڑھ گیا۔ سپاہی نوں موچی پوتر پھیرن دا حکم دتا۔ اوہ چھترول کر دا
 کر دا تھک کے ذرا ساہ لین لئی بیٹھاتے سردار ہوراں آکھیا، میں سردگرم نہ ہو جاں ہور کجھ
 لاہ لو۔ تحصیلدار ایہ سن کے ڈاڈھی کچھی وٹی۔ تے دوجے سپاہی نوں آکھیا۔ جتھے سردار ہوراں
 نوں چنگا پنجا چاہریا مار کھاندیاں سردار ہوراں دی پگ لہہ کے کھلر لہر گئی تے سپاہی نوں پگ
 دی اک کئی نال کجھ بجا دسیا۔ اوس کھول کے دیکھیا تے پورے سٹھ روپیے سن، تحصیلدار آکھیا
 سردار! سو گنڈھا دی کھاہا ای تے سو چھتروی کنیاں نضلاں دا ثواب ملی گا، پہلوں ای کیوں
 نہیں سائی دسیا۔ آکھن لگا۔ میں سوچیا ذرا تہانوں خراب کر لوں؛

گلاں وچوں گلاں نکل آؤندیاں نیں۔ اک گل ہور سنو۔ اک نمازی مسیتی گیا تے مولوی
 ہوریں پارے توں پڑھ کے امامت کر رہے سن بڑا حیران ہویا۔ کچھن لگا۔ مولوی جی تہاڈا استاد
 کتھے ہندا اے۔ مولوی ہوراں مسیت دی دس پائی۔ او تھے اوس بانگا دیکھیا۔ جیہڑا اگے ورقہ
 رکھ کے بانگ دے رہیا سی۔ ہور حیران ہویا۔ پچھو سو، حضور دے استاد کتھے رہندے نیں۔
 دسے ہوتے پتے تے اڑیا تے وڈے مولوی ہوراں نوں سلام علیکم کیتی، مولوی ہوریں اٹھ
 کے اندر دوڑ گئے تے اپنی پگ چپک لیاے لڑنوں دیتاں ہو یاں دو ترے گنڈھاں کھولیاں،
 وچوں نکلی جیہی پرچی نکلی۔ اوہنوں کھولیا تے اوہ دے توں پڑھ کے آکھن لگے۔ وعلیکم السلام۔
 ایہدوں وی اک سوادی واقعہ پڑھوتے لورا لٹو۔ جیہڑا ساڈے محلے نال تعلق رکھدا
 اے۔ جتھے اک نویں رجبے چھ سیمٹھ نے چائیں چائیں پنج کلیان مجھ خریدی۔ نوں نوں شوق

سی۔ ایس لئی رائیں اٹھ اٹھ کے وی ایہدی چوکیداری کر داسی۔ اک واری اڈھی رائیں کھڑا ک
 ہو یا۔ اپنے دل وچ چور سا سو ایس لئی ایہنے سمجھیا۔ چور کئے توں مجھے کھول رہیا اے۔ اوہڑ واہ
 اٹھ کے سرمانے تھلیوں بیٹری کڈھ کے بالی تے لشکارا گلی وچ بجھی مجھ تے ماریا۔ مجھ دے
 متھے دی پھلی چور دی چٹی پگ جاپی۔ ایہنے فناٹ ڈبل اٹ بنیرے نالوں لاہ کے وگاماری
 تے انج مجھ دا کھٹا چور دی پگ دے بھلکھے کھول چھڑیا۔

ایہ اکھوتر دیاں گلاں سن ذکر پگ داسی۔ جیہدا رواج گھٹن نال پنڈاں دی وسوں نوں
 بڑا گھانا پیا اے۔ جیہڑا اوہناں لئی لک ترور ثابت ہو یا اے۔ ویلے نال کئی سیانیاں ٹاہراں مار
 مار کے دہائی دتی۔ پگڑی سنبھال اوئے جٹا، اوہنوں بڑا دتیا گیا۔ پگ رکھ کے کھیر تے سیرا کھائی
 وا اے۔ پرجٹ اوس ویلے بھوتیا ہو یا سی۔ بنوٹی دکھ تے پگ دا شملہ اچار کھن لئی اتھے واہ ادھار
 کھاتے کھولی رکھ داسی۔ تے انجے شملے نوں اچار کھن دا چار کر دیاں کر دیاں پگ ہو ری سردوں گل
 وچ گول پیراں وچ آڈ گیاں۔ تہانوں ایہ پتہ ہووے گا کہ آہلیوں وگا بوٹ پھیرا ہننے وچ کدی نہیں
 ٹکرا۔ نالے ع

محفلیں پر ت نہ آئے ڈٹھے لتھیاں پگاں والے

کنکاں تے چولاں وانگو پگاں دی کئی قسماں سنن وچ آوندیاں نیں، جنہاں وچوں جنگی
 تے جانگلی پگ، گھٹوئیں تے ولہٹیویں پگ، گنڈی تے گنڈی پگ، چیرا تے سہاگ پگ،
 لڑاں والی تے دو طری پگ، کھل تے برل پگ، ڈنگی تے آڈی پگ، گول تے پدھری پگ
 ہی تے چٹی پگ، بیچویں تے پرتاویں پگ، ڈنگر چور تے پاسپورٹ پگ، باقی ہو رونی
 کئی قسم دیاں پگاں لوکاں دیاں جانیاں پچھانیاں نیں پر ہو سکدا اے جے ڈنگر چور تے پاسپورٹ
 پگ بارے تہاڈے کجھ پٹ پٹے نہ پوسے۔ ایس لئی ایہناں دا دیر وا کرنا ضروری جا پدا اے۔
 ساڈے کجھ ڈنگر چور ٹبراں وچ جدی پشتی رواج اے کہ منڈا جوان ہو کے جد تیک
 اپنے ہتھیں ڈنگر نہ چوائے پگ باہناں نہیں بن سکدا تے کارستانی کرے تے پھیر جشن منا کے
 اوہدی دستار بندی کیتی جاندی اے۔ انجے ای پاسپورٹ پگ دا ملکی وڈتوں بعد چکر چپیا سی۔

جد لوکی ہندوستانی پاسپورٹ بنا کے لگاں دوپٹے خریدن جانے سن تے واپسی اُتے باڈر
 لنگن ویلے پگ بٹھ لئی جاندی سی جیہڑی بندے دے نال سرحد پار کر آؤندی سی۔
 رنگاں نال بڑا جوڑ نظر آؤندا اے، ایہو وجہ اے کہ تہانوں چٹی، ساوی، خاکلی، بدامی،
 اسمانی، لہریا، کیسری، کالی، بسنتی، جوگیا، کپاہی، نیلی، پیلی، کاسنی، آکشی گلابی، کپوری، انگوری،
 سلیٹی، وارچینی، شنگرفی، زہر موہرا، طوطے رنگی، نسواری جامنی، تر بوزی تے ہور کئی رنگ برنگی
 رنگیاں دی دین گیاں۔

ہور بہت سارے علاقیاں تے قوماں دی نسبت نال دی لگاں مشہور ہوئیاں، جوہیں
 راجستھانی تے مارواڑی، پٹیالوی تے مدراسی، لہوری تے پشوری، جہلمی تے گجراتی، گامے
 شاہی تے قصوری، پوٹھوہاری تے ماجھی، ملوئی تے گجری، جٹکی تے شہری، پلسی تے فوجی،
 ملوانی تے پنڈتانی، سکھا شاہی تے گوکیاں والیاں کئی لگاں دسدیاں نیں۔
 سید وارث شاہ ہوراں ہیر سلیٹی دے واج داویر واکر دیاں ہویاں تھلے دی پگ
 داوی ذکر کیتا اے۔

لال گھگرے کاڈویں نال مشرومشکی لگاں دے نال تسلیڑے نی
 انجے پنجاب دے لوک گیتاں وچ بھیناں لوں بھراواں اُتے مایاں نالوں دودھ مان
 رہیا اے جیہڑا کر کے اوہناں ہر ویلے تے ہر تھاں بھراواں دا ذکر ضرور کیتا اے، اوہناں
 دے گیتاں وچ پگ دا مضمون وی بھراواں دے ذکر نال کئی طرزاں نال بلدا اے۔

ککلی کلیر دی پگ میرے دیر دی

دوپٹے میرے بھائی دا فٹے منہ جوائی دا

اک دوہور وی من کچھویں تے رس بھرے بول تیویں ولوں اپنے خوند لئی دیکھو، جنہاں

وچ پگ تے چیرے پاروں پیار ڈلھ ڈلھ پیندا اے۔

رتے دے چیرے والیا میں کہنی آں

کر چھتری دی چھاں میں چھانویں بہنی آں

توڑ گچھا تیری پگ وچ دیواں تیتھوں کون سوایاے
 اک واری آسجنا مینوں تیریاں تاہنگاں نی
 دے چیرے والیا مینوں تیریاں تاہنگاں نی

ایرے پرانیاں تے گتیاں گزریاں پگاں دا ذکر سی، جنہاں توں نویں نسل ایہ بہانہ پا کے کہ پگ
 ہر تھاں نوں بھنگڑ خانہ ای سمجھ بیٹھی اے۔ پگوں جان دی خلاصی کر رہی اے۔ پھیر وی ایہدے شعوری
 پچھوڑے وچ پگڑی لئی بڑا پیار تے بڑی محبت اے۔ ایسے لئی ایس سردی پگ نوں چھڈ چھڈا
 کے وی ایہدے پیار دی یاد تازہ رکھن لئی اک ہور پگڑی نال اٹ سٹ لڑائی اے۔ جدھے نال
 اوہ دیوی دے درشن نال ونجھاں دا پیار وی کر رہی اے۔ ایس پگڑی نوں اوہ مکاناں تے دکاناں
 دے قبضے راہیں مفت بری وچ کھچ کھچا لیندی اے۔ مکان دکان دا کر ایہ سو روپے تے قبضہ دے
 دے کے ہتھ لوائی دے ہزاراں روپے کما بچا لیندی اے۔ ہن تے کھلم کھلا ایہ بیار چل پیا اے
 جدھے نال دیہاڑی وچ لکھاں دا میر پھیر ہو جاندا اے۔

شروع شروع وچ ایس پگڑی دے مونے دی جد اٹکل نہیں سی اک سہاڑ تمارا کر اچی دکان
 لین لئی گیا، بیٹھ ہو راں پگڑی منگی۔ اوس بھولے فٹاٹ دودھیا جیہی ملل دا اتھان خریدیا تے آہنچیا
 تے آکھن لگا "لوسر کار! اک چھڈ کئی پگاں بناؤ تے ہنڈاؤ۔ ایس اکوں توں وی غریبی دعوے دی
 خدمت کر دے رہواں گے" ہس ہس کے سیٹھ ہو راں دیاں دکھیاں چڑھ گتیاں۔ جد ایس سہاڑ
 نوں اصل پگڑی دی مانگ دا پتہ لگاتے کن لوہیٹ کے کھسک گیا۔

ایہ وی سنیا اے کہ کراچی بندر روڈ تے فریڈ ہال دے لہندے پاسے اک پگڑی مسجد وی
 بنائی گئی اے۔ جدھی پگڑی دکان دین دے لارے تے پہلاں وصول کر لئی جا ندی سی تے ساری مسجد
 تے ادھیاں دکاناں انجے پگڑیاں دیاں پیشگی رقمیں وصول کر کے اوہناں نال ای بنائیاں گتیاں سن۔
 آہندے نیں ایس پگڑی نے ایہی لہر بہرائی اے، جدھے نال کنیاں دیاں جہاں سور گتیاں نیں تے
 اوہناں دی جدی لہتی بھکھ وی مک مکا گئی اے۔

انجے ای پگڑی دی اک ہو قسم وی سیاسی اڑنگے وچ زور پھڑ گئی اے۔ جیہڑی ملکی غداری
تے ڈپلومیسی دے بدلے وچ بھئی جاندی اے۔ جویں بنگلہ دیش لئی مجیب نوں بھارت تے روس
ونوں تے اسرائیل نوں بیت المقدس لئی امرکیہ ونوں بھائی گئی اے۔ پر ایہ پھیر وی نقلی پگاں نیں
بھانویں ایہناں کئی گھراں تے مکلاں نوں تباہ برباد کر دتا اے ایہ اصل پگاں نہیں بن سکیاں نہ
ای بن سکناں گیان۔

اصل پگ واکا پھکا و جہدیاں ہویاں وی خدا دالکھ لکھ شکر اے جے پنجاب وچ پگ دی
پت اک ٹبر دے ایکے دے تران کجھ بچی ہوئی اے۔ جنہاں داکھانڈ اپنڈا ٹبر پگاں والا اکھوانڈا
اے۔

انج عام تے بھراواں دیاں سانجھیاں پگاں والا کم وی مک گیا اے۔ پر پگ نوں لاه کے
پرانہ سنن دا اچ بڑا مل دینا پیندا اے۔ پگ لاهن دی بسم اللہ شریف لیڈراں دے مبارک
ہتھاں نال ہندی رہی۔ تے نال ای قومی شورے ایس پگ نوں پکا پیندا ہتھ پا کے پیراں وچ
رول دیندے رہے۔

ہورا ستاداں پگ پتا سے بند کرن دی جھکھ ماری تے شاگرداں دا جھاکا لنتھا، اوہناں پگ
نال ای مشکاں کس کے استادان نوں نکر لا دتا۔ نویں نسل منیر پاپا تے پیو دے مرن تے پتراں دی
دستار بندی رسم نوں ٹنٹا سمجھ کے سرورن لاه دتا۔ جدھا نتیجہ ایہ نکلیا کہ منڈیاں وی پیو دی یاد نوں
بھل بھلا جان دی کوئی گسر نہ چھڈی۔

مگدی گل ایہ کہ پگ نوں اجیہی ہونی درست گئی اے کہ اوہ آگوں آکا ای سرے چڑھدی
نہیں دسدی ایس لئی ایہنوں یاد گیری لئی جاندی وارد امیوہ سمجھ کے اک الوداعی پارٹی ضرور
دے چھڈو تاں جے آون والا مورخ ساڈی مجلسی پان پت دے لہن داکھتے ذکر کر سکے۔

اقبال صلاح الدین

اقبال صلاح الدین ہوراں و تعلق ضلع اوکاڑا نال لے۔ ۲۸۔ اکتوبر ۱۹۳۳ء اوہناں دا جنم دن اے۔ اردو تے فارسی وچ ایم اے کیتا۔ فارسی وچ امیر خسرو دے حوالے نال اوہناں دا تحقیقی کم ملدا اے۔ پنجابی نظماں دے دو مجموعے ”باروی سار“ تے ”گگر کنڈیالی“ چھپ چکے نیں۔ ایس توں اڈ ”لعلال دی پنڈ“ مرتب کیتی تے ”تاریخ پنجاب“ اردو وچ لکھی۔ ”کوئچ کہانی“ اوہناں دیاں کہانیاں دی کتاب اے۔ ایہناں توں وکھ سنگی نامہ وی لکھی۔ اوہ ماہنامہ ”لہراں“ دے ایڈیٹوری رہے نیں۔ آج کل اوکاڑا شہر وچ رہندے نیں۔ ہتے جیسے اوہناں دیاں اردو نعتاں دا مجموعہ ”حدیث آشنا“ دے نال نال چھپیا اے۔

پجستی

آج دی گل تاں ناہیں بچڑا
 ویلے صدیاں آن دہائیاں
 ساڈے وڈ وڈیریاں اچوں
 پکیاں رتیاں بھتن آلا
 ہک نہ جمیا
 پُشتاں بدھی
 اسال گلپ نبھایا
 ہر ہک رامٹھ دی داری کیتی
 دینہاں راتیں اوکھت بھوگی
 موہوں اُپھ نہ کیتی
 رزق اوہناں دے مونہوں ڈھمٹھا

دودھیا گھٹیا
 جد وی ڈھیجا — کھاوا
 مڑ وی بچڑا
 کھاندے رہساں
 رانٹھاں اگے — سر نہ چپیاں
 نہیں تاں — کل خدائی
 تینوں مینوں
 کھلے مار کیسی - سانہہ نہ پٹن دیسی

نالے پوتر
 جیہڑا ڈھکا
 مڑھوں لایا ای۔ ہیٹھاں وگدار ہیا
 ایوی ہیٹھاں وگدار ہسی — سر کدی نہ چپسی
 ڈاڈھا صبری ہو سی -

بچڑی — ایہو ساڈے لیکھ چہ لکھیا
 حشران تائیں لکھیا رہسی — ایہنوں میٹن والا کوئی نہ جمسی
 جیویں شالا — او پرپاں تے ہو روں چہیاں
 رُکھیاں رُکھیاں گلاں
 تینوں کینہہ سکھائیاں — ؟

اختر کاشمیری

اختر کاشمیری موریں یکم اکتوبر ۱۹۱۸ء نوں اللہ بخش ہوراں دے گھر شاہ عالمی دروازے لاہور وچ پیدا ہوئے۔ مڈھلی تعلیم اسلامیہ ہائی سکول بھائی گیت وچوں حاصل کیتی۔ میٹرک کرن توں بعد نیشنل کمشنر دے دفتر وچ نوکر ہو گئے۔ بورڈ آف ریونیو وچ سپرنٹنڈنٹ دے عہدے اُتے کم کر دے رہے تے ۱۹۶۶ء وچ ریٹائر ہو گئے۔ اوہ پنجابی دے مشہور شاعر نیں۔ آج تیکر اوہناں دے دو مجموعے ”زنگلیاں مڑیاں“ تے ”بولدا پتھر“ آچکے نیں۔ اک پنجابی ڈرامہ ”مت“ دی چھپ چکیا اے۔ اوہ ریڈیو، ٹی وی تے فلم لئی گیت وی لکھدے نیں۔ قومی شاعری وچ اوہناں نے ۱۹۶۵ء تے ۱۹۷۱ء وی جنگ وچ پُرجوش قومی نغمے لکھے۔ جیہڑے مختلف حلقیاں وچ پسندیدگی دی سند حاصل کر چکے نیں۔ پنجابی گیت لکھن وچ اوہناں نوں اک خاص اہمیت تے مقام حاصل اے۔ زبان سادہ عام فہم تے نرمول ورت دے نیں۔

”گیت“

میرا روگ پہچان کے چپ اے
جان دا اے پر جان کے چپ اے

بلہہ نیں چپ ایہہ دیدے چپ نیں
چپ نیں گیت قصیدے چپ نیں
اُوہ وی لمی تان کے چپ اے
میرا روگ پہچان کے چپ اے
چپ جتے یاں ہاں جتے گی
سوچاں خورے ناہہ جتے گی

ادہ وی کجھ تے ٹھان کے چپ اے
 میرا روگ پچھان کے چپ اے
 کتھوں تیک ایہہ چپ چپ رہے گی
 اوہنوں ایہہ چپ توڑنی پئے گی
 جیہڑا نیڑے آن کے چپ اے
 میرا روگ پچھان کے چپ اے

حقیف باوا

اصلی ناں محمد حقیف اے پر حقیف باوا دے قلمی ناں نال لکھدے نیں۔ حقیف باوا ہوریں جنوری ۱۹۳۶ء دی پہلی تاریخ نوں ضلع لدھیانہ مشرقی پنجاب دے اک پنڈ وچ جتے۔ باپ داناں امام الدین اے۔ پاکستان بنی گروں ایہناں جھنگ وچ آڈریے لائے۔ پنجاب یونیورسٹی توں ایم اے کیتا۔ کچھ چھ مہینے وی کر دے رہے۔ اُجکل لفظی تصویراں کھچدے نیں۔ حقیف باوا پنجابی افسانے واسر کدھواں لکھاری اے۔ جیہہ ہاں کہانیاں سادہ پر تاثر نال بھرتاں ہونداں نیں۔ اپنے افسانیاں وچ اوہ لچھے دار لفظ نہیں ورتدے سکوں سدھے سادے انداز وچ بڑے ای مٹھے ڈھنگ نال گلاں کر دے لگے جانڈے نیں تے کرداراں دے نفسیاتی کلائمیکس نال اوہدی کہانی سخرتے اپڑی اے۔ آج کل اوہ جھنگ شہر وچ رہندے نیں تے پیشہ دے لحاظ نال اُستاد نیں۔

دھی (افسانہ)

حقہ تازہ کیتا ہویا سی۔ اک دی ہنے ای دھری سی اوہنے دوک سوٹے مار کے نرٹی میرے ول بھواں دتی۔ میں سوٹا مار داتے دھواں سماں ول سٹ دیندا۔ اوہ سامنے ٹنگلی لاکے ویکھ رہیا سی۔ انج لگدا سی جیویں سوچاں والاوا۔ اوہدے ذہن وچ پھٹ پیا ہووے۔

موسم بڑا ای سوہناسی رکھاں دیاں ٹاسنیاں نوں پتیاں نوں جنم دے رہیاں سن۔ چڑیاں رکھاں تے بیٹھیاں کچھ انج چوکدیاں سن جیویں کوئی مٹھا گیت گارہیاں ہون۔ اونساں دا گیت سن کے مینوں انج لگن لگ پیا جیویں ایہہ گیت میری دھی دے دیاہ دی خوشی دا گیت ہووے۔ پر جدوں کدی اوہناں دے مٹھے گیت وچ کسے گدھ دی واج شامل ہو جاندی تاں میں پتانیوں کیوں ڈرجیہا جاندا۔ پتا نہیں شاید اس لٹی میں سوچاں جواج میری دھی دے شگناں دا ویلا سی کدھرے ایہہ واج شگناں نوں کٹنگن وچ نہ بدل دیوے میرے اس دم نے گدھ دی واج نوں میرے ذہن وچ اسراں آرتا جیویں پتھر وچ اک ڈونگھی لکیر ہووے۔

آج میری دھی دی جنج آون والی سی میں باہرا پہناں رکھاں ہیٹھ کھلوتا جنج نون اڈیک
رہیاسی۔

ایہہ ساریاں گلاں اللہ دتے پتائیں کیوں اکوساہ وچ کہہ دتیاں۔ ہن اوہنے سھتے دالما
سارا سوناماریا۔ سونالین مگروں اوہ کچھ انج چپ چپا ہو گیا۔ جیویں اوہ کسے گہری سوچ وچ ڈب
کیا ہووے۔

جنج آگئی سی ڈھول ڈھمکے نال واجے گا جے نال پیسیاں دے سچنکاٹے نال۔ جانجی کاہدے
سن راجے سن راجے۔ اک توں اک سوہنا، اک توں اک گھرو۔ لاڑھے دی تاں گل نہ ای پھیرو۔ جن
دالوٹا سی۔ تائیوں تے محلے دیاں کڑیاں چڑیاں لاڑھے نون تکن لئی اکر اکر پندیاں سن۔ جیہڑی
تک لیندی کہندی۔

”اڑیے لاڑھتاں ڈبی وچ پا کے رکھن آلا اے“

”آہونی، میرا تاں جی کر داسی اسنوں دیکھی جاواں“

جانجیاں دی خاطر تو وضع لئی کدھرے فور ما پیا پکدا سی کدھرے پلاتے کدھرے زردا۔ میں
دیگاں ول پھیرا مار کے مڑا وہناں امی درختاں ہیٹھ آن کھلوتا جھتے کھلو کے میں جنج نون اڈیک رہیا
ساں۔ چڑیاں اجے وی اوہو ای پیارا پیارا گیت گا رہتیاں سن ایہہ گیت ای تاں مینوں دوبارہ
ایتھے کچھ کے لے آیا سی۔ گدھ دی واج پھر کدھروں آگئی۔ میں ہور ڈر گیا ساں۔ میں اپر نون جھاتی
ماری اوٹھے گدھ نہیں سی میرا تراہ ہور ووتھ گیا سی۔ میرا وہ ہم کچھ یقین وچ بدلا نظر آیا۔ میں کتاں
وچ انگلیاں دے کے اوٹھوں نس ٹریا۔

سحقہ چھیتی امی مروا نظر آہیاسی۔ شاید ایہدے وچ پایا ہویا تما کھو کچھ ملکا سی۔ اوہنے ایس
مروے سھتے و تے تے چاروٹے و تے سوتے کھتے۔ جیہدے نال چاراں پاسے دھو آں امی دھو آں ہو گیا مینوں
انج لگیا جیویں اللہ دتا ایس دھوئیں وچ گواچ گیا ہووے۔ مینوں اوہدی ہوندا اوہوں پتا لگیا جڈن
اوہنے اپنی گل مڑ چھوہ دتی۔

میں لاڈو دھی نئی داج وی اوہدے سوہریاں دے من چا ہواں بنایا سی۔ گرم بسترے بھٹڈے
 بسترے۔ اعلیٰ قسم دے ٹی سیٹ۔ وارٹر سیٹ۔ ان گنت سٹیل دے بھانڈے۔ فرج، ٹیپ ریکارڈر
 ریڈیو تے ہو بہت کچھ۔

ادہنہ حقے وی نڑی میرے ول بھوآں کے نیویں پالی تے انگلی نال دھرتی پھرو لن لگ پیا۔
 مینوں اوہدی ایہہ حرکت بڑی عجیب جہی لگی۔ میں سوچن لگ پیا ایہہ دھی دے داج بارے گل کروا
 کہ واک لخت چپ کیوں ہو گیا میں اوہنوں ایہہ سبب کچھن ای لگیا سی تے اوہ آپ ای
 بول پیا۔

جدوں میری بیوی نہیں ایہہ داج محلے والیاں نوں دکھاؤن لئی کھلاریا تاں گدھ دی داج بڑی
 ای خوفناک ہو کے میرے کتاں چ گو بچی۔ میری فوراً پرسمان ول نظر گئی۔ میں دیکھیا اوہتے کچھ دی نئیں
 سی۔ کدھرے ایہہ داج ایہہ بد صورت تے ڈراؤنی داج میرے خوف دا حصہ تے نئیں بن گئی۔
 کھانا تیار ہو چکیا سی لاگی نوں بلاؤن لئی گھل دتا۔ جنج آگئی اوہ سے طرح وارجے گا جے نال
 پیسے لٹاؤندی۔ سب توں پہلاں نکاح ہونا سی۔ نکاح دے کپڑے دتے گئے۔ میری دھی
 دیاں سہیلیاں نالے گاؤندیاں سن نالے سہیلی نوں سوہا جوڑا پواندیاں سن۔

سوہا جوڑا پالے لاڈو

اپنا آپ سجا لے لاڈو

بابل ڈیرا چھڈ جانا لے

سوہریاں چت لگائیں لاڈو

نکاح ہو یا چھوڑے ونڈے گئے۔ مینوں وی کسے دو چھوڑے لیا دتے چھوڑے دیکھ

کے میں ڈانڈا خوش ہو یا۔

”شکرے مولا۔ اوہ گھڑی آگئی۔ جنہوں پچھلے دس سالوں توں اڑیک رہیا ساں چھوڑے

بدوں میں منہ وچ پائے۔ مینوں اوہ بڑے ای مٹھے لگے۔ مٹھے کیوں نہ لگدے میری دھی

دے دیاہ دے چھوڑے سن۔ ایہہ چھوڑے مینوں چڑیاں دے سوہنے گیت نالوں وی مٹھے لگے۔
 کڑیاں تے چڑیاں اکو گل تے ہوئی۔ چڑیاں رکھاں تے بیٹھیاں چو کدیاں سوہنیاں لگدیاں نیں تے
 دھیاں سوہرے گھر چمکدیاں چنگیاں لگدیاں نیں ایہہ گل کہندیاں اللہ ونا دا چہرہ بالاں وانگوں معصوم
 جیہا لگن لگ پیاسی۔

جینوں کھانا ونا گیا۔ کھانا کھوان دا چنگا بند و بست کیتا گیا سی۔ چنگا تے آپے امی ہونا سی
 مقوڑ جیوں کسے شے دی نہیں سی۔ جینوں مگروں میلی تے دعوتیاں دی واری سی بڑی مشکلاں نال
 کوئی شام دے پنج وجے کھانے دانے توں ویہلے ہوئے۔ ویسے تاں کوئی گل نہیں سی جینوں نے
 کیہڑا بساں وچ جانا سی ماشاء اللہ اونہاں کول تے اپنیاں کاراں سن۔

”میری دھی تاں راج کرسی“ — کاراں دل ویکھ میرے منہ وچوں آپ مہارے نکل پیا۔
 گدھ دی منحوس وچ پھیر گونجی۔ من تے مینوں انج لگدا سی جیوں اس وچ کوئی انجانا ڈرا
 دین والا ہاسہ وی سی ایہہ کون سی ایڈا خوفناک ہاسہ کیوں ہس رہیا سی ایہہ مینوں کوئی پتا نہ لگا۔
 دھی نوں ٹورن دا ویلا آ گیا سی۔ دھیاں نوں بجانویں ورجنگا امی لہجہ جاوے پر ٹورن لگیاں اک
 واری تاں کالجا بھٹ جاندا اے۔ پھٹے کیوں نہ دھیاں جگر دا ٹکڑا ہونڈیاں نیں۔ دھیاں امی تے
 اپنے باہل تے خون ڈوہن لئی ہر ویلے تیار رہندیاں نیں۔ پر پھیر وی دھیاں سدالئی ماپیاں گھر نہیں
 رہ سکدیاں۔ دھیاں نوں تاں راجے مہاراجے پر پیغمبر سد گھر نہیں رکھ سکے۔ اونہاں نوں وی ٹورنیاں
 پٹیاں سن۔ میں کیہدے پانی ہاراں۔

اوڑک دھی ملے دی نگھی بکل وچ مامیاں تائیاں۔ چاچیاں تے پھپھیاں توں اگے ہولے ہولے
 ڈولے ول آرہی سی۔ ساریاں دیاں اکھاں وچ ہنچوسن۔ دھی دیاں سہیلیاں نالے روندیاں سن تے نالے
 گاوندیاں سن۔

”دیرا و دیا کریندیا۔ مینوں رکھ لے آج دی رات۔“

بی بی کیکن تینوں رکھاں رات نی۔ میں تاں سجن سدا لے آپ نی۔“

”مامیا وویا کرینڈیا۔ مینوں رکھ لے اُج دی رات وے

دھی اے کیکن رکھاں تینوں رات فی۔ میں تاں سخن سد لے آپ فی“

کڑیاں چڑیاں وے اسی گیت نیں جیویں چاراں پاسے اُداسی کھلاروتی میں جدھرنوں تکدا
مینوں ابویں لگدا جیویں کائنات دی ہر شے رو رہی ہووے۔

دھی ڈولے وچ بہ گئی۔ ڈولا ٹرپیا۔ نالے ای واج وی ٹرپیا۔ ہولے ہولے دھی دا ڈولا اگانہ

وودھا گیا۔ میریاں اکھاں وچوں ہنچھواں دی تاروگ پئی۔ اورک دھی وویا ہو گئی۔ میں اکھاں وچ
ہنچھولے کے اونہاں ای رکھاں ہیٹھ آن کھلوتا۔ کہندے نیں کڑیاں چڑیاں ہونڈیاں نیں۔ دھی

تاں میں وویا کر چکیا ساں پر چڑیاں تاں اے ایٹھے ای سن۔ مینوں ایہناں دی واج اپنی دھی

دی واج لگی۔ میں اکھاں وچوں ہنچھو لوپنج کے اونہاں ول تکن لگ پیا۔ میں دیکھیا اک وڈا سارا

گدھ درخت تے بیٹھا ہو یا اے۔ مینوں اوہریاں اکھاں سپ نالوں وی ڈراؤنیاں لگیاں جدوں

میں اوہرے ول ذرا غور ناں تکیا تاں مینوں ایس طرح لگیا جیویں اوہ مینوں دیکھ کے دنیاں چڑا رہیا

ہووے۔ میں ڈر گیا۔ مینوں انج لگیا جیویں چڑیاں اُدگنیاں ہون تے ایہہ رکھ جیویں خالی کر گنیاں

ہون میں بہت زیادہ گھبرا گیا۔ میں جھٹ اوکھتوں ہلیا تے اپنے بوہے کول آن کھلوتا۔ میرے

کوٹھے دا بوہا بند سی۔ بند بوہے دے اگے دوکتے لمیاں تانی ستے پئے سن بوہے دی ایہہ حالت

دیکھ کے مینوں ایوں لگیا جیویں ایٹھے کوئی جنج نہ آئی ہووے۔ کسے دی دھی دا ڈولا نہ اٹھیا

ہووے تے میرے منہ وچوں چیک نکل گئی۔ میں منجی توں اُڑو اٹے اٹھیا تے کی دیکھداں۔

دھی جچے کنتیں۔ چٹے ہتھیں نما نے بابل دے سن مسنے گھر وچ اک لاش وانگ لئی پئی اے۔

حقہ بالکل مر چکیا سی۔ پر اللہ دتے نیں مرے ہوئے حقے دے ای لگا تارکی سوٹے کھچے۔ جیہدے

نال اوہنوں کھنگ دا اک لکھ سارا دورا لے گیا۔

انور مسعود

انور مسعود سہو راں دا ناں پنجابی شاعری وچ بڑا نمایاں اے۔ مزاحیہ تے طنزیہ انداز دیاں نظماں لکھن تے پھیر اوہناں نوں اپنے خاص انداز وچ پڑھن وچ اوہ اپنی مثال آپ نہیں۔ ”میلہ اکھیاں دا“ اوہناں دیاں نظماں دا مجموعہ اے۔ ادہ ۸۔ نومبر ۱۹۲۵ء نوں پیدا ہوئے۔ والد دا ناں محمد عظیم اے۔ اوہناں دا تعلق گجرات دی ذرخیز مٹی نال اے۔ اوہناں ایم اے فارسی دا امتحان اچھے اعزاز نال پاس کیتا۔ کالج وچ استاد دی حیثیت نال نوکری کر لئی تے ایہہ سلسلہ اجے تک جاری اے۔ اج کل راولپنڈی وچ اک کالج وچ فارسی پڑھا رہے ہیں۔

جہلم دے پبل تے

میرے وتوں سارے بھین بھائیاں نوں سلام ہووے
جاتکاں بزرگاں تے مائیاں نوں سلام ہووے

لاری والا اجے کچھ دیر کھلووے گا
سپاں والا باوا اتساں سنیاں تے ہووے گا
بچہ بچہ اج ایس باوے نوں سہانڈائے
سرمرہ میں ویچپناں ہاں جگ سارا جانڈائے
کدھرے نہ آج ایس سرمرے دا جوڑا اے
ست ویہیاں بوٹیاں دا عرق تے نچوڑا اے

ایہنے کٹیاں چشمیاں دا پانی پیتا ہو یا اے
 سولف تے گلاب وچ کھل کیتا ہو یا اے
 بھانویں کڈی سچی ہوئی آئی ہوئی اکھ ہووے
 لالیاں تے چو بھیاں دی ستائی ہوئی اکھ ہووے
 دھند ہووے جالا ہووے بھانویں ہون گھرے
 اکھاں وچوں پانی وگے نالے اکھ رڑ کے
 چن داوی چاننا جے اکھیاں نہیں سہندیاں
 اٹھدیاں بہندیاں تراٹاں ہون پیندیاں
 پیڑ ٹمک جاندی اے تے سوچ لہہ جاندی اے
 اکو ای سلائی نال مٹھ پے جاندی اے
 دیہاں دی نہ دساں دی نہ پنجاں والی بات اے
 لاری دے مسافراں نوں خاص ای رعایت اے
 کھٹ کے چلانے نہیں میں کارخانے مومنو
 چار آنے چار آنے چار آنے مومنو
 پائے جیہڑا سرمہ اوہ ناز کر سکدائے
 لوڑ ہووے جس نوں آواز کر سکدائے
 ایویں میں قرآن دیاں فستماں نہیں چکدا
 دیوں جے مکائیے نہ تے وہم نہیں جے مکدا
 ہو رکیہ اے چپ تہاڑی بھل نہیں جے سجنو
 چار آنے شیشی داوی مل نہیں جے سجنو

چیز جیہی دیکھتاں ہاں بھلا ہووے سب دا
 اکھ جہیا کیمرہ تے لکھ توں نہیں بھدا
 ڈیرے توں منگاؤ گے تے نرخ مال وکھرا
 ڈاک واکر ایہ تے محصول نال وکھرا
 کیہڑی سیٹ وایاں بزرگاں نے بلایا جے
 ہتھ وچ پیسے رکھو آیا جے میں آیا جے

الطاف قریشی

الطاف قریشی ہوری ۱۳۔ نومبر ۱۹۳۷ء وچ پیدا ہوئے تے ۱۲ اگست ۱۹۸۰ء بمطابق ۲۸ رمضان ۱۴۰۰ھ نوں عید توں اک دن پہلاں وفات پا گئے۔ والد داناں مولوی احمد دین قریشی سی۔ آپ دا آبائی علاقہ مظفر آباد آزاد کشمیر سی۔ بی اے کرن مگروں ریڈیو تے نوکر ہو گئے۔ اپنی وفات ویلے اوہ پوگرام میٹجر دے عہدے تے کم کر رہے سن۔ الطاف قریشی ہوراں پنجابی زبان وچ بڑیاں خوبصورت نظماں لکھیاں نیں۔ ”اکھیاں دے پرچھانوں“ تے ”دانا زہر پلا“ ادہناں دیاں نظماں دے دو مجموعے نیں۔ لکھن وچ اوہ اپنا اک دکھرا انداز رکھدے سن تے طبیعت پاروں بڑے سارہ تے نیک بندے سن۔ ادہناں دی پنجابی شاعری وچ کشمیری روح پس منظر واکم دیندی اے۔

دو جی موت

اک مدت دے بعد ملے ساں
توں وی چپ سین
میں وی چپ ساں
تیری اکھوں اتھرو ڈرگے
میری اکھوں اتھرو ڈرگے
نہ توں ڈٹھے
نہ میں ڈٹھے
ساڈیاں اکھاں اگے لکھیاں
راتاں دا پرچھانواں سی

ڈاکٹر سید اختر جعفری

سید اختر جعفری ۲۰ دسمبر ۱۹۳۴ء نوں جالندھر (مشرقی پنجاب - بھارت) دی اک ریاست کپور تھلہ وچ پیدا ہوئے باپ انان سید غلام قادر سی۔ سید اختر جعفری پوراں مڈھلی تعلیم کپور تھلہ وچ حاصل کیتی۔ اورینٹل کالج لاہور توں ۱۹۵۸ء وچ ایم اے اردو دا امتحان پاس کیتا تے گورنمنٹ کالج ڈیرہ غازی خان وچ لیکچرار ہو گئے۔ ۱۹۶۲ء وچ ایم اے فارسی تے ۱۹۶۴ء وچ ایم اے پنجابی دے امتحان پاس کیتے۔ جعفری صاحب مختلف کالجوں وچ درس تے تدریس دا کم کر دے رہے۔ چار سال تک پنجاب یونیورسٹی دے پنجابی شعبے وچ پڑھاندے رہے۔ مشہور صوفی شاعر میاں محمد بخش دی حیاتی تے فن اُتے مقالہ لکھن تے اوہناں نوں پنجاب یونیورسٹی و توں ڈاکٹریٹ دی ڈگری دتی گئی اے پنجابی وچ ایہناں دی کتاب دیرے پھیلی اے۔

پنجابی ناول تے اوہدا مستقبل

ایہہ مٹی پر مٹی گل اے پئی دنیا دی ہرزبان دے ادب وچ نظم و انداز نثر توں پہلاں بھجاتے نثر شاعری دے کافی چرگروں وجود وچ آئی۔ نفسیات دے لکھاری ایس آفاقی حقیقت دی وجہ ایہہ دسدے نیں پئی انسان دے سمندروں ڈونگھے من وچ خیالات، داہڑے، جذبات تے احساسات دا جوڑ بھاننا ہر ویلے اٹھدا رہندا اے۔ ایہہ جذباں تے خیالاں داہڑے اک دیاہڑے اپنے حال موجب مناسب تے متناسب لفظاں دا روپ دھار کے بندے دے بلہاں توں آپوں پھٹ پیندا اے۔ ایس خاص متناسب شکل تے ہیئت وچ وگن والیاں جذباں تے سوچاں نوں شعرداناں ونا جاندا اے۔ ایہیوں ثابت ہونا پئی شعرا و ہنماں جذباں، خیالاں تے احساساں دی لفظی شکل اے، جیہڑے بندے دے من وچ سمندر دیاں کانگاں و انگوں ٹھاٹھاں مار دے نیں۔ ایسے لئی دنیا وچ انسان نے سبھ توں پہلاں شعرا کھیا تے پھیر نثر لکھی۔

مولانا الطاف حسین حالی نے اپنی کتاب مقدمہ شعر و شاعری وچ شعرا نوں انگور دے شیرے نال تشبیہ دتی اے تے دسیا اے پئی جس طرح انگور وچ شیرہ پک پک کے اک دھاڑے انگور

دی پرت پھاڑ کے آپوں باہر ٹپک پیندا اے۔ ایسے طرح خیالات جدوں شاعر دے ذہن
دی بھٹی وچ پک جاندا ہے تے اک روز خود بخود شعر بن کے شاعر دے مونہوں ٹپک
پیندا ہے۔

ساڈی ایس گل دا ثبوت دنیاوی ہر زبان دا ادب آپوں دیندا اے۔ جے ایس یونانی
ادب ول جہات پائیے تے سانوں سمجھ توں پہلاں ہومر دی ایلیسڈ تے اوڈیسی نظر آؤندیاں نیں۔
ایسے طرح انگریزی وچ چاسٹر، فارسی وچ رودکی تے اردو وچ قلی قطب شاہ یاں خواجہ بندہ نواز
گیسو دراز دی شاعری دے شاہکار دکھائی دیندا ہے۔

پنجابی زبان تے ادب بھلا ایس آفاقی گلے توں کیوں اڈرہ سکدا اے، ایس لئی جدوں اسان
پنجابی ادب ول جہات ماروے آں، سانوں بابا فرید الدین مسعود گنج شکر واکلام سمجھ توں پہلاں
نظریں پیندا اے تے پنجابی نثر کافی چراں مگروں اپنا رنگ روپ دکھا دندی اے۔

بابا فرید الدین مسعود گنج شکر اک صوفی شاعر سن تے اوہناں دا صوفیانہ شاعری دا لایا
ہو یا بوٹا ست سو رھے تیکر پھل دیندا رہیا۔ پنجابی دے ہر صوفی شاعر نے تصوف دے مضموناں
نوں اپنے سچے تے من موہنے ڈھنگ نال بیانیا، پر ایہہ گل سانوں حیرت وچ پادیندی اے پئی
ایہناں صوفی شاعراں نے جدوں وی اپنے خیالاں، ارشادات تے رشد و ہدایات دیاں گلاں نوں
نثر وچ لکھن دا چار اکیا تے فارسی دا سہارا لیا۔ بابا فرید دے ملفوظات، حضرت سلطان باہو
تے دوجے صوفی شاعراں دیاں لکھتاں فارسی زبان وچ ای ملدیاں نیں۔ اوس ویلے مدرسیاں وچ
درس تے تدریس فارسی زبان وچ ای ہوندی سی تے فارسی زبان لوکاں دے دلاں تے دماغاں اُتے
ایسی کوچھا چکی سی پئی اوہ کسے ہور زبان وچ سوچ وی نہیں سکدے سن۔ پھیر فارسی وچ بنے
بنائے جملے تے ڈھلی ڈھلائی ترکیباں تے لفظاں دے جوڑ مل جاندا ہے سن۔ پھیر اوہناں سامنے
فارسی نثر دا نمونہ موجود سی۔ ایس پاروں اوہناں فارسی نثر نوں اپنے خیالاں دے اظہار دا
وسیلہ بنایا۔

پنجابی نثر و باقاعدہ آغاز انیسویں صدی عیسوی دی پہلی چوتھائی وچ ہوندا اے۔ ایس توں پہلاں پنجابی نثر دی کوئی کوئی کتاب لہجہ والے، جیویں سکھ گورو صاحبان دیاں جنم ساکھیاں تے گوشاں تے نوشتہ گنج بخش دے وعظ پنجابی نثر وچ نہیں۔ ۱۸۵۰ء وچ جدوں برصغیر وچ چھاپے خانے کھلن نال چھاپے دیاں سہولتاں عام ہو گئیاں تے پنجابی نثر دا وی عام رواج ہو گیا۔ انگریزاں نے عیسائی مذہب دے پرچار لئی لدھیانہ، سیالکوٹ، ترن تارن تے لہور وچ تبلیغ دے مرکز قائم کیتے تے عیسائیت دا پرچار کرن لئی پنجابی نثر وچ رسالے لکھ کے چھاپے۔ اوہناں وی دیکھا دیکھی ایہتوں دے وسنیکاں نے وی پنجابی نثر لکھن دا جنم کیتا تے نثر دیاں دو جیاں صنفاں دے نال پنجابی ناول نگاری وی وی نہہن رکھی۔

ایہتھے ایہہ گل گوہ گوچری اے پئی ہرزبان دے اوب وچ ناول وی نہہن دی پہلی اسٹ مذہبی خیالاں اُتے اُساری گئی تے ناول نوں مذہبی عقیدیاں تے خیالاں دا پرچارک بنا گیا اے، جیویں انگریزی وچ فلپ سڈنی دا ناول "کاؤنٹیس آف پیمبر و کسار کیڈیا" تے اردو وچ مولوی نذیر احمد دے ناول مرآة العروس تے بنات النعش تے توبۃ النصوح مذہبی خیالاں دا پرچار کردے نیں۔ ایسے طرح پنجابی وچ سبھ توں پہلاں مذہبی ناول لکھے گئے۔ پھیر ویلے دے نال نال پنجابی زبان وی جھولی اخلاقی، سماجی، معاشرتی تے رومانی ناولاں نال بھر دی چلی گئی۔

ایس جے پنجابی ناول نوں ویلے تے تکنیکی ارتقاء وی وند دے سجالے نال دیکھیے تے سانوں پنجابی ناول ترقی دی منزل ول دوہدا نظر آوندا اے۔

پنجابی ناول دا پہلا دور ویہویں صدی عیسوی دے مڈھ توں ای شروع ہو جاندا اے تے سبھ توں پہلاں سالوں جو شوا فضل الدین دا ناول پتی ورتا کملا دکھالی دیندا اے۔ جیہڑا ۱۹۲۳ء وچ چھاپے چڑھیا۔ ایس توں پہلاں سکھ لکھاریاں نے وی پنجابی وچ کافی ناول لکھے۔

جو شوا فضل الدین ہوراں پنجابی زبان وی سیوا کسے لوجھ توں بنا کیتی تے اوہناں نے دو جا

ناول "پر بھا" ۱۹۲۵ء وچ، تیجا ناول "برکتے" ۱۹۵۲ء وچ، پھیر "منڈے داخل" ۱۹۵۴ء

وچ لکھے۔ جو شواہوراں ایہناں ناولاں وچ اخلاقی تے سماجی قدراں نوں اچھی دتی اے۔ سہین جیہڑی اک متی پرمتی نیکی تے سچائی اے اوسنوں جو شواہوراں جینا کولجھا اے دو جیاں تیکر اپڑان وا جتن کیتا اے، ایس توں رکھ اوہناں دسیا پٹی بندہ جدوں چاہوے اپنے کپے پیڈے ارادے نال شردیاں طاقتاں توں اپنا پتلہ چھڈ لیندا اے۔ ایس موضوع نوں مکھ رکھدیاں جو شواہوراں فضل الدین ہوراں ناول لکھے۔

اوہناں دا ناول ”پرہیا“ جیہڑا ۱۹۴۵ء وچ گورکھتی پی وچ چھاپے چڑھیا سی، ۱۹۶۳ء وچ ارو و پی وچ شائع ہويا۔ ایہہ اک نفسیاتی ناول اے تے ایہدی ساری کہانی رامیش چندر ایس۔ ڈی۔ او تے سکولاں دی انسپکٹرس سندری راجکماری دے آل دوالے گھمدی اے۔ ایس ناول دی سبھ توں وڈی خوبی ایہہ ہے پی کرداراں دی نفسیات نوں مکھ رکھ کے اوہناں توں چنگا کم لیا گیا اے تے نالے منظر نگاری وی کمال دی کیتی اے۔

میراں بخش منہاس پہلا مسلمان لکھاری اے۔ جیہے ”جٹ دی کرتوت“ عرف نواب خاں جیہا سوہنا ناول لکھیا۔ ایہہ ناول وی پاکستان بنن توں پہلاں چھاپے چڑھیا سی۔ میراں بخش منہاس نے ایس ناول راہیں پنڈاں دے وسنیکاں نوں پرانیاں فضول رسماں چھڈن تے پنڈاں نوں سدھارن دا اک سمجھا دتا اے۔ نواب خاں ڈرائیج اپنی دھی داویاہ وچ گج کے کردا اے تے دیت داچ وی پنڈ دے چودھریاں نالوں وودھ کے دیندا اے، اخیر قرضانی ہو جاندا اے۔ اوس دے گھر والیڑا تا سبھ کجھ قرضے وچ چلا جاندا اے تے اوہ اپنی جان بچا کے اوتھوں بھج ٹر دا اے۔ شہر جا کے رسماں دیکھدا اے۔ محنت مزدوری کردا اے تے چار پیسے جوڑ کے لپنے پنڈ وڑدا اے۔

ایس ناول وچ پنجابی زبان تے ثقافت موجود اے۔ ایہدے وچ میراں بخش منہاس نے اپنے سمے دی مجلسی زندگی جیویں سانہی اے، اوہدے پاروں ایہہ ناول ساڈی مجلسی زندگی تے ثقافتی تاریخ دی اک اچھی دستاویز بن گیا اے۔

ناول دا موضوع لوک وستوں دا اکو پکھ یعنی ویاہ شادی اے، پر لکھاری نے ایس اکو پکھ
 دے دھرے اُتے ادھ صدی پہلوں دے پنجابی وسیبے نوں گھما کے رکھ دتا اے۔ ویاہ شادی
 دی اک اک رسم مائیاں، زیور، نانکے چھک، بیڑو گھوڑی، کامن چھند، کھٹ تے سوٹ،
 داروگراں دی کارگری، ڈوماں دے کلیان، طنی، مجرے، نقلان، کھارا، میل، گانا مہندی، کیٹری
 گل جیہدے توں لکھاری کھنچ گیا ہووے۔

پنڈاں تھاواں وچ اُج کل ایہہ رسماں بوہت گھٹ رہ گئیاں نیں۔ پڑجٹ دی کر توت
 وچ ایہناں دا مکمل ریکارڈ محفوظ اے۔ دیہات سدھار دے موضوع اُتے ایہہ اک بہترین
 ناول اے۔ میراں بخش منہاس نے ایس موضوع اُتے لکھ کے پنجابی ناول کاراں نوں اک
 نویں سیدھ، اک نویں سوچ تے اک نویں ڈھنگ دتا اے۔ ایس ناول وچ پنڈاں دی رہتل
 دی سچی عکاسی انگلستان دے مشہور ناول نگار تے افسانہ نویس ایچ۔ جی۔ ویلز (H.G. WELLS)
 دے ایس قول اتے پوری آرومی اے:

”اک چنگے ناول دی پچان اوسدی حقیقت نگاری اے، کیوں جے ناول دا
 مقصد حیاتی دی نمائش اے۔ ایس لئی اک ناول نگار نوں حقیقی زندگی تے سچے واقعات
 پیش کرنے چاہیدے نیں تے ایہہ واقعات پیش نہ کرے۔ جیہڑے کتاباں
 توں لئے گئے ہون تے جیہناں دا حقیقی زندگی نال کوئی سمبندھ نہ ہووے۔ ایس
 لئی اک ناول نوں تجربہ، مشاہدہ، صحیح گل کتھ تے نویں خیالاں توں اڈ ہو رکھ
 نہیں ہونا چاہیدا“

پنجابی ناول دا دوجا دور پاکستان بنن مگروں شروع ہوندا اے۔ ایس دور وچ ناول
 نگاری ول بوہت گھٹ دھیان دتا گیا تے شاعری بوہتی کیتی گئی۔ پھیر وی عبدالمجید مہٹی ہوراں
 دا ناول ”ٹھیڈا“ تے افضل حسن دا ناول ”دیواتے دریا“ تے ناول دے میدان نوں
 سکھنا نہ رہن دتا۔

عبدالمجید بھٹی ہوراں دا ناول ”ٹھنڈا“ ۱۹۶۰ء وچ شائع ہویا تے پنجابی ادبی حلقیاں وچ ایہدی چنگی سلاہتا کیتی گئی۔ ایس ناول وچ ساڈے وگھڑے ہوئے سماج دا چہرہ مہرہ لبھدا اے۔ بھٹی ہوراں نے ایہہ اکوای ناول لکھ کے پنجابی زبان تے ادب وچ بڑا واہا کیتا اے۔ افضل احسن ہوراں دا ناولٹ ”دیواتے دریا“ ایسے دور دی پیداوار اے۔ دیواتے دریا اصل وچ ساڈی پینڈور ہٹل دی خوبصورت تصویر اے۔

ایس ناولٹ دی کہانی چھوٹی جیہی اے، پر لکھاری نے پنڈاں دی وستوں، آپوں وچ دیاں یاریاں تے دشمنیاں دیاں بڑیاں سوہنیاں تصویریاں اُلکیاں نیں۔ کہہ وار بڑے جاندار نیں، جیہڑے آج وی جتاں دے پنڈاں وچ موجود نیں۔

ایس ناولٹ دی اک ہور خوبی لکھاری دا خوبصورت اسلوب اے۔ لکھاری نوں زبان تے بیان اُتے مکمل عبور حاصل اے، ایس لئی اوہ جیہڑا منظر پیش کردا اے، اوہ ایسا واضح تے صاف ہوندا اے کہ پڑھن والے نوں انج جا پدا اے، جیویں ایہہ واقعہ اوس دیاں اکھاں ساہنے ہور ہیا ہووے۔

افضل احسن اپنے کرداراں دی نفسیات تے اوہناں دی گفتگو تے کمال قدرت رکھدا اے۔ جدوں اوہ اپنے کرداراں دی گل کتھ نوں پنڈ دے ماحول تے آل دوالے دیاں شتیاں دے حوالے نال پیش کردا اے تے منظر دی تصویر ہور واضح ہو جاندی اے، جیویں کیرے اگے تگڑا لینز لا دتا گیا ہووے۔

پنجابی ناول نگاری اتیجا دور جدید دور اکھواندا اے۔ ایس دور وچ پرانے لکھاریاں دے نال نال کجھ نویں لکھن والے وی اگھڑ کے سامنے آؤندے نیں تے کجھ لکھاریاں دے نال نال پنجابی وچ وی اپنے فن دا اظہار کردے دکھائی دیندے نیں۔ ایس دور دے ناولاں دی وڈی خوبی ایہہ اے سئی دنیا دیاں دو جیاں زبانوں طرح پنجابی ناول وچ وی نویں نویں تکنیکی تجربے تے بیان دے ڈھنگ ورتے گئے نیں۔ ایس طرح پنجابی ناول فنی تے تکنیکی

اعتبار نال دو جیاں زبانوں دے ناولوں ساویں دکھائی دیندالے۔
 ایس دور دے سرکڑھویں ناولوں وچوں سلیم خاں گمی دا "سانجھ"۔ ظفر لاشاری دا ناول
 "نازو"، ڈاکٹر محمد باقر دا ناول "ہمٹھ"، آغا شرف دا "دل اک دیوا"، اعجاز الحق دا ناول
 "سکے پانی"، مستنصر تانڑ دا ناول "پکھیرو"، رضیہ نور محمد دا ناول "بلدے دیوے"، راجا
 محمد احمد دا ناول "کھیڈ مقدریں دی"، منیر علوی دا ناول "انپڑی رت جو پانڑی تھئی"، احمد سلیم
 دا ناول "نال میرے کوئی چلے"، نادم عصری دا ناول "اک انکھی دھی پنجاب دی"، تے فخر زمان
 دے لکھے ہوئے دو ناول۔ "ست گواچے لوک" تے "اک مرے بندے دی کہانی" شامل نیں۔
 سلیم خاں گمی پنجابی زبان دے اگھے لکھاریاں وچوں اک اے۔ اوس نون افسانہ نگاری،
 تے ناول نگاری اُتے عبور حاصل اے۔ اوس دا سماجی تے معاشرتی ناول "سانجھ" ۱۹۶۹ء وچ
 چھاپے چڑھیا۔

ایس ناول وچ پینڈورہتل دیاں بڑیاں من کچھویاں تصویریاں ایکیاں نیں۔ پینڈاں وچ
 کیویں میلے لگدے نیں۔ ایہناں میلیاں وچ جتھے پرانے ویر ڈانگ سوٹے راہیں کڈھے جانڈے
 نیں، اوکتے یاراں دے میل تے کبڈیاں دے جتھے وی وجدے نیں۔ گھول ہونڈے نیں،
 گھوڑ وڈڑ ہونڈی اے۔ ککے پھنڈے جانڈے نیں۔ بھنگڑے پینڈے نیں۔ سوانیاں لمیاں
 ہیکاں نال گاؤندیاں نیں۔ دعاواں تے منٹاں منگدیاں نیں۔ کوئی پت منگدی اے تے کوئی
 دودھ منگدی اے۔ مٹیاریاں ونگاں تے تویت دھاگے خرید کے لے جانڈیاں نیں۔ قوالی ہندی
 لے تے منگاں دیاں بھنگاں دے دورے کھڑکدے نیں۔

ناول بڑی سلیس تے عام فہم زبان وچ لکھیا گیا اے تے اک معیاری ناول دیاں ساریاں
 لوڑاں تھوڑاں پوریاں کردا اے۔

ڈاکٹر باقر ہوراں نے پارکھ تے پڑچولی ہندیاں وی "ہمٹھ"، اجیہا ناول لکھ کے ثابت
 کردتا اے پئی اوہ نرے پُے نقاد ای نہیں سگوں تخلیق کار تے ناول نگار وی نیں۔ اوہناں

نے اپنے ناول ”ہٹھ“ دے مرکزی کردار احمد مجید نون حالات تے واقعات دی بھٹی وچوں
 انج لکھایا ہئی اوہ اپنے نال پنڈاں تے شہراں دی رہتل ویاں تصویریاں وی سمیٹدا لگا گیا
 اے۔ ایس ناول دا موضوع گجرات دے وینکاں دے ولاں وچ انگریزاں دے خلاف
 نابری دا جذبہ تے آزادی دی لہر اے، پر ناول نگار حیاتی دے ہر کونے وچ جھانکدا چلا گیا
 اے۔ کردار نگاری تے منظر نگاری وچ وی اپنے قلم دے کمالات دکھاندا گیا اے۔ سانوں
 آج وی ہر پنڈ وچ علیا تے ہر شہر وچ رحمت خاں تے اوبھی سوانی ورگے کردار مل
 جاندے نیں۔

ناول نگار نے جتھے ہووے معاشرتی برائیاں بیان کیتیاں نیں، اوہتھے تھوڑے پیراں دے موبہاں اتوں
 ظاہری عقیدت دی چدر لہا کے اوہناں دے اصلی چہرے تے روپ دکھائے نیں، جیہڑے
 پیری فقیری تے مذہب دے ناں تے لوکاں نون دھوکھا دیندے نیں۔

ایس ناول دی نیہنہ لکھاری نے ایس فقرے اُتے رکھی اے:

”احمیا! حیاتی گزارن واسطے وڈا جگر چاہیدا اے، سبھا وچ حوصلہ تے

صبر نہ ہووے تے گل نہیں بندی!“ تے ایہو جملہ ایس ناول دی جند تے جان اے۔

میرین کر فورڈ دے خیال موجب، ناول اک جیپی تھیٹر اے، کیوں جے ایہہ اپنے پیٹے

وچ نہ صرف پلاٹ تے کرداراں نون سما لیندا اے، سگوں اسٹیج تے ڈرامے دے ہنرتوں

وی آزاد ہوندا اے۔ ایس نون کرداراں دے لباس تے ماحول نون سجاؤن دے سامان وی

وی لوڑ نہیں ہوندی۔

ایہناں ساریاں لوڑاں تھوڑاں نون پورا کرن لئی ناول کار و لفظی ہنر کافی ہوندا اے۔

ڈاکٹر باقر ہوراں نے اپنے ناول ”ہٹھ“ وچ ایسے لفظی ہنرتوں چوکھاتے سوہنا کم لیا اے

تے ایس ناول نون دلچسپ بنایا اے۔

ظفر لاشاری داناؤل "نازو" اے۔ ایس ناول دا لہجہ ملتان اے۔ ایہہ ناول پڑھ کے پہلا تاثر ایہہ پیدا ہوندا اے پتی ایہہ اک واقعاتی ناول اے۔ ناول نگار نے ایس وچ ان گنت واقعات اک تھاں کٹھے کر دتے نیں۔ اوس نے واقعات دے بیان اُتے بوہتا زور دتا اے، پر کردار نگاری ول اکا دھیان نہیں دتا۔ ایس لئی اوہدے کردار بے جان لستے تے مریلے نیں۔ اوہناں دی کوئی ذات، شخصیت تے انا نہیں۔ جتھے اوہ اپنی انا تے ہوند ظاہر کرن لگدے نیں، اوہتھے ای لکھاری کسے کردار کوں لمی تقریر کر کے اوہناں دی انا تے ہوند نوں مکا دیندا اے۔ ایسے لئی ناول وچ کوئی گھنجل یاں گھنڈی پیدا نہیں ہوندی تے نہ ای چٹیک پڑھن والے دے من نوں ڈنگدی اے۔

ناول وچ بوہت سارے واقعات موجود نیں۔ کجھ مٹھاواں اُتے انج جا پدا اے، جیویں لکھاری دے ذہن اُتے فلماں دا بڑا اثر اے تے اوس نے مختلف واقعات ایس ناول وچ کٹھے کر دتے نیں۔

ایہناں گلاں توں او نازو ناول وچ عشق تے محبت دی پاکیزہ کہانی اے۔ ایس وچ ہوس دے بھرے ہوئے اوہ زہریلے ناگ دی نیں، جیہڑے انسان دی فطرت وچ وس گھول دیندے نیں۔ انسانی نفرت تے کرودھ دیاں تصویراں وی نیں۔ جیہڑیاں جیاتی دے مونہہ اُتے کاک مل دیندیاں نیں۔ انسانی فطری سادگی وی اے، جیہڑی اصلی سونے وانگوں کھری تے خالص اے، جیہدے اُتے نمائش تے تہذیب دے بھجوتھے نول نہیں چڑھے ہوتے۔

جتھوں تیک ایس ناول دی زبان دا تعلق اے، اوہ خالص ملتان لہجہ اے جیہدے وچ کدھرے کدھرے عربی تے فارسی دے لفظاں دی ورتوں وی دکھالی دے جاندی اے۔ ایسے پور وچ احمد سلیم ہوراں دا ناولٹ "نال میرے کوئی چلے" لکھیا گیا اے۔ ناولٹ دا لہجہ بہندی اے تے لکھاری نے کجھ لہندا لہجے دے خاص لفظ ورتے نیں۔ جیہڑے عام فہم نہیں تے ہر کوئی اوہناں نوں سمجھ نہیں سکدا۔ جتھوں تیک ناولٹ

دے پلاٹ تے کہانی دا تعلق اے، اوس وچ دلچسپی ضرور اے، پر کوئی نویں گل نہیں
 بچدی۔ عام روایتی گلاں تے روایتی اندازے تے کدھرے کدھرے سیکورازم دا
 جھولا پیندا اے۔

پنڈوی رھتل تے وسیبے دیاں جھلکیاں وی ایس ناولٹ وچ موجود نیں۔ تے احمد سلیم
 ہوراں دی ایہہ کوشش سلاہن جوگ اے۔

ایہناں ناولاں دے پڑھن مگر وں بے ڈھڑک ہو کے ایہہ گل آکھی جا سکدی اے
 پتی جدید دور دے ناول نگار، ناول نگاری دے فن دے پوری طرح جانوں نیں۔ ایس
 لئی اوہناں دے ناولاں وچ ناول دیاں ساریاں لوڑاں تھوڑاں جیویں پلاٹ دی ٹھکویں
 بنتر، جدت، عروج، چٹیک، کردار نگاری، منظر نگاری، سماجی تے معاشی مسئلے تے
 اوہناں داخل، کرداراں دا نفسیاتی مطالعہ، پڑھن والے دے ذوق دی تسکین، من وچ
 کھبن والی مٹھی زبان وغیرہ، سبھے کچھ موجود اے۔

تکنیکی تے فنی لحاظ نال پنجابی ناول کسے طرح وی اردو ناول نالوں گھٹ نہیں۔ پنجابی
 ناول دی رفتار جے حوصلہ و دھان والی نہیں تے نراس کرن والی وی نہیں۔ ایہہ وکھری گل
 اے پتی پنجابی ناول گنتی وچ بوہت گھٹ نیں، پر جتنے وی لکھے گئے نیں، فنی تے دلچسپی
 دے اعتبار نال چنگے لکھے گئے نیں۔

پھیروی ایہناں گلاں توں او پنجابی ناول دے میدان وچ ہو وادھا کرن دی بڑی
 لوڑا اے، کیوں جے جس ٹھیس آتے پنجابی افسانہ اڑ پچکا اے، ناول حالے توڑی نہیں اڑیا
 پنجابی ناول نوں ترقی دین لئی ساڈے کہانی کاراں نوں اگے دوسنا چاہیدا اے۔ تے ایہہ
 ناول لکھن دی لوڑا اے، چہتاں وچ — پنجاب دی وسوں، روہ ریت، ساڈیاں سوچاں
 تے فکراں، ساڈی تہذیب تے ثقافت دی پوری پوری ترجمانی ہووے۔

ناول وی ترقی لئی ایہہ وی ضروری اے پتی پنجابی پڑھن والا زیادہ توں زیادہ طبقہ پیدا

لیتا جاوے، جیہڑا اپنی ماں بولی نوں بوننا، پڑھنا تے لکھنا مان تران والی گل سمجھے۔
 ایس ویٹے پنجابی ناول نوں اگانہہ ودھان لئی ساڈیاں سانجھیاں کوششیاں خلوص، محنت
 نے سچی لگن دی ات لوڑاے۔ جے اساں ایس رکھ نوں اپنے جگر والہونہ دتاتے ایس
 دے کمال جان واڈراے۔ ایس لئی ساڈا فرس اے پئی پنجابی ناول دی عمارت، نوں
 اچیاں آسارن لئی پورا پورا جتن کرئیے۔ درھیاں مگردں اک اک اٹ رکھن نال کدی اچیاں
 تے شاندار عمارتاں نہیں بندیاں۔

محمد اسماعیل بھٹی

محمد اسماعیل بھٹی ہوراں دا شمار اُچی پدھر دے پڑھے لکھے دانشوراں وچ ہوندا اے۔ اوہ پنجاب یونیورسٹی وچ انگریزی شعبے دے صدر میں۔ انگریزی ادب توں دکھ اردو تے پنجابی ادب تے دی اوہناں دی بڑی گہری نظر اے۔ اوہ جدید تہ تقیدی شعور دے جانوں میں۔ ”تاہنگاں دی لو“ اوہناں دیاں پنجابی نظماں دا مجموعہ اے۔ آپ ۱۸ دسمبر ۱۹۳۲ء نوں نیانہ تحصیل گرٹھ شنکر ضلع ہوشیار پور وچ پیدا ہوئے۔ والد داناں چودھری محمد ابراہیم بھٹی اے۔ بھٹی ہو پیں اک ماہر تعلیم دی حیثیت نال دی اک واضح قدبت رکھدے میں، اوہناں دی شاعری مثبت فکرتے جاندار احساس دی ترجمان اے۔ اسماعیل بھٹی ہوری پنجاب یونیورسٹی دے شعبہ پنجابی وچ جزوقتی استاد وی رہے میں۔

بھلیکھے

بوہتا چانن ڈھیر بھلیکھے
 سچے کھتے۔ آلے دوالے
 جدھر ویکھاں۔ سوہنے سوہنے
 ون سوئے لکھ نظارے
 نظراں ڈکن
 ایدھر تکاں۔ اودھر تکاں
 اک رنگ چھڑاں۔ دوجا ویکھاں
 عقل پھسی وچ گھمن گھیری

ہوش گواچے
 غوطے کھا کھا ویاں دمانی
 رہا کس مصیبت پھتے
 بوہتا چائن ڈھیر بھلیکھے

سمع اللہ قریشی

سمع اللہ قریشی، محمد عبداللہ قریشی ہوراں دے گھر ۱۲ جنوری ۱۹۳۵ء نوں ضلع گورداسپور مشرقی پنجاب دے اک پنڈ وچ جتے۔ برصغیر دی وند پچھوں لاہور وچ آباد ہوئے۔ ایم اے تائیں ساری تعلیم ایجھے ای حاصل کیتی۔ کالج دے زمانے وچ ای ۱۹۵۱ء توں مہینہ وار ادبی رسالے "پنجابی" توں لکھن دا مڈھ بدھا۔ پنجابی، عربی تے علوم اسلامیہ وچ ایم اے کیتے۔ ادبی پڑچول تے پرکھ دے نال شعر دی آکھ دے نیں۔ ایہناں شاعری وچ کلاسیکی وڈاں نوں نویں رنگ وچ پیش کیتا۔ ۱۹۷۹ء وچ نیشنل بک کونسل وٹوں ایہناں دی کتاب "ساڈی سوہنی دھرتی" دے مسودے اُتے پہلا انعام دتا گیا۔ حضورؐ دی حیاتی، دے سرنانوں مہیٹھ پنجابی ادبی بورڈ نے ایہناں دی کتابڑی چھاپی اے۔ پاکستان وچ پرانے پنجابی لکھن والیاں وچوں نیں۔ آج کل جھنگ رہندے نیں تے ایجھے ای گورنمنٹ کالج وچ اسٹنٹ پروفیسر نیں۔

پنجاب وچ اسلام دا کھلار

رُشد و ہدایت دیاں سَدیاں تے دعوت و تبلیغ بناں کسے مذہب دا وجود دیر پانہیں ہو سکدا تے نہ ای او ہدیاں اُصولاں دی اشاعت سارے جگ تے عامان وچ ہو سکدی اے۔ اسلام مڈھوں اک تبلیغی دین رہیا اے۔ آج جے اسلام دُنیا دی چوہیں کھوٹیں پھیلایا ہو یا لیجدا اے۔ تے ایسے پاروں پئی آج تیک وُن سُونیاں طریقیاں نال اسلام دی اشاعت کرن دی، ایہدی دعوت ہر قوم تے ملک وچ پہنچاؤن دی کوشش عالماں تے مبلغاں راہیں ہمیش ای کیتی جاندی رہی اے۔

آنحضرتؐ دے زمانے توں لے کے آج تیک قرآن دے حکم ہیٹھ اللہ دے نیک بندے دُنیا دیاں وکھ وکھ علاقیاں وچ جاندے رہے تے اسلام دے عالمگیر سنیہوڑے عامان تیک پہنچاؤندے رہے۔ قرآن دی ایس آیت دے اثر ہیٹھ ہر زمانے وچ اُمت وچ کجھ اچھے

ناس بزرگ تیار ہندے رہے۔ جنہاں اپنی دنیاوی چوہدراء تے وڈیانی چھڈ چھڈا کے لئے
چولے پالنے اپنیاں مناں وچ نوایاں جو تاں جگالیاں تے اک نواں نقطہ نظر تے حیاتی واک
نواں تخیل قبول ای نہ کر لیا۔ سگوں اپنیاں ہڈاں وچ رچا لیا۔ تے مڑ بڑے چانال اپنی حیاتی
توں بے پرواہ ہو کے اسلام تے قرآن دی ہدایت وادویا ہتھ وچ پھڑکے نکل ٹرے۔ تے

دنیا دے کونے کونے نواں ایس نورناں متور کر دتا۔ اینہاں بزرگاں وچ جنہاں اسلام پھیلاؤن
دی خاطر اپنیاں زندگیاں وقف کر چھڈیاں سن۔ بڑے بڑے بے مثال سوچھ و ان، دانے، آگو
تے علماء تے فقیہہ وی سن۔ جنہاں حضور پاک دی مقدس تعلیم نواں اپنا و طیرہ بنا لیا تے دنیا
نوں دس دتا۔ پئی اوس پاک وجودی سچی تعلیم کویں ذہناں تے دلاں نواں نکھار دیندی اے۔
سچی گل تے ایہہ وے پئی دنیا دی مذہبی تاریخ وچ کامیاب دعوت تے تبلیغ دی ایڈمیٹ اچی
تے سوہنی مثال ہو رکھڑے نہیں ملدی۔

ہند و پاکستان وچ جیہڑے کچھ کر ڈر مسلمان ورسدے رسدے نیں۔ اوہناں وچوں
ایہہ لوکاں دی گنتی بہت تھوڑی اے، جنہاں دے پیو دادے مڈھلے مسلمان فاتحین دے
نال اک خطے وچ آئے سن۔ اکثریت اوہناں دی اولاد دی اے۔ جیہڑے ایسے ملک دے
واسی سن۔ تے جنہاں آپ اسلام قبولیا۔ تے اینہاں نواں مسلمان فقیراں۔ صوفیاں تے عالماں
دی تعلقین تے رہنمائی نال اسلام دی دولت لہجی۔

اسلام جیہڑا آج اپنی سوہنی تے من کھجوس تعلیم پاروں دنیا دے ہر کھونجے اڑ چکا
اے۔ پنجاب وچ ایہہ برکت آج توں صدیاں پہلاں پہنچ گئی سی۔ پنجاب دی دھرتی تیک
اسلام دا عالمگیر سنیہوڑا کوڑی پہنچیا۔ ایہدی اک دکھری تے اپنی تاریخ اے۔ ایس برکت والے
پر ڈھیر اوکھے کم وچ فقیراں، صوفیاں، عالم فاضل بزرگاں، مبلغاں، تاجراں، سوداگراں،
سیاحاں، تے مسلمان بادشاہاں نے سانجھیاں تے بیغرض کوششاں کیتیاں۔ جیہدے نتیجے
وچ آج اسیں اوس دھرتی وچ جنہوں پنجاں پانیاں دی زمین اکھیا جاندا اے۔ چوس کھوٹیں

اسلام دے دیوے جگدے دیکھ دے آں۔

امیر معاویہؓ دے زمانے وچ پہلی واری اک مسلمان سپہ سالار مہلب بن ابی صفرہ نے
۴۴ ہجری وچ ہندوستان دی سرحد تے حملہ کیتا تے اوہ بتہ تے الاہواز تیک آ پڑیا۔
جیہڑے ملتان تے کابل دے وچکار سن۔ ایس لحاظ نال مسلمان پہلی واری خشکی راہیں پہلی
صدی ہجری وچ پنجاب وچ پہنچ چکے سن۔ اوہناں وچ ایسے لوک وی موجود ہون گے جنہاں
خلفائے راشدین داسنہری زمانہ دیکھیا ہووے گا۔ تے تبلیغ اسلام دی قدر قیمت توں وی
واقف ہون۔ پر صحیح معنیاں وچ اسلام لئی پنجاب دے دروازے شاید اوہوں کھلے،
جدوں لنگاتوں گھرواپس آؤن والے کسے عرب تاجر دے ٹبر نوں سندھ دے راجہ
داہڑی شہ آتے سمندری ڈاکوواں نے لٹ لیا۔ تے حجاج بن یوسف نے خلیفہ ولید بن
عبدالملک کو لوں اجازت لے کے اپنے اک عزیز محمد بن قاسم نوں چھ ہزار فوج دے کے
سندھ بھیج دتا راجہ داہر ماریا گیا تے مسلماناں دریائے بیاس تیک سندھ تے پنجاب دے علاقہ
اسلامی سلطنت وچ شامل کر لیا۔ محمد بن قاسم نے مقتوحہ شہراں دیاں واسیاں نال بڑی مہر
محبت داسلوک کیتا جس توں متاثر ہو کے کئی ہندواں اسلام قبول کر لیا۔ کچھ توماں وعظ
نصیحتاں سن سنا کے اسلام لے آئیاں۔

محمد بن قاسم دے ایہہ قاعدہ سی پتی جس شہری علاقے نوں فتح کر واتے جیکر او تھے دی
کچھ مقامی آبادی مسلمان ہو جائی اک مسیت او تھے ضرور بنا دیندا۔ فتوحات مگروں محمد بن
قاسم نے سندھ تے پنجاب دیاں وڈیریاں نوں دکھ دکھ تبلیغی خط وی لکھے۔ جنہاں وچ
اسلام وی دعوت دتی گئی ہوندی۔ تے بت پرستی وی بندیا کیتی ہوندی سی۔ ایہدے
نتیجے وچ کئی توماں اسلام لے آئیاں۔ ایس وڈے مسلمان جرنیل بارے آکھیا جاندا اے۔
اوہ جس شہر تے وی حملہ کر دا پہلاں اوہ دیاں واسیاں نوں اسلام دے پیغام ضرور دیندا۔
انج جا پدا اے پئی تبلیغی کماں لئی محمد بن قاسم نوں اوہدے چاچے حجاج و توں خطا

راہیں بدانتاں دی بلدیاں رہندیاں سن۔ اک چٹھی وچ حجاج نے لکھیا۔ اپنی فتوحات دا دائرہ وڈا کر داجائیں تے اسلام دی اشاعت دا اچھا خیال رکھیں۔ جیہڑا وڈا شہر فتح کریں اوکھے مسلماناں لئی اک مسیت ضرور بنا دیئیں۔

مشہور سیاح البیرونی جیہڑا مدتاں پنجاب دے علاقے وچ رہندارہیا۔ اُس دی لکھت توں سانوں پتہ لگدا اے۔ پئی واپسی توں پہلاں محمد بن قاسم کشمیر دیاں حدواں وچ داخل ہو گیا سی۔ اوس ایہہ گل وی دسی اے۔ پئی بعضیاں تھانواں نوں محمد بن قاسم نے جنگ نال تے بعضیاں نوں صلح نال ای فتح کر لیا سی۔

تہجی صدی ہجری وچ جد عباسی خلافت دے نہوال دے دن سن۔ سندھ تے ملتان وچ مسلماناں دے سیاسی حالات کچھ مضبوط پکے تے درست نہ رہے۔ چوتھی صدی ہجری وچ اک مسلمان مورخ تے سیاح لکھ والے پئی ملتان تے منصورہ وچ اک قریشی سردار حاکم سی۔ جنہوں ہندو اپنا سورج دیوتا کھوہ لین نیلاں دھمکیاں دیندے رہے۔ پر جرات کسے نوں نہ پئی۔ ایس سیاح دے بیان مطابق ملتان وچ دین دا بڑا چرچا سی۔ تے لوکیں قرآن تے قرآنی علوم حاصل کرن لئی بڑا چاہتے روح رکھ دے سن۔ بعضے ستاں قرآتاں وچ قرآن پڑھ سکدے سن۔ فقہ ادب تے دوجیاں مذہبی علماں دے حصول دا عام نوں ڈھیر شوق سی تے اوہناں وچوں بعضے عربی زبان وی سکھ دے سن۔

تیسری نے چوتھی صدی ہجری وچ مصر دے فاطمی داعی جدوں سندھ دی راہیں ملتان اُڑے تے اوہناں ایس شہرنوں تبلیغ دا گڑھ بنا لیا۔ تاریخ فرشتہ وچ لکھیا اے۔ پئی حضرت امام باقرؑ دے سہے ملتان وچ شیعہ مسلماناں دی آبادی ڈھیر سی۔ پھویں تے ستویں صدی ہجری وچ جدوں تاتاریاں بغداد دی اٹ نال اٹ و جا چھڈی۔ عباسی خلافت دا تختہ پٹ دتا۔ کئی عالم فاضل اشراف تے سادات خاندان دے بزرگ۔ جنہاں وچوں بوہتے شیعہ خیالات دے سن۔ ملتان آگئے۔ ایہناں دیاں مذہبی عقیدیاں تے ریہت ریہت دا ملتا نیاں تے

چوکھا اثرہ پیا۔

چوتھی صدی دے اخیر دے مڈھ وچ جدوں غزنی دور شروع ہو پاتے پنجاب وچ تبلیغ واکم وی زور شور نال ہون لگ پیا۔ سفاریاں نے کابل وچ اک زوردار اسلامی حکومت دی بنیند رکھی۔ ایہناں دی تھاں ساسانیاں لئی۔ جنہاں اپتگیمن نوں افغانستان وچ گورنر مقرر کیتے۔ غزنویاں ہندوستانی علاقیاں تے حملے شروع کیتے جنہاں مگروں اوہناں دیاں لائق علاماں نے شمال ہند وچ مسلمان حکومت قائم کیتی۔

پنجاب وچ آون والے مسلمان مبلغاں وچ سب توں پہلاں ناں سادات بخارا دے اک بزرگ شیخ اسمعیلؒ دا اے۔ جیہڑے حدیث تے تفسیر دے بڑے اچھے عالم سن۔ شیخ اسمعیلؒ ۳۹۵ ہجری دے اخیر وچ لاہور آئے۔ ایہناں دے آون توں دو ورھے پہلاں سلطان محمود غزنویؒ نے بھٹنڈے دے راجے نوں شکست دتی سی۔ جس دے بعد پنجاب وچ باہرلیاں مسلماناں دے آون جاون لئی راہ کھل گئی۔ تذکرہ علمائے ہند وچ لکھیا اے پئی شیخ اسمعیلؒ بخاری اوہ پہلے بزرگ سن۔ جنہاں لاہور وچ تفسیر تے حدیث دے درس دتے تے بے شمار غیر مسلمان نوں ایہناں دیاں وعظاں تے روحانی مجلساں دی برکت نال اسلام قبولن دی توفیق ملی۔ ۴۴۸ ہجری وچ ایہ بزرگ لاہور وچ ای فوت ہو گئے۔ ایہناں دی حیاتی وچ ای غزنویاں دا پنجاب اُتے قبضہ ہو چکیا سی۔ ایسے دور وچ فخر الدین مبارک شاہ دے کہن مطابق غزنویاں نے قلعے توں دکھ لاہور وچ اک مسیت دی بنوائی۔ جیہڑی حبشی مسجد دے ناں نال مشہور سی۔ غزنویاں دے نال ڈھیر سارے عالم فاضل تے مشائخ اقلانیاں پنجاب وچ آ گئے سن جنہاں دی برکت نال لاہور علم تے دین دا اک وڈا گڑھ بن گیا۔

ہندوپاک وچ اسلام دی تبلیغ تے اشاعت وچ جتناں ہتھ فقیراں، درویشاں، صوفیاں تے جہان مبلغاں دا اے۔ اوناں ہور کسے دا نہیں۔ ایہناں پورے ہستیاں دیاں ہتھالہ وچ لونی کر پاناں تے چھو پیاں نہیں ہون دیاں سن۔ جنہاں دے زور نال اوہ کافراں دے سر نوں سکھ

نہ ای ایہناں بزرگاں کول کوئی دنیاوی شان سی۔ جیہدے راہیں ایہہ عامان تے رعب پا سکدے ہون۔ ایہناں ساو مرادے انساناں سکیتی تے غربت وچ اسلام دی تبلیغ کیتی۔ تے ایہدے وچ ایہناں نوں ڈھیر کامیابی ہوئی۔ ایہناں اللہ لوکاں بے عرض ہو کے دن رات درس تدریس، وعظ نصیحت تے ذکر اذکار دیاں مجلساں لائیاں تے رب دی راہ وچ پیش آؤن والے سارے دکھ صبر نال کٹے تے کئی جہز جالے۔ ایہناں دا یدھ کوئی سوکھا تے تھوڑا نہیں سی۔ جس پینڈے ایہہ پئے ہوئے سن اوہی منزل ڈھیر اوکھی سی ایہناں وچوں اک پاک ہستی شیخ فخر الدین زنجانی سن۔ جیہڑے اللہ دی راہ وچ کم کر دیاں کر دیاں پنجاب وچ ای فوت ہوئے تے لاہور وچ دفن ہوتے۔ پنجاب وچ اسلام دے سب توں وڈے مبلغ حضرت علی ابن عثمان ہجوری داتا گنج بخش ہین۔ آپنے اپنی ساری حیاتی اللہ تے اوہدے پاک رسول داناں اچا کرن وچ ای گزار دی۔

آپ دے پیر حضرت ابو الفضل نے حکم دتا کہ ہندوستان داملک کفر تے شرک دا وڈا گڑھ اے توں لاہور جا کے اوس نوں اپنا گھر بنا کے خدا دی مخلوق نوں اسلام داسنیہا دے۔ ایس راہ وچ تینوں مشکلاں تے اوکڑاں دی آؤن گئیاں۔ پہنچو شیشی نال سہیں تے رب توں دکھ کسے دی پرواہ نہ کریں۔ توں رب دے نال نوں اچا کریں۔ رب تیراناں اچا کرے گا۔ توں ہندوستان دیاں روحانی مُردیاں وچ نویں رُوح پھونکیں۔ اللہ تینوں ہمیش دی حیاتی بخش دے گا۔ تے تیراناں رہندی دنیا تیک زندہ رکھے گا۔

سو مُرشد دی ہدایت دی تعمیل وچ آپ ہوریں پا پیا دہ تے کلم کلمے پینڈے پے گئے۔ تے مختلف علاقے پھردے پھرانڈے لاہور آ اڑے۔ راہ وچ ڈھیر سارے صوفیاں تے بزرگاں نال ملاقاتاں کر دے ایہتھے آڈیرے لائے تے جس کم لئی مُرشد نے کہیا سی اربہ سے جوگے ای ہور ہے۔ ایہہ اوہناں دی عمر دے اخیر سال سن۔ سارا ویلا اشاعتِ اسلام، وعظ تعلقین تے علوم دی تدریس وچ لنگھاوتا۔

پنجاب دے مقامی لوکاں دیاں پھیڑاں بارے البیرونی نے ڈھیر لکھیا اے۔ جیہڑا داتا گنج بخشؒ توں کچھ چڑھیاں پنجاب وچ آیا سی۔ پھیڑاں بولی دا اختلاف وڈی مصیبت سی۔ امیر خسروؒ دے بیان توں پتہ چل دا اے۔ پئی ایتھوں دی زبان ادووں دی پنجابی ای سی۔ جنہوں اوہ لاہوری لکھ دے نیں۔ ہن زبان جانیوں بناں اسلام دی دعوت دینا کتنا اڈکھا ہونے گا۔ پر داتا گنج بخشؒ نے ایہناں سب مشکلاں تے قابو پایا۔ تے بڑی کامیابی نال آپنا فرض ادا کیتا۔ آپ دے وعظ دی برکت نال اوہ بہت سارے لوک جیہڑے پھتھر دیاں بتاں اگے مٹھا ٹیکدے سن۔ خدانے واحد دے پرستار بن گئے۔

حضرت خواجہ معین الدین چشتیؒ دی عزنی راہیں لاہور آئے۔ اجمیر تک اُپر دیاں اُپر دیاں حضرت معین الدینؒ دے ہتھیاں اُتے راجپوت تے شمالی ہندوستان دے بعض علاقیاں دے لکھاں و سنیک مسلمان ہوئے۔

پنجاب دے علاقے وچ حضرت سلطان سخی سرورؒ نے بڑی محبت تے علمی نال اسلام دا پرچار کیتا۔ ایہناں دے ہتھ تے ایہناں دی بزرگی دے قائل ہو کے بہت سارے ہندو جٹ تے علاقہ جالندھر دیاں زراعت پیشہ قوماں مسلمان ہو گئیاں۔ لاہور دے اک ہور بزرگ حضرت سید احمد ترمذیؒ نے وی اسلام دی بڑی تبلیغ کیتی اوہ ترمذ وچوں اُٹھے تے لاہور دے محلہ چہل بسیاں وچ آ مقیم ہوئے تے ہزاراں حق دے طالبان نوں سدھی راہ تے پایا۔ آپ ۶۰۲ ہجری وچ فوت ہوئے۔

پنجاب وچ اسلام دے پرچار دے سلسلے وچ پھیویں ستویں تے اٹھویں صدی ہجری بڑیاں خاص صدیاں نیں۔ شیخ الاسلام بہاء الدین زکریاؒ ۵۷۸ ہجری وچ کوٹ کر وچ پیدا ہوئے تے شیخ شہاب الدین سہروردیؒ دی اجازت نال ملتان وچ درس تے ارشاد وچ رُجھ گئے۔ شیخ الاسلام دے ہتھ اُتے اوہناں دے فیض نال ہزاراں بندیاں نے اسلام قبول کیتا۔ ہاں وچ کھڑل، ٹوانے، گھیبے تے پنوار سیال قوماں شامل سن۔ ایہناں مگروں ایہناں دی

آل اولاد نے اسلام دے پر چار واکم سانجھیا۔ تے ایہنوں اگے ٹوری رکھیا۔ سو آپ دے خلیفہ
سید جلال دین بخاری دے ہتھ اگے ملتان تے بہاولپور دے چنڑ جٹ مسلمان ہوئے۔ سید مخدوم
جہانیاں دی سخی نال ملتان دے نوں تے ہو رقبیلے اسلام لیا تے۔ کہ ایہا جاندا لے پئی پنجاب
دے پورے اٹھ قبیلے حضرت سید جلال دین بخاری دے دغظ بیٹھ اسلام دی پناہ وچ آئے۔
ایہناں وچ کھرل دی سن۔

حضرت بہاء الدین زکریا دے اک سمکالی حضرت خواجہ فرید الدین گنج شکر بڑے اچے
دلی سن۔ جنہاں وارشد و ہدایت تے تبلیغ پر چار واکم دی ڈھیر لے۔ ایہناں دے وجود دی
برکت نال غیر مسلماناں دی اک دڑی تعداد نوں اسلام قبول کرن دی توفیق ملی۔

بابا فرید گنج شکر دے ہتھ تے پنجاب دیاں سولان تو ماں مسلمان ہوئیاں۔ سیالاں دا
وڈا ایہناں کول آپ اڑیا۔ ایہہ بھارا قبیلہ آج جھنگ، ملتان، شاہپور تے مظفر گڑھ وچ
پھیلیا ہوئے۔ ملتان دے بہرہ جٹ وی بابا صاحب دی برکت نال مسلمان ہوئے۔
سندھ تے پنجاب وچ آج وی تھانوں تھانیں ایہناں بزرگاں دیاں بیٹھکاں نیں۔
جیہڑیاں اصل وچ ایہناں دیاں تبلیغی دوریاں دی یادگار نیں۔ ایہناں وچ حضرت نصیر الدین
چراغ دہلی وی شامل ہن۔ جنہاں دلی اودھ تے پنجاب وچ اسلام دا پرچار کیتا۔ ایہناں توں
وگھ حضرت خواجہ سلیمان تونسوی تے۔ ڈیرہ غازیخان دے میاں نور محمد جہاڑوی نے بہاولپور
وچ تبلیغی کم کیتے۔ مغلان دے سمے وچ جناب داؤد شیر گڑھی دیاں کوششاں ایس سلسلے
وچ قابل ذکر ہن۔ مغل دور وچ تبلیغی کوششاں علمی رنگ وچ رنگیاں گیاں سن۔ مدرسے
کھل گئے۔ جنہاں نوں حکومت و لوں وقف جاگیراں تے نقد مدد ملی سی۔ لاہور، ملتان،
سیالکوٹ تے وٹالے دیاں مدرسیاں وچ کشمیر، ایران، توران تے عراق سگوں مصروف تیک
طالب علم آوندے سن۔ ایہہ مدرسے دینی تے دنیوی علوم دے گڑھ سن۔ جنہاں وچ ذہنی
تربیت دے نال نال اخلاقی تربیت دا وی خیال رکھیا جاندا سی۔

ایہناں بزرگاں دی برکت نال پنجاب دی دھرتی وچ اسلام دا چرچا عام ہو گیا تے
 بعضیاں توں آپ ایس ٹوہ وچ لگ گیاں پئی سچی کدھر اے۔ کئی سمجھدار وانے اُکی
 اپنی سوچ وچا پاروں مسلمان ہو گئے۔ پریچنگز آف اسلام وچ پروفیسر آرنلڈ نے لکھیا
 اے۔ پئی پٹیا لے وچ اک بڑا دودوان ہندو پنڈت سی۔ جس نے کل مذاہب دا اتے
 نہ ہی سورتے اسلام دا مطالعہ کیتا تے اخیر مسلمان ہو گیا۔ مولوی عبید اللہ آپنا ناں رکھیا
 تے تبلیغ دا ایسا کم کیتا۔ پئی پٹیا لے دا اک پورا محلہ مسلمان ہو گیا۔ کجھ لوگ مسلماناں دے
 اچھے تے شاندار تمدن تے ریہت بہت توں متاثر ہو کے دی مسلمان ہو گئے۔ آرنلڈ نے
 لکھیا اے۔ پئی بہت سارے لوکاں نے مسلماناں دی تہذیب تے ثقافت توں متاثر
 ہو کے جے اسلام قبول کرن دی جرأت نہ کیتی تے اسلامی طور طریقے اختیار کر لئے۔

منظور وزیر آبادی

اصل ناں منظور الہی تے قلمی ناں منظور وزیر آبادی مشہور اے۔ آپ ۱۳ جنوری ۱۹۳۶ء نوں وزیر آباد شہر وچ پیدا ہوئے والد ناں فضل الہی لے۔ دسویں جماعت وزیر آباد نوں پاس کیتی۔ بعد وچ لاہور آگئے ۱۹۵۳ء وچ نہر دے محکمے وچ نوکری کرنی۔ نوکری دے ناں نال پرائیویٹ طور تے اردو تے پنجابی ناں ل توں دکھار دتے پنجابی دونوں زبانوں وچ ایم اے کیتا۔ اینہاں دیاں پنجابی غزلاں دا مجموعہ ”ویٹے بندھنیاں“ دے ناں نال ۱۹۶۸ء وچ چھپیا۔ جنہوں گلد و توں انعام دی ملیا۔ اینہاں دیاں غزلاں ناں تے مضمون دونوں دے لحاظ نال جدید طرز احساس دی بجاہ مار دیاں نیں۔

غزل

ایہہ آسمان مینوں تے صدیاں توں جان دا
جھکھڑ تے مینہ توں ڈر کے میں تبنو نہیں تان دا

رنگی اے لہو دے نال میں چوٹی پہاڑ دی
اینویں تے ذکر ہوندا نہیں میری اڑان دا

ہر دم دھواں نکل دا اے جیہڑے مکان چوں
ایہو بس اک نشان جے میرے مکان دا

کھا کھا کے تیرناری اے ہمت وجود دی
کچھ دی نہیں وگڑیا جے اوہدی کسان دا

ڈرناں بنے نہ روگ ادا کسی دستقل
 دستو طریقہ کوئی تے اوہنوں منان دا

پتھراں وی میرے وانگ تے رہناسی منتظر
 کھاندے وساہ جے اوہ کدے تیری زبان دا

منظور کچھ امید نہ رکھیں جواب وی
 کھڑکا رہیا ایں بویا توں خالی مکان دا

ماجد صدیقی

ماجد صدیقی منفرد انداز دے شاعر نہیں۔ اردو دی طرح پنجابی وچ وی اونہاں کچھ وکھرے انداز
 دیاں نظماں لکھیاں نہیں۔ ادہ غزل وی لکھدے نہیں۔ اونہاں اپنے پنجابی کلام نوں ”میں کسے پانی وچ آں“ دے
 ناں نال اک کتاب دی شکل وچ شائع کیتا اے۔ اونہاں دیاں نظماں تے گیت جھتے موجودہ ویلے دے مستیاں
 تے پیڑاں نوں پیش کر دے نہیں اوتھے اونہاں دا انداز لوک گیتاں والی لے دے بڑا نیڑے لگدا اے۔
 آپ ۱۹۳۸ء وچ پیدا ہوئے۔ آج کل راولپنڈی وچ تدریسی ذمہ داریاں پوریں کر رہے نہیں۔

بہار

ٹہنیے گلاب ویئے پھلاں نال جھوریئے
 نی کہیا تینڈھا سوہجھ تینڈھا رنگ نی
 چینی مینڈی رانگی بہار مینڈا مکھڑا
 تے المھڑ جوائیاں ناں سنگ نی

چنبے نی اے ڈالیئے نی چاندیاں کھنگا لیئے
 کہیا تینڈا جھلنے ناں ججج نی
 پھوڑیئے نی کچ نی ایس ماہی مینڈے دتھیئے
 توں جن جہیاں ونیاں تے سج نی

پھلاں وے گلاب نیاں ہس ہس تکنا میں
 ہسنے ناں کیہڑا راستے مل وے
 نہیں آں اتہار وے توں ایڈا ان بھول این
 تے ماہی مینڈے کول ذری جمل وے

رشیدہ سلیم سمیں

رشیدہ سلطانہ ۲۳ ستمبر ۱۹۲۰ء نوں شیخ خادم محی الدین دے گھر قصور وچ پیدا ہوئی۔ میٹرک تک تعلیم فیصل آباد وچ حاصل کیتی۔ اوس توں نگر وں لاہور آگئی تے کینز ڈ کالج وچوں بی اے فرسٹ ڈوریشن وچ پاس کیتا۔ پھیر بی۔ ٹی تے ایم۔ اے کر کے حکمہ تعلیم وچ نوکری کر لیتی۔ دیاہ شیخ محمد سلیم نال ہويا۔ ایس کر کے رشیدہ سلطانہ توں رشیدہ سلیم سمیں بن گئی۔ کالج دے زمانے وچ ای شاعری شروع کر دتی سی تے ڈراماں وچ وی حصہ لیندی سی۔ ۱۹۵۶ء توڑیں اردو وچ لکھدی رہی۔ پر ۱۹۵۸ء وچ پنجابی شعر کہنے شروع کیتے، جیہڑے پنجابی رسالیاں وچ چھپ دے رہے تے بڑے مقبول ہوئے۔ پنجابی وچ افسانے وی لکھے پر زیادہ شہرت شاعری وچ ملی۔ ایہناں دے افسانیاں وچ بوہتا کر کے سوانیاں دے مسئلے نوں بڑے نفسیاتی ڈھنگ نال پیش کیتا گیا اے۔

سرداراں

”سرداراں! تینوں کسے کم دادھیان وی نہیں۔ جس ویلے دیکھو توں ایس کرطی نوں کچھڑ چکی پھرنی ایں“ بے بے جی نے سرداراں نوں آواز دتی۔
 ”آئی بے بے جی!“ سرداراں چھیتی نال رانی نوں بھنجنے بہاندیاں ہوياں بولی۔
 ”گڑیئے! نوکریاں ایسراں نئیں کیتیاں جانداں۔ اجے تے ایہ تیری اپنی دھی نہیں اپنی ہوندی تاں توں ایہنوں ہک نال لا کے بہر رہندی تے لکھ بھف کے دوہرا نہ کر دی۔ گوانڈھیاں دیاں دھیاں ماڈیاں پیاریاں ہو جان تے پھیر اپنی اولاد کوئی کاہنوں منگے۔ لے پھڑ ٹوپی بھر لیا بنوے توں کسراں تماکھو پاپاسی۔ گھڑی وچ سڑ کے سواہ ہو گیا“
 بے بے جی نے ایہ ساریاں گلاں اکو ساہ وچ آکھ دتیاں تے سرداراں سھتہ بھرن لئی باہر چلھے کول جا بیھی۔ چلھے وچ اک مسٹی پے گئی سی۔ سرداراں گوہے لا کے اک مچاون لگی۔ پھوک مارن لئی اوہنے منہ تھلے کیتا تے اندروں بابے ہوراں دی آواز آئی؛

”سرداراں پتر! پیٹی داویلا ہو گیا اے۔ لوٹے وچ پانی لیا دے۔ میں وضو کر لوں۔
تے نالے جانمازوی پھر لیاویں“

چھیتی نال اک مچا کے سرداراں نلکے توں لوٹا بھرن گئی۔ موڈھے تے جانماز سٹ کے
اوہ بابا جی دے کمرے ول مڑی تے رفیق باہروں آگیا۔ اوہنے اندر وڑیاں امی آکھیا؛
”سرداراں! غسل خانے وچ میرے تھاون لئی پانی رکھ۔ ہننے نہا کے میں کالج جانا اے۔
آج ساڈی ٹیم دی تصویر اترے گی“

بابے ہوراں پانی دا لوٹا پھر پاتے سرداراں نوں گھا بری ویجھ کے پچھن لگے؛

”کیہ گل اے پتر! توں کیوں اداس جا پدی ایں۔ خیر تاں اے“

”کوئی گل نہیں بابا جی!“ سرداراں نے مونہہ توں مڑھکا پونجھدیاں آکھیا؛ رانی پئی روندی

اے۔ تے جدوں اوہ روں لگ پیندی اے مینوں کسے گل دی ہوش نہیں رہندی“

بابے ہوراں پیار نال سمجھایا؛

”جھلیے! کدی پرانی اولادوی اپنی ہوندی اے۔ توں رانی نال پیار پا کے اوکھی ہو دیں گی۔

اوہنوں تاں اک کھڈاوی لبھ سنی اے۔ پر پرانی اولاد نال ایڈا پیار چنگا نہیں ہوندا“

بابے ہوراں دے مونہوں ایڈیاں مٹھیاں گلاں سن کے سرداراں دیاں اکھیاں وچ اتھرو

آگئے تے اوہ چپ کر کے ٹوپی تے اک دھرن چلی گئی۔ پر اچھے چلھے کول بیٹھی سی کہ رفیق بڑے

مغصے نال بولیا؛

”سرداراں! اچھے تیکر غسل خانے وچ پانی نہیں رکھیا۔ مینوں کالجوں دیر ہو جاوے گی۔

اندروں باہر تے باہروں اندر۔ نہ کوئی کم نہ کاج۔ خورے بے بے جی تساں ایہنوں نوکر کاہرے

لئی رکھ لیا اے؛ کوئی منڈا نوکر ہووے تاں لس لس کم کرے۔ ایہنوں جدوں دیکھو رانی نوں ہک

نال لائی پھر دی اے۔ میرا جی کردا اے ایس کڑی نوں چک کے گل وچ سٹ دیاں۔ بے بے

جی ایہنوں آکھو یاں نوکری کرے یاں رانی نوں پالے“

رفیق دے مونہوں ایڈیاں کوڑیاں گلاں سن کے سرداراں چپ کیتی ٹوپی بھر کے لے

آئی۔ اوہیاں اکھیاں وچ اتھر و بھرے ہوئے سن۔ پر اوہ موہنوں کچھ نہ بولی۔ اوہ ڈردی سی
جے بے بے جی نے اتھر و ویکھ لئے تاں اوہدے کو لوں اوہناں فے مہتے نہیں سنے جانے۔
مختے تے ٹوپی رکھیاں ای اوہ غسل خانے ول چلی گئی۔ اجے پانی دی بالٹی اوہدے سمجھ وچ
ای سی کہ بے بے جی دی آواز آئی:

”نی تیرا بیڑا عرق ہو جاوے۔ ایہہ نہدی سواہ بھر لپاتی ایں؟ تے نالے تینوں پنجاہ واری
آکھیا اے تماکھو ذرا گھٹ کے پاپا کہ۔ اکو سوٹے وچ سواہ ہو جاہذا اے ایہنوں تاں خورے
کیہدے وچھوڑے مار گئے نیں۔ ہر ویلے سوچاں وچ پئی رہندی اے نی تیرا لکھ نہ رہوے،
موہنہ وچ گھنگنیاں پاپا کے بیٹھی رہندی ایں۔“
بے بے جی نوں انج بولدیاں سن کے اندروں زینت نکل آئی تے سرداراں ول بڑیاں
تکھیاں نظراں نال ویکھ کے بولی:

”نی توں کدے تاں بے بے جی دے مطلب داکم کر دیا کہ۔ کیہ کرے وچاری دھیان تے
ہر ویلے رانی وچ رہندا اے۔ کم وچ ایہدا جی سواہ لگے۔ دھی کسے دی تے ماں ایہہ بنی پھری
اے۔“

گھر دے بندے بندے دے موہنوں طعنے تے بولیاں سن سن کے سرداراں نوں چونہ
پاسیں دشمن ای دشمن نظر آوندے سن تے اوہدا دل وچھڑی ہوئی گونج وانگوں کر لاوندا رہندا سی۔
اوہنوں ایس گھر وچ نوکری کر دیاں دو مہینے ہو گئے سن۔ تے ایہناں دو مہینیاں وچ کسے نے
اوہدے دل دی نیس سی کچھی۔

سویرے موہنہ ہنیرے آکے ڈونگھیاں شاماں نوں گھر پتدی سی۔ سارا سارا دن اک اک
وا حکم مندیاں تے خدمت کر دیاں اوہدا لوں لوں تھک جاہندا سی۔ تے اوہ سوچدی سی بے جی
دے سینے وچ دل نیتیں پتھراے۔

رفیق دیاں غصے بھریاں اکھاں ویکھ کے اوہ انج سہم جاہندی جیویں قصائی سامنے بکرا سہم
جاہندا اے۔ اتے باجی زینت دے مختے توں کدی وٹ لٹھای نہیں سی:

”سرداراں! میری سوار وچ نالا پاوے۔ میریاں کتاباں پھڑلایا۔ میری جیتی پالش کر دے۔
میرے دوپٹے نوں نیل لاکے مایا لاوے۔“

ہر ویلے اوہدا کوئی نہ کوئی حکم چڑھیا ای رہندا سی۔ اوہنے کدی نہیں سی پچھیا:
”سرداراں! توں راتی نوں ایڈا پیار کیوں کر دی ایں۔“

بے بے جی نے ماں ہو کے دی کدی ایہہ گل نہیں سی پچھی۔ اوہ سگوں آون جاون والیاں نال
سرداراں تے رانی دے پیار دیاں گلاں مسالے لالا کے کر دے سن۔

بینج ورھے پہلاں جدوں سرداراں باراں درھیاں دی پھل جیہی سوہلی کڑی سی۔ ایڈی سچھی
تے ایڈی کماؤھی پی سارا گھر سانجھدی سی تے اوہرے آندھ گوانڈھ دیاں اوہدی ماں نوں
آکھدیاں سن:

”جنتے! توں کیڈی نصیباں والی ایں۔ تیری دھی جیہی اللہ کل نوں دیوے۔“

سرداراں دے نکلے نکلے ہنتھاں دے کیتے ہوئے کم دیکھ کے سارے خوش ہوندے سن۔
گھر گھر ماواں اپنیاں دھیاں نوں سرداراں دی گل کر کے مت دیندیاں سن۔ اتے ہر کوئی چاہندی
سی سرداراں اوہدی نوں نہ بن جاوے۔

گلاب دی کلی وانگوں مونہہ میٹی سرداراں سویر توں شام تائیں گھر داکم کر دی سی۔ دھونا،
مانجنا، گنھنا، پکانا، سانجھنا۔ جنتے نوں خبر نہیں سی ہوندی کدوں دن چڑھیا تے کدوں
رات پے گئی۔

جدوں تائیں اوہ نکلی سی۔ اوہدی ماں بے فکر ہو کے نوکری تے چلی جاندی سی۔ کڑیاں دھرک
وانگوں ودھ جاندیاں نیں۔ سرداراں نوں جوانی چڑھدیاں دیکھ کے جنتے نے فیصلہ کر لیا کہ اوہرے
ہتھ پیلے کر دیوے تے اوہدا بھارتھ جاوے۔ اوہدا لیور نظام دین کدوں دا پچھے پیا ہویا سی۔

”بھابی! وارو توں تاں میری دھی بناوے۔“

ساک تاں جنتے نوں ہور وی بھیرے لبھدے سن۔ پر اوہنے ایہو سوچیا جے وارو دا پیو

جیونڈا ہونڈا تاں کم دا کوئی ساک لبھدا۔ ہن اوہ تینویں ذات ہو کے کپہدی کپہدی کچھ کر دی
تے کپہنوں کپہنوں بھال دی۔ ایسے کر کے اوہنے بشیرے نال سرداراں دا ویاہ کر کے اپنے سردوں
بھار لا ہون دی کیتی۔ پر جنتے دا بھار سردوں نہ لتھا۔

بشیرے دے چالے اوہو رہے جیہڑے ویاہ توں پہلاں سن۔ جو کجھ تھوڑی بہت کمائی
کھڑی توں ہونڈی سی اوہ چرس تے جوئے وچ اڈ جاندی سی۔ سرداراں تے جوانی آئی تے فاقے
دی نال آگئے۔ موٹیاں موٹیاں اکھاں تے گلابی رنگے بٹھاں والی سرداراں دے مکھڑے دی
کلی کھڑن توں پہلاں ای مڑجھا گئی۔

جنتے جدوں سرداراں نوں ملن جاندی اوہنوں پاٹیاں لیراں وچ دیکھ کے اوہدے اتھرو
ترپ ترپ ڈگ پندے۔ تے سرداراں صبر دی مورت بن کے ماں نوں دلا سہ دیندی۔

”ماں! توں کیوں روندی ایں؟ کدے مینوں دی روندیاں دیکھیا ای؟ ماں مینوں کوئی
دکھ نہیں۔ ماہلی والے پیر کوہوں اک تعویذ کر کے لیا دے۔ میری گوانڈھن اکھدی سی تعویذ گھول
کے بشیرے نوں پیا تے اوہ چرس تے جو اچھڑ دیوے گا“

جنتے دے کھیجے وچ جیویں کوئی زور دا گھسن مار دیندا تے اوہ ہو کے بھردی گھرا جاندی۔
راخ ای کئی ورھے لنگھ گئے۔ سرداراں اک نکی جیہی گڑھی دی ماں بن گئی۔ تے بشیرے
دے چالے ہو رہی پٹھے ہو گئے۔ اگے تاں اوہ رات نوں گھرا پندیا سی۔ ہن راتاں نوں وی
اوہا کوئی پتہ نہیں لگدا سی۔ سرداراں کلی کوٹھڑی چھڑ کے کڑھی نوں لے کے ماں دے کول آ گئی۔
جنتے نے کجھ چرماں دھی دا خرچا پٹھا پورا کیتا پر کدوں تائیں۔ جدوں رانی سیانی ہو گئی تے گوڈیاں
پر نے بڑھن لگ پئی سرداراں ہو رہی فکر وچ ڈب گئی۔

جنتے توں جوان دھی دا ایہم دکھ جھلیا نہیں سی جاندا۔ اک دن اوہنوں پتہ لگا دوجے محلے
وچ عمر دین دے گھر اک نوکرانی دی لوڑ لے۔ اوہدی گھر والی نوں سارا محلہ بے بے جی آہندا سی
تے عمر دین دی دڑھیائی تاں اوس گلی دا بندہ بندہ کر داسی۔ بے بے جی نے جنتے نوں دسیا پئی

اوسنیاں نوں اک گڑی دی لوڑاے جیہڑی نس بھج کے اندر باہر واکم کر دیا کرے تے اوسناں
 نوں ایہہ او دھراٹھ کے کم کرن توں دیہل مل جاوے۔
 جنتے بولی:

”بے بے جی! میری دھی جوڑاے۔ جیویں آکھو گے خدمت کرے گی۔ تہاڈا سارا کم سانجھ
 لوے گی۔ تے تسی بھاویں منجی توں تھلے پیر نہ لاہونا۔ مرٹا اوہنے چرانا نہیں چھپانا نہیں۔ کسے
 گلّوں مسختے تے وٹ نیں پاؤنا“

بے بے جی نے دیہہ روپے تے روٹی کپڑے تے گل مکاوتی۔ لوڑ ویلے دوا دارو کرن
 واسو صلہ دتا تے جنتے نوں رانج لگا جیویں بچھدے دیوے وچ تیل پے جاندا اے۔ اوہنے
 چھیتی نال جواب دتا:

”تسی اوہدے کم دیکھو گے تے ڈاڈھے راضی ہوو گے۔ اللہ دے حکم نال اوہ تہاڈی دھی
 بن کے رہوے گی“

بے بے جی نے خوش ہو کے آکھیا:

”کل فضل جان اپنی گڑی نوں لے کے آئی سی۔ پر میں صاف جواب دے دتا۔ اک تاں
 دیا ہی ہوئی۔ دیا ہییاں ہوئیاں کڑیاں نوں خاوند دی کھج رہندی لے۔ تے تالے جنتے، توں آپے
 ای دس، بال کچھڑ چک کے بھلا پرائیاں نوکریاں کیتیاں جان دیاں نیں“
 ایہہ گل سن کے جنتے واگل گھٹیا گیا تے اوہ کچھ ہو رہا بول سکی۔

”کیہ سوچن لگ پئی ایں جنتے؟“ بے بے جی نے بڑی مہٹی آواز وچ پچھیا، ”ایں اوہدا کم دیکھ
 کے روپے دودھاوی دیاں گے۔ توں کوئی فکر نہ کریں“

تے جنتے جیہڑا بھار لاہون گئی اوس توں دونانے کے گھرا گئی۔ گھرا کے اوہنے سرداراں
 نال گل کیتی۔ اوہدے کناں وچ جیویں ٹلیاں وچن لگ پئیاں۔ اوہنے خوش ہو
 کے آکھیا:

”ماں ٹاہلی والی گلی وچ عمر دین دے گھر دے نال ای میری سہیلی بالو رہندی اے۔ اوہ اپنا کوئی بال بچہ نہیں۔ اوہ ضرور رانی نون اپنے کول رکھ لیا کرے گی۔ میں کم کاج توں ویہلی ہو کے رانی نون دیکھ آیا کران گی۔ توں بے بے جی نون ایہہ نہ دسیں پئی رانی میری دھی اے۔ نہیں تاں نوکری ہتھوں چلی جاوے گی۔ ماں! میں اونہاں واسارا کم شاموں پہلاں پہلاں مکا کے رانی نون نال لے کے گھر آجا یا کران گی۔ ہن تاں میری رانی راج کے دودھ پیوے گی۔ میں اپنی تنخواہ وچوں رانی لئی سوہنے سوہنے جھگے بناواں گی۔ تے میری دھی سوہنی تے موٹی ہو جاوے گی۔ سرداراں ساریاں گلاں اکوساہے کر گئی۔ تے جنتے مٹی دے ڈھیلے وانگوں جتھے بیٹھی سی او تھے ای بیٹھی رہی۔“

سرداراں نے عمر دین دے گھر نوکری کر لئی۔ جدوں کم کاج توں ویہلی ہوندی چھیتی نال بالو دے گھر جا کے رانی نون گو دی چک لیندی۔ کدی کدی دوپہاں ویلے جدوں سارا گھر سوں جاندا، اوہ رانی نون لیا کے اپنے کول بہا لیندی۔ آپ کپڑے دھوندی تے رانی ایہرا اوہرا اوہرے کول رڑھدی پھردی۔

پہلاں پہلاں جدوں بے بے جی نے رانی نون دیکھیا تے پچھیا سی :

”نی! ایہہ کڑی کیہدی چک لیائی ایں؟ رڑھن والے بالاں کولوں رب بچائے ایہہ

ہر شے وچ ہتھ مار دے نہیں۔ دیکھیں کتے باورچی خانے وچ جا کے بھانڈے ٹینڈے نہ خراب کر دیوے۔ کڑی نال بڑی پیاری اے پر ایہہ ہے کیہدی؟“

سرداراں نے بڑیاں چاواں بھریاں اکھاں نال رانی ول دیکھ کے کہیا سی :
”ایہہ بالودی بھتیجی اے۔ بالودی بھابی سیالکوٹ توں آئی اے تے ایہہ اوہدی

اکواک دھی اے۔“

راج دو مہینے لنگھ گئے۔ آج سرداراں دی کڑی حاجی ماندہ سی۔ آج اوہ رانی نون

گچھڑ لے کے ای سارا کم کر دی پھردی سی۔ تے گچھڑوں لاہون تے بہتی روندی سی۔ جدوں

بے بے جی نے ٹوپی بھرن لئی سرداراں نوں آواز دتی، رانی اوہدی گودی وچ سی۔ جیہنوں دیکھ کے اوہناں نوں اک لگ گئی تے اوہناں شامیں اپنے خاوند عمر دین نال گل چھیڑ دتی۔

”سرداراں مینوں چنگی نیٹیں لگدی۔ ایہدی ماں تاں بڑیاں تعریفیاں کردی سی۔ پر ایہدی جان تاں ہر ویلے رانی وچ ٹنگی رہندی اے۔ کم واسواہ خیال کرے۔ میں تاں گل جنتے نوں بلا کے کہندی آں پئی دھی داویاہ کہ دیوے۔ ایہنوں بال کھڑاؤن دا ڈاڈھا چا اے“
عمر دین نے جواب دتا:

”جینق دی ماں کسے دی روزی بند نہیں کریدی۔ جے سرداراں رانی نوں پیار کردی اے تاں تینوں کیوں بڑا لگدا اے؟ تیرے سارے کم بھجج بھجج کردی لے“
بے بے جی بولے:

”آج تاں سویر دی گل نال لائی پھر دی اے۔ آج تاں تھوہ پتہ نیٹیں۔ پرسوں میں دیکھیا روٹی کھاؤن ویلے رانی نوں جا کے لے آئی سی تے اوہدے مونہہ وچ بڑیاں پاؤندی سی۔ کدھرے گھس کھنڈ نہ چرا کے رانی نوں کھواؤن لگ پوے“

بے بے جی دیاں گلاں سن کے عمر دین اٹھ کھلوتانے ایہہ کہندا باہر نکل گیا:
”ایڈا دل تھوڑا نہ کیتا کر۔ تینوں رت نے بہت کجھ دتا اے۔ سرداراں نوں بال پیارے لگدے نیں۔ ہور کوئی گل نہیں“

اگلے دن رانی نوں بڑا تیز بخار چڑھ گیا۔ سرداراں نوکری تے تاں گئی پر اوہدا دھیان رانی دے وچ سی۔ آج اوہنے بالوں نوں ہتھ بندھ کے اکھیا سی:
”رانی دا دھیان رکھیں تے اوہنوں بھنجے نہ بہن دتیں“

عمر دین دے گھر پہا ہونے آگے تے سرداراں دوپہرتائیں کم وچ لگی رہی۔ اوہا دل تڑپدا رہیا پئی ادہ رانی نوں جا کے دیکھ آوے۔ پر اوہنیاں نوں روٹی کھوا کے، بھانڈے مانج کے ویہلی ہوئی تاں اوہنے ہولی جیہے بے بے جی نوں پچھیا:

”میں ذرا بالوں چلی جاؤں۔ ہن تاں سارے کم مک گئے نیں“

پر بے بے جی دے کدوں کم مکدے سن:

”سختہ تازہ کر لیا تے نالے آج چنگلی جیہی ٹوپی بھر کے دے“

سر داراں کنبدیاں ہتھاں نال سختہ چک کے لے گئی۔ چلھے کول بیٹھی چمٹے نال سواہ وچوں
گوہے واٹوٹا لہدی سی کہ رانی دے رون دی آواز آئی۔ اوہرے ہتھوں چٹا ڈرگ پاتے
اوہنے چھیتی نال بھوں کے باہر دیکھیا۔ بالوں نے رانی نوں چکھیا ہو یا سی تے اوہ سدھی بے بے
جی دے کول اندر لنگھ گئی۔

بالوں نے روندی تے چیکاں ماروی رانی نوں تھلے بہا کے اچی جیہی پچھیا:

”اوہ کتھے گئی اے تہاڈی نوکرانی۔ چنگا بھلا بال تاں کوئی سانجھ وی لوے پر بیمار

بال ماواں سوا بھلا کسے ہو رہ کول رہ سکدے نیں؟ سر داراں! فی سر داراں!! فی روویں
نوکریاں نوں۔ پہلاں ایہنوں تاں سانجھ۔ سویر وی رو رو کے ایہتے تاں میری مت مار دتی
اے۔ پنڈاپیا سڑا سو۔ ہن تاں میرے کولوں ایس بلدے تنور نوں چکھیا وی نیس جاذا کیدا
ایہنوں نوکری دا چاچڑھیا ہویا لے“

سر داراں دیاں اکھیاں وچوں اتھر وٹوپی دی آگ تے ڈگے تاں چھن کر کے بلے ہوئے
گوہے وچ اک کالا داغ پے گیا۔

بے بے جی بالو دی گل سن کے چھیتی نال اٹھ کھلوتے۔ ”دھی، فی کیہدی دھی، ایہہ کیہدنا
دھی اے؟ ایہہ تیری بھتیجی نہیں؟“ اوہناں چیک مار کے پچھیا جیویں بالو دے کن بو لے ہون۔
رانی نوں بلدے بخار وچ بھنچے بہا کے بالو باہر نکل گئی تے سر داراں نے باورچی خانے وچوں نکل
کے رانی نوں گودی وچ لے لیا تے بالو دے پچھے نکل گئی۔ اچھے اوہ دہلیز توں باہر نہیں سی ہوتی
کہ بے بے جی دی آواز اوہدے کتاں وچ پتی۔ ”نس نس کے بالو دے گھر بانڈی سی مینوں رانی
بڑی پیاری لگدی اے۔ رہا! کڑیاں دیاں شرماں رکھن والاتوں ای ایں“

نادر جاجوی

نادر جاجوی ۸ ستمبر ۱۹۳۲ء نوں پنڈ جاجہ تحصیل ٹوبہ ضلع فیصل آباد وچ پیدا ہوئے اوہناں دے والد دا ناں چودھری غلام محمد اے۔ فیصل آباد دے اک سکول وچ مدرس نہیں۔ اردو وی لکھدے نیں پر پنجابی شاعری اوہناں دے مزاج تے طبع دے بوہتی نیڑے لگدی اے۔ ”ہتھ نوں ہتھ نہیں دسدے“ اوہناں دیاں پنجابی نظماں دا مجموعہ اے۔ اوہناں دا کلام اوہناں دی فکر دی پختگی نوں ظاہر کردا اے۔ ”چشم نم“ دے ناں نال اوہناں دا اردو کلام وی چھپیا ہویا اے۔

روسکداں تے رو

تیرا ظاہر - تیرا باطن
 شیشے ورگا ہے سی
 تیرے منہ دے بول سی مترا
 مرداں والے بول
 رب رسول دی سونہر
 کسے نوں
 کدے توں دھوکھا
 دتا نہیں سی

ہن توں لکھ چلتے کرداں -
 کیڑی کیہ ہوندی اے؟
 اودوں!

ادہا دل وی دکھیا نہیں سی
 اُج خورے ایہہ سارے لوکیں
 تیرے کولوں کیوں دکھی نہیں

اُچی سوچ دے امبروں ڈگ کے
 دھرت تے گیوں، کھلو
 اپنے رینوویں ہون تے سبناں
 رو سبکداں تے رو

یونس احقر

اصل نام محمد یونس تے قلمی نام یونس احقر اے۔ آپ ۳ جنوری ۱۹۲۳ء نوں دہرگ، تحصیل نارووال ضلع سیالکوٹ وچ جمے۔ والد دانان نور احمد اے۔ ایم اے پنجابی کرن توں مگروں آج کل ایم اے او کالج وچ پنجابی دے استاد دی حیثیت نال پڑھا رہے نیں۔ شاعری دا آغاز ۱۹۴۷ء توں ہويا۔ پنجابی غزل وچ آپ دا اک اپنا اسلوب تے انداز اے۔ ۱۹۷۹ء وچ آپ دیاں غزلاں دی کتاب ”سوچ واسفر“ دے نام نال چھپی۔ یونس احقر دیاں غزلاں پنجابی شاعری دے جدید رویے دیاں ترجمان نیں۔ اوہناں نے پنجابی غزل نوں شہر دی قید توں کڈھ کے پنڈاں دے کھلے ڈلھے ماحول وچ متعارف کرایا اے۔

غزل

جیون دے دکھ گن دیاں رہنا گلاں نیں بس کہن دیاں
سدھراں وودھیاں جاؤن موتوں بعد وی زندہ رہن دیاں

اک نکتے جھے گھاٹے پاروں اٹھتے کیرن والیاں نوں
چھتے کدی نہیں آئیاں گھاٹاں آسماناں توں لہن دیاں

ویلے پاروں اوہ تے ہو روی اچیاں ہوندریاں جاندریاں نیں
خبریں سن سن تھک چلے آں جیہڑیاں کندھاں ڈہن دیاں

ممکن رہیا نہیں اکا ہن تے پچھے پرت کے تکناوی
رسمیں کسراں پوریاں کریئے راہواں دے وچ بہن دیاں

اودھر کچے ہوندے جاوے ہور نشانے تیراں دے
ایدھر ہمتاں مکدیاں جاوے پل پل سختیاں سہن دیاں

اپنے آپ نوں لگے روگاں دے احساسوں عساری نہیں
لگنوں پہلاں دیوں والے خبراں چن گرہن دیاں

سوچاں تے پیراں دے پینڈے کسے گھڑی دی مکے نہیں
دھپاں دے وچ سڑ گئیاں نہیں سدھراں چھانویں بہن دیاں

ڈورے بھورے لوکاں دے ہڑ لہندے چڑھدے رہندے نہیں
سکے تیلے ڈک نہیں سکدے راہواں وگدے دہن دیاں

اپنے اپنے اپنے والی مہنی سب نوں پیاری اے
ساراں کوئی نہ پیچھے اسحق پڑ پڑ وچھے مہن دیاں

انور علی

انور علی (متھا) ۱۸۔ اپریل ۱۹۲۲ء نوں لدھیانہ وچ اکبر علی شیخ دے گھر پیدا ہوئے۔ لدھیانہ توں ۱۹۴۲ء وچ بی اے کیتا۔ راشننگ دے دفتر وچ نوکری کیتی پر ۱۹۴۷ء وچ پاکستان ٹائمز نال وابستہ ہو گئے تے نوکری دا ایہ سلسلہ ۱۹۸۰ء تیکر چلدا رہیا۔ ایہناں نے اک کارٹونسٹ وی حیثیت نال وی خاصی شہرت حاصل کیتی اے تے اک کہانی کار وی حیثیت نال وی۔ "کالیاں اٹاں کالے روڑ" ایہناں دیاں پنجابی کہانیاں دا مجموعہ اے۔ ایہناں دیاں کہانیاں وچ طنز تے مزاح دا عنصر نمایاں ملدا اے۔

اسلم

کل شامیں میں دیر نال گھر پہنچیا تے ماں میری کہن لگی کہ تے چھیتی آجایا کر۔ آج اسلم آیا سی بڑی دیر اڈیکدا رہیا تینوں کہندا سی انور نوں رلیاں ورھے ای ہو گئے نیں۔ جس دن اسلم میری پھوپھی دی دھی بھین نوں دیا ہن آجیسی۔ اوس دن میرے پھوپھڑ اپنا سر کھرک کھرک کے لہو لہان کر تا۔ گل ایہہ سی کہ اسلم جینج دے بہانے اک پوری فوج ساڈا شہر فتح کرن لئی لے آیا سی۔ تے پھوپھڑ نوں کھڑیاں کھڑیاں چھو دیگاں ہو رہیاں پے گئیاں سن۔

لوکاں دا کہنا سی کہ اسلم دا پپو اسلم دے ویاہ نوں اری اڈیکدا سی۔ جدوں ایہہ کم ہو گیا تے ولیمیوں اگلے دن اوہ دی چلدا ہو یا۔ پیو دے قلاں توں اگلے دن اسلم نے گھر وچ اوہ پھینج پائی کہ اوہ دے بھین بھراواں نوں جدی پشتی دتی دیگ کدھنی پئی تے اوہناں دیگ دا پیسہ تے کل مکان آپس وچ ونڈ کئے۔

اسلم دے جھے جھڑے مکان آئے اوہ جگہ واں دے اڈاؤ محلیاں وچ سن۔ تے اوہناں دا کہنا ایہ اگھران لئی اوہنوں اک رئیس ٹانگہ بنوانا پے گیا۔ ایس ٹانگے اُتے اوہ کوچوان نوں پچھے

بٹھا کے شامیں سارے شہر دی سیر کر دیا۔ دیگ وی دولت وچوں اوہرے اگلیاں کدے
 فقیر فقرا نوں اوہناں واسختہ نہیں سی دتا۔ تے اسلم نوں ایہہ سوچدیاں بڑا دکھ ہوندا سی کہ
 اوہرے وڈے وڈیرے غذاب وچ ہون گے۔ تے اوہناں دی پیڑ گھٹ کرن لئی اوہنے دیگ
 دے پیسے وچوں زکوٰۃ کڈھنی شروع کر دتی۔ زکوٰۃ ونڈن لئی اوہنے جگہ اوں دے اک خاص محلے
 ویاں کچھ مائیاں نوں چنیا۔ ورھیاں کھٹی ہوئی زکوٰۃ اصل توں وی ودھ گئی سی۔ تے اسلم دیگ وی
 اپنے جھنے وی کل دولت چھیتی اوہناں سھداراں وچ ونڈ دیتی۔ مکان دے کرائے کھوڑے
 ای سن تے گھر دا خرچہ چلان لئی اوہنے مکان بیچ کے دوہتاں خرید لئیاں۔ تے اوہناں بساں
 دا بھاڑا اگراہن لئی تے اوہناں دی دیکھ بھال کرن لئی اوہنوں اک کار دی لوڑ پے گئی۔

ہن اسلم اتے اکو گھر دا خرچہ تے نہیں سی ناں۔ اوہ مائیاں جیہناں نوں اوہ زکوٰۃ دیندا
 سی اوہناں نوں اوہ بھگھیاں مردیاں کیوں دیکھ سکدا سی۔ بساں بھانویں نویاں سن تے اوہناں
 دے انجن بڑے چند والے پر اوہ وی بہتی دیر آینے سارے گھراں دا بھار نہ سہہ سکیاں تے
 چھیتی ای وفات پاگئیاں۔ کار ایہناں بساں دے عم وچ کھنگری کھنگھری مر گئی۔ جد اسلم
 کچھ قرصے لاہن لئی اپنا رہن والا مکان وی وچ دتا تے ساڈی پھوپھی دی دھی بھین اپنے اک
 بور نوں مونڈھے تے دوجے نوں انگلی لا کے لدھیا نے آگئی۔ تے ماٹواں دھیاں اک دوجے دے
 گل لگ کے اوہ رولا پایا کہ رہے رت وانناں۔

اسلم بارے لوکی کہندے کہ اوہ مکتے چلا گیا۔ کوئی کہندا کہ اوہ پہاڑاں وچ بوٹیاں ڈھونڈدا
 پھر والے۔ اک بندے اوہنوں اک واری کلیر مشرف دے میلے تے دیکھیا۔ تے اک
 نے کلکتے۔ اک دن آبا جی دفتر آئے تے اوہناں دے متھے نوں دیکھدیاں ای میں اپنے
 خطاب دے سوال کڈھن لگ پیا۔ میرے چھوٹے بھائی جتھے نوں نہلا نہلا کے پاگل کر دتا۔ تے
 بھین میری پنجسورہ کھول کے بیٹھ گئی۔ پر اوس دن کسے نوں وی پھینٹی نہ چڑھی تے نہ ای ماں
 ساڈی نوں جھڑکاں پئیاں۔ سگوں پو لے جیہے آبا جی نے ماں نوں دسیا کہ آج اسلم گھنٹہ گھر

دے میدان وچ گل وچ سب پائی دوائیاں و بچپاسی۔ پھیر باقی دی ساری شام تے اگلے
کئی دن ساڈا آبا اپنا سر جھٹکدا رہیا۔ ایس توں مگروں اسلم پھیر غائب ہو گیا۔ کئی ورعیاں
مگروں مڑیا تے اوہنے ساڈی گلی وچ مکان لے لیا تے اپنے بیوی بچیاں نال او تھے رہن
لگ پیا۔

اوہ کنے ای میلے کما کے مڑپاسی۔ تے ہن ایس پیسے نال کوئی عزت واکار و بار کرنا
چاہوندا سی۔ اوہنے چینی دیاں پیالیاں، سلور دیاں گڈوایاں، بچیاں دے کھپڈونے تے
کوئی ہو رہتی طرح دیاں شیواں خرید کے ”ہر مال تن آنے“ پھیر نہیں ملے گا تن آنے“
دی اک ریہڑی لائی۔ ہر مائی، بھائی تے بچیاں نال اوہ ہس کے گل کردا تے رب دی
رضاتے اینا راضی کہ لوکی پھٹ پھچھے اوہدی تعریف کر دے۔ اوہدے مٹھے بولاں دناں وچ
اوہدا سارا مال بکا دتا۔ جد اوہدے کول تن پیالیاں، چار گلاس تے دو مصالحے دیاں گڈیاں
رہ گئیاں تے اوہنوں پتہ لگا کہ اصل تے مک گیا اے۔ اصل وچوں اوہنے کدے اپنے دن
دی بکری تے خرچ دا حساب نہیں سی کیا۔ اوہنے بھلیاں ویلے نوٹ نہیں سی گنے۔ ایہہ تے
آنے دوائیاں دے بھان دی گل سی۔ مستری رمضان دی ریہڑی موڑ کے ہن اوہ دن بھر
فتے نائی یا رحمے دودھ ولے دی دکان اُتے بیٹھ رہندا۔ تے پھو پھی ساڈے پھو پھڑ کولوں لگا
کے اپنی دھی نوں شام سویرے روٹی بھیج دیندی۔

اک دن اسلم ساڈے گھر آیا تے ماں نوں کہن لگا۔ ”مامی تیری سلانی دی مشین بڑی
کھڑ کھڑ کر دی اے میں چوک وچوں ایہدی آواز سن کے آیاں“ پھیر اوہنے مشین نوں ہٹھوں
اُپروں وکھیا۔ باری باری اک اک اکھ بند کر کے دوجی اکھ نال اوہدیاں تیل پان والیاں موڑیاں
وچ بھاکیا۔ تے اوہنوں اگے پچھے چلان توں بعد ایہہ فیصلہ سنایا کہ ایس مشین نوں اوور ہانگ
دی لوڑ اے۔ تے ایہدی اک گراری وی بدلنی پوے گی۔ تے مامی جے توں ایس مشین نوں
دو گٹرے دی ہو دتے تے ایہہ پرزہ پرزہ ہو کے ڈگ پوے گی۔ تے پھیر ایہہ کجھ نہیں

بن سکے گا۔ میری ماں نوں فکر پے گیا۔ اسلم اوہدے کولوں باراں آنے تے مشین لے کے چلا گیا گھر جانڈیاں ای اوہنے تن لکڑ دیاں پھٹیاں جوڑ کے اوہناں اُتے کالا رنگ کیتا۔ تے اگلے دن اوس کالے پھٹے اُتے سفیدے نال اردو تے انگریزی وچ اسلم انجنیرنگ ورکس لکھیا۔ اوس توں اگلے دن چودھری کریم بخش تے فتنے نائی وچ بڑی توں توں میں میں ہوئی۔ بڑے لوکیں وچ پئے پرگل و دھری گئی۔ اک شامیں پنجابیت مٹی تے فیصلہ ایہہ ہویا کہ فتاہر مہینے دی چوٹھی نوں کر ایہ چودھری دے نک تے ماردا ہووے پر جے چودھری اپنی مٹی خالی کردانی چا ہوندا اے تے فتنے نوں مٹی خالی کرنی ای پوسے گی۔ جس دن فتنے نائی تے مٹی خالی کیتی اوہدے اگلے دن اسلم نے اوہدے باہرا انجنیرنگ ورکس دا بورڈ لا دتا۔

ہن اوہنے سلائی دی مشین دا پرزہ پرزہ کھول دتا۔ تے تھاں تھاں کلاں گڈ کے اوہنے پرزیاں نوں مٹی دی اندر لی گنڈھ اُتے سجا دتا۔ مشین دے ہٹھلے لکڑ دے ڈبے وچ اوہنے اک ریتی اک پیچ کس تے اک پلاس رکھ کے اپنا انجنیرنگ ورکس تیار کر لیا۔ جد کوئی مشین ایس انجنیرنگ ورکس وچ آندی تے اسلم اوہدے پرزے پرزے کر کے اپنے سامنے رکھ لیندا پھر اپنی جیبھ تے تالو دے جوڑ تے توڑ نال ٹخ ٹخ دیاں ایسیاں آوازاں کڈھدا کہ مشین والا بھائی نمٹ اٹھدا تے گھر جا کے ساہ لیندا۔ اوہدے جان توں بعد اسلم مشین نوں مڑ جوڑ دیندا تے سرہوں تے مٹی و اتیل ملا کے اوہدیاں تیل پان والیاں موریوں وچ پاوندا۔ تے بھائی دی حیثیت یا اپنی بحث مطابق چار، چھ، اٹھ یا دس آنے رکھوا لیندا۔ جس کسے دی مشین نال اوہنے ایس توں ودھ انجنیرنگ کیتی۔ اوہ بھائی آکے رولا پاوندا۔ اچی اچی بولدا تے محلے دے نیانیاں سیانیاں نوں اکٹھیاں کر کے اسلم نوں ہٹیوں باہر نکلن لئی آہندا۔ پر ایسے موقعیاں تے کدے اپنا اڑا نہیں چھڈیا تے نہ ای اوہنے کدی اوہناں پاگلان نال بحث کیتی۔ اوہ چپ کر کے سبھ کجھ سندا رہندا۔ تے جد اوہ اچا بولن والا بھائی بول

اول کے تختا خون ہو جاندا تے گھر جان لگدا اوس ویلے اسم اوس نوں آواز دے کے بلا لیندا
 تے بڑے پیار نال اپنے کول بٹھا لیندا۔ پھر ساریاں نیانیاں سیانیاں نوں گھر و گھر جان دی
 نصیحت کر کے اوس بھائی نوں انجیرنگ دیاں بار کھیاں سمجھاوندا۔ اخیر وچ اوہ بھائی سر نہواں
 کر کے اپنے گھر چلا جاندا تے اپنی مانی نال لڑوا لگے دن اوہ اسم دے کول دو گھنٹے تھوڑ
 بیٹھا تے دنیاوی بے ثباتی تے نوں پوچ دی بے حیائی بارے گلاں کر داتے اسم اوہوں
 بیٹی تے ہر دوار تے ہر ماویاں گلاں سناندا۔

پندرہویں کریم بخش نوں کراہیہ دین دی تھاں اسم اوہوں اپنا چاچا پالیاتے کدی کدی
 بچاچی دیاں منجیاں پیرھیاں دی ٹھوک اوندا۔ تے جد کدی بھگھ لگدی تے چاچی نوں کوئی اورد
 کم پچھن لئی چلا جاندا۔ محلے دیاں کل مشیناں ٹک گتیاں تے اوہنے ٹٹیاں کڑاہیاں، کر پھیاں
 تے بالٹیاں دے گڈے، دستے تے تھلے لانے شروع کردتے۔ ایس کم وچ پیسے گھٹ
 سی پر اپنا بولن والیاں دی کھج کھج گھٹ۔ اک دن اوہ کتوں اک اکھ نوں لان والا شیشہ
 تے اک پرانے ٹائم پیس دا کھوکھالے آیا۔ تے اپنی گھڑی نوں کھول کے ایس شیشے وے نال
 سارا دن نگدار کیا۔ اگلے دن اوہنے اپنی بہی داناں بدل کے اسم وچ ماؤس رکھ دیا تے
 پندراں مہینیاں بعد مڑ بھڑ کے میری ماں دی مشین والیں کر گیا۔

اسم دا وچ ماؤس کوئی بہتا نہیں چکيا۔ ایس کر کے کہ ساڈے محلے وچ جولاہے
 تے گھمیاں دودھ سن تے اوہ چڑھدے اُتر دے پوچھانویاں تے گلاں تے لگڑ دی بانگ توں
 ای اپنا کم چلا کیندے سن۔ تے گنتی دے پٹھے لکھے کھانڈے پیندے لوک اپنیاں گھڑیاں
 ریل بازاروں ای ٹھیک کراوندے بھانویں اوہناں نوں اسم کولوں چار گنا دودھ مزدوری
 نہ دی پوسے۔

ہن میکرا اسم دامنٹ کیرہ پوری وچ بنھیا پیاسی۔ ایس عید تے محلے دے کل بچیاں
 اپنیاں کل عیدیاں دیاں فوٹو اک کھچوالٹیاں۔ ٹرڈ توں بعد ایس کم داوی مندا لے گیا۔ پر پھیتی اس

لڑائیاں ہوں لگ پٹیاں - ہولی ہولی کچھ بھڑے بندے اسلم دیاں بد خوئیاں کرن لگ
 پئے - پرگیندے دے ہارتے تسیج توں ڈردیاں کسے نوں اسلم نوں کہن دی ہمت نہ پئی -
 اک دن اسلم میرے کولوں اک دن لئی سلوار اُدھاری منگی - اوہنے اک انٹرویو لئی جانا سی -
 اوہنوں نوکری بل گئی تے اوہ ہرستویں دن اپنے سڑکاں کٹن والے انجن نوں لیا کے اپنے بوہے
 اگے پارک کر دیندا - تے سارا دن اپنی آل اولاد نال گزار کے اگلے دن اپنا انجن سٹارٹ
 کر کے اپنے کمپن چلا جاندا - اک اتوار اک بابو جیہا بھائی اک مستری جیہے بندے نوں نال لے
 کے آیا تے اسلم نوں اک کاغذ پھٹرا کے انجن لے کے چلا گیا -

ہن میں اپنی پڑھائی مکا کے اک سرکاری دفتر وچ کلرک بھرتی ہو کے دئی چلا گیا - میٹھوں
 بعد سنیا اے اسلم اپنے بال بچیاں نوں لے کے سندھ چلا گیا - ایس گل نوں ورھے ای پیت
 گتے پر ایویں لگدا اے جیویں گل دی گل ہووے -

کل شامیں جد میں دیر نال گھر پہنچیا تے میری ماں بڑی ناراض ہوئی تے کہن لگی اسلم
 تینوں اڈیک اڈیک کے چلا گیا - میں پچھیا - بی بی اج کل اسلم کیہ کر والے - کہن لگی - پتر اوہدی
 جیب وچ اک ڈاکٹر والی ٹوٹی سی -

رشید عثمانی

رشید عثمانی ہو رہی اچ توں تقریباً چالیہ ورھے پہلاں ٹامے والی (خیرپور) ضلع بہاولپور دچ پیدا ہوئے اوہناں دے والد داناں ریاض رحمانی اے جیہڑے آپوں وی پنجابی (سرائیکی) تے اردو دے اک اچے شاعر نیں۔ رشید عثمانی ہوراں بی۔ اے کرن توں بعد حکومت پنجاب دے محکمہ محنت دچ لیبر آفیسر دی حیثیت نال ملازمت کر لئی اوہ اچ کل دہاڑی دچ لیبر آفیسر نیں۔ اردو تے پنجابی (سرائیکی) دونوں دچ بڑے نوکلے انداز نال غزل کہندے نیں۔ اوہناں دی شاعری اپنے اندر جدید احساساں تے ڈوہنگے جذبیاں نوں سمیٹے ہوئے ہوندی اے۔ کچھ جیسے اوہناں دیاں پنجابی (سرائیکی) غزلاں دا مجموعہ شائع ہو تیا اے۔

غزل

دشمنوں کو لوں دوستی منگداں
موت کو لوں میں زندگی منگداں

فرض تہاں نہیں جو غم ملن میکوں
ہرج کیا ہے جے کوئی خوشی منگداں

ساتھ ڈیواں تہاڑا کے توڑی
اے اندھارو میں روشنی منگداں

بول کے ننھا خون ہو جاندا تے گھر جان لگدا اوس ویلے اسلم اوس نوں آواز دے کے بلا لیندا۔
 تے بڑے پیار نال اپنے کول بٹھالیندا۔ پھیر ساریاں نیانیاں سیانیاں نوں گھر و گھر یں جان دی
 نصیحت کر کے اوس بھائی نوں انجنیرنگ دیاں باریکیاں سمجھا دندا۔ اخیر وچ اوہ بھائی سرینواں
 کر کے اپنے گھر چلا جاندا تے اپنی مائی نال لڑوا۔ اگلے دن اوہ اسلم دے کول دو گھنٹے ضرور
 بیٹھدا تے دنیاوی بے ثباتی تے نویں پوچ دی بے حیاتی بارے گلاں کردا۔ تے اسلم اوہنوں
 بمبئی تے ہر دوار تے بر ما دیاں گلاں سناندا۔

پہو دھری کریم بخش نوں کراہیہ دین دی تھاں اسلم اوہنوں اپنا چاچا بنا لیا تے کدی کدی
 چاچی دیاں منجیاں پڑھیاں وی ٹھوک آوندا۔ تے جد کدی بھکھ لگدی تے چاچی نوں کوئی ہور
 کم پچھن لئی چلا جاندا۔ محلے دیاں کل مشیناں مک گتیاں تے اوہنے ٹٹیاں کڑاہیاں، کڑھیاں
 تے بالٹیاں دے گنڈے، دستے تے تھلے لانے شروع کردتے۔ ایس کم وچ پیسے گھٹ
 سی پر اچا بولن والیاں وی کھج کھج گھٹ۔ اک دن اوہ کتوں اک اکھ نوں لان والا شیشہ
 تے اک پرانے ٹائم پیس دا کھوکھالے آیا۔ تے اپنی گھڑی نوں کھول کے ایس شیشے دے نال
 سارا دن تکرارہیا۔ اگلے دن اوہنے اپنی ہٹی داناں بدل کے اسلم وچ ماؤس رکھ دتا۔ تے
 پندرہاں مہینیاں بعد مڑ جوڑ کے میری ماں دی مشین واپس کر گیا۔

اسلم دا وچ ماؤس کوئی بہتا نہیں چکيا۔ ایس کر کے کہ ساڈے محلے وچ جولاہے
 تے گھمیاں دودھ سن تے اوہ چڑھدے اُردے پرچھانویاں تے ملاں تے گکڑ دی بانگ توں
 ای اپنا کم چلا لیندے سن۔ تے گنتی دے پڑھے لکھے کھانڈے پیندے لوک اپنیاں گھڑیاں
 ریل بازاروں ای ٹھیک کر اوندے بھانویں اوہناں نوں اسلم کولوں چار گنا دودھ مزدوری
 نہ دینی پوے۔

ہن تیکر اسلم دامنٹ کیمرہ بوری وچ بنھیا پیاسی۔ ایس عید تے محلے دے کل بچیاں
 اپنیاں کل عیدیاں دیاں فوٹو اک کھچوالٹیاں۔ ٹر و توں بعد ایس کم داوی مندا پے گیا۔ پرچھیتی ای

ٹانگیاں وی کمیٹی پاس دے دن آگئے۔ تے اسلم نے چوراں کولوں اودھ مزدوری تے ست
 ٹانگے بیل بوٹیاں سنے رنگ روغن کر دتے۔ ٹانگیوں بعد اوہنے اپنے بوڑھے اتے اپنا ناں چھٹ
 کے باقی دے اکھر بچھاوتے تے اوہناں وی تھاں آرٹسٹ پینٹر لکھ دتا۔ لہن ریشیاں
 اتے یا اللہ یا محمد یا علی لکھ کے تے اوہناں دے آلے دوالے بیل بوٹے واہ کے تے
 اوہناں دے چچھے پانی چڑھا کے فریم کر کے اپنی ہٹی دے اندر باہر ٹنگ لئے۔ تے ہر
 دودھ وہی لین لئی نکلیا نیا نا اوہنوں فرمایاں نوں تے اوہناں وچ اپنی شکل نوں گھنٹیاں تکدا۔
 اسلم نوں ہٹی پائیاں جد کوئی تن سال لنگھ گئے تے چاچے کریم بخش نوں کھڈیاں لان
 لئی اپنی دکان دی لوڑ پے گئی تے اسلم بڑے کہے بھتیجیاں وانگوں ہٹی خالی کرن دی حامی
 بھر لئی۔ اگلے دن اوہنے فتنے نائی دے کن وچ کچھ بھوک ماری تے اوہنے اسلم کولوں پنج
 قطعے تے اک دو فٹ تن فٹ داشیشہ خرید لیا۔

اسلم گل سامان گھر لے آیا تے اپنی بیٹھک وچ اپنا کاروبار کرن لگ پیا۔ اوہدی
 بیٹھک وچ بڑا بک سک بھرایا ہو یا سی۔ صفائی کردیاں اوہنے سنگل، لوہے دے کڑے
 تے لکڑ دے گولے اک کباڑیے نوں چکاوتے۔ اک ڈبے وچ تاش دے کوئی پنجابہ سٹھ
 پیکٹ بھرے ہوئے سن۔ اوہناں وچوں اسلم نے اک پیکٹ مینوں دے دتا۔ اوس پیکٹ
 دے گل بوخا پتیاں اتے پان داشاہ بنیا ہو یا سی۔ ایس بیٹھک دی اک کندھ وچ اوہنے اک
 کل گڈی۔ تے اوہنے اتے اک سکے بیراں دے داناں ورگی تسبیح ٹنگ دتی۔ اک کھونجے
 وچ پاتھیاں دی سواہ کر کے اوہدے اتے اک گیندے دے پھلاں دا ہار رکھ دتا۔ ہن محلے
 دیاں گل سساں تے نوہاں اسلم کولوں اک دوجے دے خلاف گنڈے تعویذ کردان لگ
 پیاں۔ اک دن اوہنے لوٹا گھما کے اک مائی دی چوری دسی۔ تے دوجے دن پولیس نے اوس
 چھٹی دھوتی، کالے پنڈے تے ننگے پیریں چورنوں اوس مائی دیاں چاندی دیاں پزیریاں وچ پیاں
 پھڑ لیا۔ ایس توں بعد اسلم نے چوریاں تے ٹونے پھڑنے شروع کر دتے۔ تے محلے وچ نت

فرق تے فاصلے سٹا ڈیو و
دوستو میں برابری سنگداں

ساہ گھنن میڈے کیتے اوکھا ہے
لے ہواؤ میں تازگی سنگداں

مینڈے کیتے بہشت ہے ایہا
خیر اپنی زمین دی سنگداں

تیکوں فرصت جے مل سکے ارے دوست
بہ ملاقات دی گھڑی سنگداں

ٹروا ہاں زندگی دی رہ تے رشید
وقت کولوں میں رہبری سنگداں

ڈاکٹر شہباز ملک

پنجابی زبان سے ادب لکھنے لگے ترقی وند ادباں سے پڑھتے لیاؤن لئی جنہاں لکھاریاں نے اپنے آپ
 نوں وقف کیتا ہویا اے۔ اوہناں دی موہرلی قطار وچ شہباز ملک رہے نیں ایہناں دا جنم ۱۹۳۷ء لاہور دا
 اے۔ پنجاب یونیورسٹی توں بی اے تے ایم اے (پنجابی) کیتا۔ ۱۹۵۶ء توں پنجابی وچ لکھ رہے نیں۔ پہلی
 کتاب "چائن" ۱۹۶۲ء وچ چھپی۔ پنجابی وچ "ہن توڑی" کتاباں سچپ چکیاں نیں جنہاں وچوں جنگ نامہ مقبل تے
 پنجابی مرثیہ، منہ آئی گل، پنجابی لسانیات، ساڈے اکھان تے نثارے تحقیقی تے تنقید وچ اچ پڑھریاں
 لکھتاں نیں۔ ایہناں دیاں کتاباں نوں پاکستان رائٹرز گلڈ وٹوں تے اک نوں پنجاب یونیورسٹی وٹوں انعام
 مل چکے نیں، اچ کل پنجاب یونیورسٹی دے شعبہ پنجابی وچ اسٹنٹ پروفیسر نیں تے شعبے وٹوں سکون والے تحقیقی
 رسالے "کھوج" دے مدیر نیں۔ شہباز ملک نوں ایہہ ڈیٹائی حاصل اے کہ ایہناں پنجابی زبان تے ادب
 دے اسلامی رنگ نوں اجاگر کرن لئی ودھیرا کم کیتا اے۔ تحریک پاکستان وچ پنجابی لکھاریاں دے حصے نوں
 ڈھونڈ بھال کے پہلی وار سامنے لیاں اے۔ اوہناں نوں مولوی احمد یار مولوی دی حیاتی فکر تے فن اُتے تحقیقی
 مقالہ لکھن تے پنجاب یونیورسٹی وٹوں ڈاکٹریٹ دی ڈگری دتی گئی اے۔

آزادی دے مجاہد لکھاری

پچھو کڑ

اُنچ تے پاکستان ۱۴۔ اگست ۱۹۴۷ء نوں بنیا تے ۱۹۴۰ء دے مارچ دی ۲۳ تاریخ
 نوں لاہور وچ منظور ہون والی قرار داد جنہوں اوس ویلے "قرار داد لاہور" تے بعد وچ "قرار داد
 پاکستان" واناں دتا گیا۔ پاکستان دی تحریک نے اک واضح شکل پھڑی پر اصل وچ پاکستان ایس
 دھرتی تے اوس ویلے امی قائم ہونا شروع ہو گیا سی جس ویلے ایس دھرتی اتے اسلام دیاں سچیاں
 برکتاں کھنڈنیاں شروع ہونیاں۔ حضرت تیلد اعظم نے ایس بارے اپنی اک تقریر وچ بڑی

نارویں گل کہی سی اوہناں نے فرمایا:

”پاکستان او سے دن وجود وچ آ گیا سی جدوں ہندوستان وچ پہلا غیر مسلم
مسلمان ہو یا سی تے ایہہ اوس زمانے دی گل اے جدوں ایس زمانے وچ عالی
مسلماناں دی حکومت وی قائم نہیں سی ہوئی۔“

ایس گل نوں انج دی سمجھیا جا سکدا اے کہ اسلام کیوں جے رب تعالیٰ دا آخری پیغام تے
مکمل ہدایت اے ایس لئی مکمل ضابطہ حیات ہون پاروں مسلمان وکھ مذہبی مہاندرا رکھن
دے نال نال اپنا وکھ سماجی مہاندرا وی رکھدے نیں۔ برصغیر وچ مسلماناں نے آباد ہون لئی
اپنا اک وکھ مہاندرا رکھیانے ایہہ سلسلہ وڈھیر دور تیکر چلیا جاںدا اے۔ مسلماناں نے ایسے حاکم بن
کے دی تے محکوم بن کے دی ایس وکھ قومی تشخص نوں قائم رکھیا اے۔ ایسے وکھ قومی تشخص
دل حضرت قائد اعظم نے اشارہ کیتا اے تے ایہہ وکھ قومی تشخص اے جس پاروں پاکستان باقاعدہ
اک خطے دی صورت وچ وجود وچ آیا۔ ظاہر اے ایہہ وکھ قومی تشخص ۱۹۴۰ء دی قرارداد منظور
ہون توں پہلاں ایسے موجود سی تے مسلماناں نے ایس نوں قائم رکھن لئی وڈھیر اکم کیتا۔

گل نوں جے اسی مغلیہ دور دے زوال توں بعد مسلماناں دی غلام حیثیت توں شروع کر
لئے تے ۱۸۵۷ء نوں گل دے سمجھن سمجھان لئی آغاز دانکتہ قرار دے سکے آں۔ جدوں
مسلماناں نے انگریزاں توں آزادی حاصل کرن لئی جدوجہد کیتی گل سوردے چربی چڑھے کا توں
دی سی جیہڑی اسلام وچ حرام اے۔ ایہہ تے اک بہانہ سی لاواتے پہلاں دا موجود سی جیہڑا
۱۸۵۷ء وچ اہل پیا۔ سارے ہندوستان دے مسلماناں نے دوجیاں توں ددھ چڑھ
کے ایس جہاد وچ حصہ لیا۔ پنجاب وی ایہدے وچ شامل سی۔ ستمبر ۱۸۵۷ء دی جنگ
ناریچ دا حصہ بن چکی اے جیہدے وچ کھلاں تے وٹواں دے بہادراں مردانگی دکھائی۔
ساہیوال دے علاقے گوگیرہ دیاں جہاں وچ اچھے وی احمد خاں کھل تے مراد فقیرانہ وی
باوری دے کارنامے ڈھولیاں راہیں گونج رہے نیں۔ ایہہ ڈھولے بہادراں دیاں واراں

نیں۔ جیہڑے اپنے فن راہیں مروانگی وا اظہار کر کے لوکاں وچ بہادری دے جذبے ابھار دے نیں۔ ایس حوالے نال آزادی دی ایس تحریک وچ ایسٹھوں دے لکھاری وی حصہ پان ڈیہ پیندے نیں۔

آزادی دی تحریک اگے رُدی اے تے ۱۹۱۹ء وچ خلافت دی تحریک دا بہانہ کر کے ایس خطے دے مسلمان اپنے مسلم تشخص نوں ابھار دے نظر آوندے نیں۔ پنجاب وچ ایس تحریک دے حوالے نال پنجابی لکھاری تے آگو ملک لال دین قیصر نے نال پیدا کیا۔ ایہناں دی نظم ”روندے سمرنادے بال دے بیوہ ہو گیاں مایاں“ بڑی مشہور ہوئی۔ ایہناں توں اڈ مفتی محمد اسمعیل، احمد اللہ بیگ۔ حافظ عالم خاں تے دین محمد سودانی ہوراں دی نال پیدا کیا۔ ایسے زمانے وچ جلیاں والے باغ دا حادثہ ہویا تے پنجابی لکھاری پنجابی شعراں راہیں گڑلا اٹھے۔ حکیم عبداللطیف عارف دا نال اچھا لیا جاسکدا اے۔ پھر شہید گنج تے ۱۹۳۰ء وچ کشمیری مسلماناں دی تحریک ویلے وی پنجابی لکھاریاں مسلم تشخص دے حوالے نال آزادی دے نعے لکھے ایہناں وچ استاد کرم تے فقیر محمد فقیر آوندے نیں۔ ۱۹۳۰ء توں ۱۹۴۰ء دے درمیان دا زمانہ مسلم تشخص نوں اگے نالوں دودھا بھارن دا زمانہ اے کہ ہن مسلماناں نے اپنی الگ راہ وی متھ لی سی۔

۱۹۴۰ء توں ۱۹۴۷ء دا وچکارا زمانہ براہ راست تحریک پاکستان دا زمانہ اے جیہدے وچ پنجابی لکھاریاں نے پاکستان دے قیام لئی قائد اعظم تے مسلم لیگ لئی کم کیا۔ مسلم تشخص دے حوالے نال آزادی لئی گل کرن دی روایت پنجابی ادب وچ دھیرے پرانے زمانے توں موجود سی ایس دور دے لکھاریاں اینا کو کم کیا کہ ہر اک تے دکھ دکھ لکھن دی لوڑاے۔

آزادی دے مجاہد لکھاری جنہاں دا ہن تیکر کلام دستیاب ہو چکیا اے اوہناں وچ محمد دین میر، عشق لہر، عبدالقادر خوشتر، سید فضل حسین مدنی شہباز، حکیم شیر محمد ناصر، میراں بخش واقف، ملک عطاء اللہ عزت، عبدالغفور ظہر، ظہیر نیازی بیگی، امام دین مجاہد، مولانا محمد بخش مسلم، حاجی چراغ دین (جو نے کسے)، محمد رفیع اختر لاہوری، داکم اقبال داکم، صحرائی گورداسپوری، طالب

جالندھری، ملک لال دین قیصر، ملک ضیاء اللہ ضیاء، حافظ امرتسری، حافظ عبدالرحمن عرف بابا کمالا،
محمد حنیف قدر، فقیر محمد فقیر، خان متانہ، اللہ دتہ ناظر، آغا امداد علی خان غالب، اطہر نظامی،
ساحل فارانی، ایسروہوی، غلام احمد کاتب نوشاہی تے استاد کرم امرتسری شامل نہیں۔ اینہاں
وچوں کچھ دا ذکر کیا جاندا اے:

محمد دین میر

محمد دین میر (۱۹۰۰ء - ۱۹۷۷ء) جوانی دے زمانے وچ سیاست وچ حصہ لین لگ
پئے سن۔ جلال پور جہاں دے سن ۱۹۲۲ء وچ دفعہ ۱۲۲ دے تحت گرفتار ہوئے قید دے
وچ دی شاعری و اشوق ہويا۔ ۱۹۲۵ء توں ۱۹۳۷ء تک ایہاں نے تن کتاباں شائع کیتیاں۔
صمصام میر سیف مرید تے ختم نبوت انگریز حکومت نے کتاباں ضبط کر لیاں تے جیل گھل دتے
گئے۔ ایہہ کئی وار رہا ہوئے، کئی وار جیل گئے۔ اک وار جیل وچ سن قائد اعظم دے اوم
نال رہائی ملی۔ ۱۹۴۰ء توں ۱۹۴۷ء توڑی ایہاں مسلم لیگ دے اک ورکر دے طور دے کم کیتا۔
جلیاں وچ جلوساں وچ شامل ہوئے اپنی تقریر تے تحریر نال پاکستان دے قیام دی راہ پھر
کیتی۔ قیام پاکستان توں بعد وی میر صاحب اشکام پاکستان لئی جھٹے رہے۔ ایہاں ۱۹۵۴ء وچ
”پاک پنجابی اخبار“ ہفتہ وار لاہوروں جاری کیتا۔ جس وچ ادب دے نال نال سماج سدھار
تے قومی سیاست نال تعلق رکھن والیاں تحریراں وی شامل ہوندیاں سن۔ کچھ کلام

سر کٹانا اے نبی دی آن اُتے ایہہ فرض ہويا مسلمان دے لئی
کائنات ساری جیہڑی دیکھدے اوپد اکیتی رب نبی دی شان دے لئی
مسلمان جہان دے لئی ہويا ایہہ جہان سارا مسلمان دے لئی
آج زندگی موت دی میر سمجھیں مسلمان دی ہے پاکستان دے لئی

عشق لہر

پنجاب وچ مسلم لیگ دے حوالے نال پاکستان دی تحریک نوں دور دور تیکر اڑان تے مقبول بنان وچ استاد عشق لہر (۱۸۶۹ء - ۱۹۴۸ء) دا ودھیرا حصہ اے عشق لہر دا اصل نام چراغ دین سی تے والد داناں میاں خواجہ، ایہہ لاہور دے وسنیک سن۔ پڑھے لکھے نہیں سن۔ انگوٹھا لاندے سن پر اتناں دے حافظے پاروں ذہن روشن سی۔ دل قومی درد نال بھریا سی۔ ایس کر کے ایہناں نے تحریک پاکستان واسطے اپنے آپ نوں وقف کر دتا سی۔ مسلم لیگ دے اکثر جلسیاں وچ ایہناں نوں بلا یا جاندا سی ایہہ ہر جلسے لئی توں کلام کہندے سن لوک ایسے پاروں توں کلام سنن لئی شوق نال جاندے سن۔ ایہناں دے کلام وچ کیوں جے عوامی پن ہوندا سی ایس کر کے جھٹ لوکاں دیاں زبانوں تے چڑھ جاندا سی۔ ایہو وجہ اے ایہناں اوس زمانے وچ آپ اپنا کلام چھپوان دی لوڑ نہیں سمجھی پر ۱۹۴۶ء وچ مسلم لیگ والیاں عبدالکریم شہرہ وراں دے آدم نال ایہناں دے تحریک پاکستان بارے آکھے کجھ کلام نوں چھاپ کے ونڈیا ایہہ کتاب ”نغمہ پاکستان یا مسلم لیگ نظماں“ دے نام نال چھپی جیہدے تے پنجاب نثر وچ دیباچہ مولانا محمد بخش مسلم ہوراں لکھیا۔

استاد عشق لہر نے پاکستان دی تحریک توں پہلاں مسلم تشخص دے حوالے نال چین والیاں تحریکاں وچ وی کلام کہیا

دل دریا سی دوستاں روڑھ دے رہے ایہہ نہ سوچیا کجھ بچا لیئے
پانی وانگ جنہاں ساڈا مال پتیا، ہن اوہ کہن عنلام بنا لیئے
سٹی چنگ حریفان نے وچ ککھاں بجانہ بھڑ کیا کیوں بچھا لیئے
چڑھیا بحس نفاق دا مارٹھاٹھاں لاوے ڈھانہ بھن بنا لیئے
بیڑی قوم دی اے گھمن گھیر اندر چپو ونج مہانوں لا لیئے

غیراں نال نہ نبھدی بجائی والی حصہ اپنا آپ وندا لیئے
عشق لہر سب مشکلاں حل ہوں پاکستان جے کدے بنا لیئے

مولا کریم کرہند دے حال آتے مسلمان ایہدا مسلمان ہووے
دلوں کڈھ کدورتاں ساریاں نوں اک دوسرے توں قربان ہووے
سارے فیصلے ہوں قرآن آتے اگے وانگ اسلام دی شان ہووے
عشق لہر کہہ نبی دا واسطہ ای ایس ملک اندر پاکستان ہووے

پاکستان بن کے رہے گا یاد رکھو کڈھے ہوئے حساب حسابیاں نے
چھیتی تافلہ منزل تے پہنچنا ایں چک لئے ہن قدم پنجابیاں نے
وجے جندرے دلاں تے کھول دے گی میاں لیکے ہتھ پوچ چابیاں نے
عشق لہر تہ لوک حیران ہو سن چھے قدم جدوں کامیابیاں نے

ظہیر نیازیگی

ظہیر نیازیگی ہوری ۱۹۰۹ء وچ پیدا ہوئے تے رب تعالیٰ دے فضل و کرم نال چکلی صحبت
نال بقید حیات نہیں بشروع توں ای ایہناں دا بھکاؤ قومی اصلاح دیاں تحریکاں نال رہیا اے۔
میٹرک تیکر اپڑ دیاں تعلیم واسلسلہ ٹٹ گیا۔ طبیہ کالج وچ داخل ہوئے پھیکڑ لے سال وچ سن۔
کہ انگریز دے خلاف آزادی تحریک وچ حصہ لین پاروں نظر بند ہو گئے تے حکیم حاذق نہ بن
سکے ۱۹۲۸ء وچ پولیس وچ بھرتی ہوئے پر انگریز دے خلاف نظماں پڑھن تے کڈھ دتے۔
گئے پھیر احرار وچ شامل ہوئے مسلم تشخص لئی کم کر دے رہے ۱۹۴۰ء وچ مسلم لیگ وچ
شامل ہو گئے تے مسلم لیگ دے پلیٹ فارم توں پاکستان دے قیام لئی جدوجہد کرن لگ

فوت ہوئے۔ استاد فیروز دے شاگرد سن۔ قیام پاکستان توں پہلاں کیتی شاعری جیہڑی ان
 پھپی صورت وچ دستیاب ہوئی اے۔ آزادی دی تحریک دے حوالے نال کلام موجود اے۔
 دستیاب کلام وچ غلامی دے خلاف نفرت انگریزاں تے انگریزی تعلیم دے خلاف
 جذبہ، آزادی واسطے تڑپ تے پاکستان دے قیام تے خوشی دا اظہار ملدا اے۔ نال ای
 پاکستان دے بنان وچ (بابا) قائد اعظم محمد علی جناح دے ہتھے دی دس پان تے اوہناں
 نوں خراج تحسین پیش کرن دا اوم وی کیتا گیا اے۔

قیام پاکستان توں بعد پنجابی ادب دی نویں لہر نوں جنہاں ہزرگاں اپنے اوم نال اگے
 توں با حکیم ناصر ایہناں وچوں سرگڑھویں سن۔ مثبت بنیاداں تے پنجابی دی ترقی لئی ہر چلن والی
 تحریک دے موہریاں وچوں سن۔ پنجابی مجلس۔ پنجابی پریس۔ پنجابی ادبی سوسائٹی۔ ادارہ پنجابی
 زبان۔ ادارہ پنجاب رنگ۔ پنجابی ادبی لیگ تے پنجابی ادبی بورڈ (رہسٹرو) دے سرگرم کارکن
 سن۔ رسالہ پنجابی ادب لاهور نوں ایہناں واقلمی تھے مالی تعاون حاصل رہیا۔ ایہناں پنجابی وچ
 بھر پور شاعری کیتی۔ کوئی پنجاہ سال ایہہ شاعری دے اسمان دے چمکدے تارے رہے۔ قیام
 پاکستان توں پہلاں وی تے بعد وی ایہہ مشاعریاں دی جند جان ہندے سن۔ قیام پاکستان توں
 پہلاں ایہناں دیاں نظماں ٹریکٹاں دی صورت وچ پھپھیاں جدوں کہ قیام پاکستان توں بعد ایہناں
 دیاں کتاباں سجر سورج، اپنی بولی اپنا اصلا تے حکیم ناصر دیاں غزلاں شائع ہوئیاں۔ کلام ملاحظہ
 فرماؤ۔

فجرے بعد نماز دعا منگی مولا حالتاں دیکھ اسلام دیاں
 تینوں پاک محمد دا واسطہ ای کٹ مشکلاں ہندی غلام دیاں
 غیبوں آئی آواز کہ جو قوماں تابع حق دے ہیں احکام دیاں
 مالک ملک دا اوہناں نوں کردیاں نیں دونوں مہیاں محمد دے نام دیاں

ہو کے اک سارے ہندوستان والے حکم حق تے عمل کما لیئے
اوس حافظ ناصر وی مدد کرنی بگڑی اپنی آپ بنا لیئے

پاکستان جد و کھرا کہیا اساں سارے جگ والے ساڈے دیر ہو گئے
بھلا غیر تے فیرونی غیر ہوتے ساڈے اپنے وی کئی غیر ہو گئے
عقل نال بابے پاکستان یاتے مخالفاں دے ٹوٹیر ہو گئے
دنیا وچ ناصر ساڈے دشمنناں دامنھ کالا تے نیلے پیر ہو گئے

دائم اقبال دائم

دائم اقبال دائم ایس ویلے پنجابی دا اوہ چمکدا امیرا اے جس تے پنجابی زبان تے ادب نوں
سدا ای بان رہے گا۔ دائم اتن توڑی ۳۰ کتاباں تصنیف کر چکے نیں جنہاں وچوں اکثر مطبوعہ
نیں۔ گجرات، گوجرانوالہ تے ایس سارے علاقے وچ دائم وی شاعری لوک گیتاں وانگ
مقبول اے۔

دائم وی تاریخ پیدائش ۱۹۰۹ء اے۔ واسو وچ ڈیرا اے۔ میٹرک گورنمنٹ سکول
فیصل آباد (لاٹلیپور) توں کیتا۔ مولوی سیف الرحمن توں فارسی پڑھی۔ چوتھی جماعت وچ شعر
آکھنے شروع کروتے۔ دائم داسبھا شروع توں ای درویشی والا اے۔ اللہ میاں قلندر
شہنشاہ جنہاں دامزار جھلانا نزد منڈی بہاؤ الدین اے۔ درویشی اوہناں توں سکھی۔ دائم
دا اکھنا اے کہ اوہناں شاعری وچ اچ تیکر کسے کوں اصلاح نہیں لئی۔ ایہناں دی سب
توں پہلی کتاب سوہنی اے جیہڑی ۱۹۳۸ء وچ بھپی۔ ایسے دور وچ ایہناں دی دلچسپی
آزادی دی تحریک نال ودھی تے جدوں ۱۹۴۰ء توں بعد تحریک پاکستان نے زور پھڑپاتے
ایہہ وی سرگرم ہو گئے۔ باقاعدہ مسلم لیگ وچ شامل ہوتے۔ نظماں لکھیاں، جلسے جلساں
وچ پڑھیاں اوہناں دے بیان موجب اوس ویلے مولوی غلام قادر اشرفی فرید کوٹی مرحوم

راجہ غضنفر علی، سکندر حیات، فیروز خاں نون، پودھری عطا محمد (ڈنگا) نے فضل کریم مجاہد
 جہلمی وغیرہ دے نال ریل کے ایہناں تخریک وچ حصہ لیا۔ موچی دروازہ لاہور آ کے
 ایہناں سردار عبدالرب نشتر دی صدارت وچ ہون والے مسلم لیگی جلسے وچ نظماں پڑھیاں
 ایہناں دی ۱۹۴۵ء وچ لکھی اک نظم حاضرے ۷

کھڑیاں نیں گلزاراں مسلم لیگ دیاں
 حق دا چائن لا کے چھڈنا
 کفر اندھیر مٹا کے چھڈنا
 پاکستان بنا کے چھڈنا
 دیکھو پاک قطاراں مسلم لیگ دیاں
 کھڑیاں نیں گلزاراں مسلم لیگ دیاں
 قائد اعظم کرم کماے
 نکتے وڈے اک بنائے
 پاک چین دے بھاگ جگائے
 رہن سدا بہاراں مسلم لیگ دیاں
 کھڑیاں نیں گلزاراں مسلم لیگ دیاں
 کعبہ تے قرآن وی اکو
 بت وی اکو جان وی اکو
 ساڈا دین ایمان اے اکو
 انمبر وھرت پکاراں مسلم لیگ دیاں
 کھڑیاں نیں گلزاراں مسلم لیگ دیاں
 دنگ ہو یا اے عالم سارا

لا الہ واپاک نظارا
 ساڈے جھنڈے تے چن تارا
 وجدیاں رہن تاراں مسلم لیگ دیاں
 کھڑیاں نیں گلزاراں مسلم لیگ دیاں
 یونینٹ احساری ٹولا
 وائم آفرنگیاں داگولا
 پا پھروسے بہروپی چولا
 حق برحق اخباراں مسلم لیگ دیاں
 کھڑیاں نیں گلزاراں مسلم لیگ دیاں

صحرائی گورداسپوری

ایہناں دا اصل ناں عبدالرحیم اے۔ باپ ناظر الدین منٹیل محکمہ نہروچ اوور سیرسن۔
 صحرائی ہوری ۱۹۱۹ء وچ دھارلوال وچ پیدا ہوئے ۱۹۳۴ء وچ کوٹ سنتو کھ آگئے
 دسویں پاس کیتی، ۱۹۴۲ء وچ رائل انڈین انجنیئرنگ سروس وچ بھرتی ہونے برما دے
 محاذ تے چلے گئے۔ ۱۹۴۴ء وچ پرتے ایس دور وچ مسلم لیگ دی پاکستان دی تحریک
 زوراں تے سی ایہا اودے وچ شامل ہو گئے۔ جلسے جلوساں وچ حصہ لیا نظماں تے
 گیت لکھے خنز دے خلاف تحریک وچ گرفتار ہوئے۔ ۲۷ دن جیل وچ رہے۔ ایس
 دوران ایہناں تحریک واسطے ودھیرا کجھ لکھیا۔ ۷ جون ۱۹۴۶ء وچ مسلم لیگ دے
 جلسے جمہوری صدارت صدر مسلم لیگ گورداسپور سپر بہاؤ الحق نے کیتی ایہہ نظم پڑھی۔

بن کے رہوے گا پاکستان
 پاکستان عالی شان

مسلم لیگ واچھنڈا کیہندا
 توں مسلم کیوں نہیں اٹھ بہندا
 وطن اپنا ہوندا ایمان
 بن کے رہوے گا پاکستان
 ہندو ظلم دا موٹھ موڑاں گے
 انشاء اللہ ہن توڑاں گے
 کانگریسیاں دے سارے مان
 بن کے رہوے گا پاکستان

صحرائی گورداسپوری ہوراں نوں ایہہ اعزاز حاصل اے کہ پاکستان دے قیام
 ویلے ۱۳، ۱۴ اگست ۱۹۴۷ء دی درمیانی رات نوں ریڈیو پاکستان لاہور توں ایہناں
 دا لکھیا "نغمہ پاکستان" عبدالعزیز سیالکوٹی نے گایا ایہہ اک بند ملاحظہ فرماؤ۔

بسم اللہ بسم اللہ کہہ کے رب دا نام دھیاواں
 پھیر دے محمد اتے خوشیاں نال پوچھاواں
 چارے یار نبی سرور دے چونہواں توں جانناراں
 پیراں ولیاں قطباں اتے تن من اپنا واراں
 قائد اعظم توں میں اپنی جندری گھول گھماواں
 جمعے دھاڑے ملی آزادی دل وچ خوشی مناواں

طالب جالبندھری

طالب جالبندھری ہوراں دی پیدائش ۱۹۲۲ء دی اے، ۱۹۳۵ء وچ کوئٹے دے
 زلزلے ویلے ایہناں تے اینا اثر ہو یا کہ ایہناں ایس دکھ وچ پہلی نظم تخلیق کیتی۔ ۱۹۳۹ء

وچ کساناں واسطے نظماں لکھیاں، ۱۹۴۰ء وچ جدوں قرار وادلاہور (پاکستان) منظور ہوئی
 تے اینہاں نے تحریک پاکستان نال اپنے آپ نوں جوڑ لیا۔ عملی طور تے ایہہ مسلم لیگ
 دی جماعت نوں منظم کرن وچ لگے رہے۔ نال نال ایہہ پاکستان دے مطالبے واسطے
 نظماں وی لکھدے رہے مسلم لیگ دیاں پراپیگنڈہ جہماں وچ دودھ چڑھ کے حصہ لیندے
 سن ۱۹۴۴ء وچ لکھی اینہاں دی نظم ملاحظہ فرماؤ۔

پاکستان پاکستان پاکستان
 تیرے دین و شریعت و احکام وی اے
 تیرے باغ حریت و احکام وی اے
 تاہیوں کٹنا چاہو نڈا لے تیرا جنت نشان
 پاکستان پاکستان

ہن نہیں غیراں دے رہنا اسیں ہو کے غلام
 ساڈا وطن اے پنجاب تے بنگال آسام
 نالے سندھ سرحد ایہہ بلوچستان

پاکستان پاکستان
 پاکستان لینوں سانوں کیڑا روک سکدا
 ہر کوئی اپنے گھراں دے اُتے حق رکھدا
 اسیں کرینے اعلان ساڈی جند ساڈی جان

پاکستان پاکستان
 پاکستان دیاں راہواں اگے جہڑے آؤن گے
 ایہو ہو کے ذلیل فیر پھوٹاؤن گے
 ساڈا جیونا ساڈا امرنا ساڈی آن ساڈی شان

پاکستان پاکستان

نعرہ پاکستان والا مومنوں لگائی چیل
 سستی ہوئی خواب وچ قوم نون جگائی چیل
 بنجر ہلال اچا رکھنا نشان نون
 ہو کے آزاد رہنا دس دسے جہان نون
 فیر اسلام دی دکھائیے آن بان نون
 منزلوں میں کول کول قدم ودھائی چیل
 نعرہ پاکستان والا مومنوں لگائی چیل

حریت دا پرچم اڑاؤندا چیل جا
 غریبوں دی قسمت جگاؤندا چیل جا
 کوئی وی کسے نون نتھاواں کہوے نہ
 کوئی وی انسان دکھڑے سہوے نہ
 غلامی دا جنتھے ناں تک رہوے نہ
 توں اوہ پاک وستی وساؤندا چیل جا
 حریت دا پرچم اڑاؤندا چیل جا

راقب قصوری

جنم اپریل ۱۸۸۳ء تے وفات جون ۱۹۳۶ء اے چھوٹی عمر وچ شعر کہنے شروع کیتے، نسیم بھرت پوری تے داغ دہلوی دی شاگردی کیتی ۱۹۰۵ء وچ سرہند شریف وچ حضور نبی پاکؐ نال خاص لگاؤ پیدا ہو یا تے نعت لکھتی شروع کیتی تے پھیر ساری عمر نعت ای لکھدے رہے۔ حضرت دی حضور مولاد دی منظوری۔ مدینے پاک دی کستوری۔ نبی کریم دی دوری۔ روضے پاک دی چوری۔ دیوانِ راقب تے راقب دیاں نعتاں چھپ چکیاں نیں۔ ایہناں دی نعت وچ اک خاص تڑپ اک خاص سوز ہوندا اے۔ ایہناں تے نعت نور اک نواں موڑ دتا اے۔

نعت رسول صلی اللہ علیہ وسلم

کہاں کیہ کیہ میرے سر جو جو آئیاں تیرے بن سائیاں
پھراں کھلی دیاں رو رو دہائیاں تیرے بن سائیاں

رہاں تاں دیس وچ تیرے بہاں تاں تیرے در آتے
لگے اک جان ستر گلپاں پر آئیاں تیرے بن سائیاں

پاں روون گیاں ہوون گیاں جد پیش محشر نوں
جنہاں نے اکھیاں ہوراں نال لائیاں تیرے بن سائیاں

میری فریاد سن مولے میری فریاد سن مولے
پکاراں رات دن میں سائیاں سائیاں تیرے بن سائیاں

پرائیاں تے پرائیاں سن اوہناں تے کیہ گلہ شکوہ
ہوتیاں ہن اپنیاں وی سب پرائیاں تیرے بن سائیاں

میں اوگن ہارنوں بدکارنوں سد گھل دوارے تے
ہنیں ہن میریاں کدرے سمائیاں تیرے بن سائیاں

توں جد چاہیں گا ہو جاوے گی پوری آس راقب وی
مراواں دل دیاں کتنھے ہے پائیاں تیرے بن سائیاں

حبیب اللہ فاروقی

حبیب اللہ فاروقی ہوری قیام پاکستان توں پہلاں توں پنجابی زبان تے ادب دی ترقی تے واوھے لئی اڈم کر رہے نیں۔ کتاب نبیاں واسر دار پہلی وار ۱۹۴۲ء وچ چھپی ایسے نوں ایہہ وڈیائی حاصل اے کہ ایسے دور وچ جدوں کہ پنجابی وچ زیادہ نظم ای لکھی جا رہی سی فاروقی ہوراں پنجابی دادامن نثر نال تے اوہ وی حضور پاک دے ذکر نال بھرن دا چار اکتیا ایہہ کتاب اوووں توں لے کے اچ تیکر پنجابی دے مختلف امتحاناں وچ نصاب دے طور تے شامل رہی اے فاروقی ہوراں نے کافیاں شاہ حسین دی شرح وی لکھی اوہ ودھیرا بچہ پنجابی پڑھاندے وی رہے نیں۔ ایہناں دی کتاب نبیاں واسر دار زبان بیان تے مواد دے تاریخی لحاظ نال درست ہون پلاوں اچ وی پنجابی وچ سیرت دیاں ساریاں کتاباں وچوں اہم سمجھی جاندی اے۔

نبیاں واسر دار

مدینے وچ حضور دی آمد

حضور نوں قبا وچ مٹھریاں ہویاں چوڈاں دن گزر چکے سن، ۶۲۲ء نومبر دی ۵ تاریخ جمعہ دامبارک دن لے مسلماناں دے سردار دا اچ مدینے وچ داخلہ اے خوش قسمت انصاریاں وی خوشی دا جوش وکھو کس طرح ہتھیار سجائے پوشاکاں پائیاں خوشی نال بھرے ہوئے استقبال لئی ایہہ اودھر دوڑ دے پھروے نیں۔ بچے خوشی نال پھلاں وانگوں کھڑے ہوئے نیں۔ بچیاں کلیاں وانگوں مسکراؤندیاں نیں۔ حیاناں نیویاں کیتیاں ہتھیاں اکھاں والیاں پاک بیبیاں چھتاں اتے انتظار وچ کھڑیاں نیں۔ اوہناں دیاں رنگ برنگ دیاں پوشاکاں نے چھتاں نوں کھڑے ہوئے پھلاں دا باغیچہ بنایا ہویا اے قدرت دے مالی دے ایہہ پھل تے کلیاں اپنے پیارے مہمان دے تشریف لیاؤن دی خوشی وچ خوش ہو رہے نیں۔ قباتوں لے کے مدینے تیک لوک دونوں پاسے قطاراں

بنائی کھڑے نہیں تے پھیر جد مسکرا کے دلاں اُتے قبضہ کرن والے پیغمبر واپہلا قدم پیا ہو گیا
تے پروانیاں کس طرح ہٹو بچو کیتا ہووے گاتے کس قسم دی خوشی دی لہر ساریاں نییاں
نوں چیر دی ہوئی بجلی وانگوں گزر گئی ہووے گی تے جد کڑیاں خوشی دے کامن تے سوہلے
چھوہے ہون گے تے چھتاں کتب گتیاں ہون گتیاں تے دوجے پاسے عقیدت رکھن
والیاں نے ڈاڈے ادب نال نیوں نیوں سلاماں کیتیاں ہون گتیاں۔

حضور اک اوٹھنی تے سوار، سرتے یمنی گپڑی، موڈھیاں اُتے چٹی چادر، ایس
سادہ پوشاک وچ وی آپ اک بہت وڈی رعب تے جلال والی ہستی نظر آوندے نہیں۔
لب آپ دے پچلاں وانگوں کھڑے نظر آوندے نہیں۔ اکھاں وچ خوشی دی چمک اے۔
دینے والیاں کدے وی دلوں بجانوں کسے والیس طرح شاندار استقبال نہیں سی کیتا۔
گل کیہ۔ حضور مٹھا مٹھاں ماروے دریا وچوں گزرے۔ تے بنی سالم دے محلے باراں
زیح الاول سلمہ بحری نوں مبارک جمعہ دے ویلے پکے اوتھے تنو آدمیاں نے جمعہ
مبارک پڑھیا ایہ اسلام وچ سب توں پہلا جمعہ سی جس دا ایہہ خطبہ آپ نے دتا۔

خطبہ

سب تعریف تے عبادت اوس رب لئی اے میں اوسے دی حمد کرنا تے مدد شش
نالے ہدایت وی اوسے کولوں منگناں۔ میرا ایمان اوسے اُتے اے تے میں اوسے
وی نافرمانی نہیں کرداتے نافرمانی کرن والیاں نال دشمنی رکھدا ہاں۔ میں گواہی دینا کہ رب
نوں بنا ہووے کوئی عبادت دے لائق نہیں۔ اوہ اک اے تے اوس دا کوئی شریک نہیں۔
محمد اوسدا بندہ تے پیغمبر اے اوس نے محمد نوں ہدایت، نورے صیحت نال ایس زمانے
وچ بھیجا اے۔ جدوں کتے ورہے گزر گئے سن۔ کہ رسول نہیں سی آیا۔ علم گھٹ گباتے
گواہی ددھ گئی اوس نوں آخری زمانے وچ قیامت دے کول تے موت دے نیڑے

وے وقت بھیجا گیا۔ جیہڑا خدا تے خدا وے رسول دی اطاعت کر والے۔ اوہو امی
سدا رستہ لہجہ لیندا اے۔ تے جس اوہناں دا حکم نہ منیاں اوہ رستہ بھل گیا۔ تے اپنے
درجے تے مراتبے توں ڈگ پایا۔ تے سخت گمراہی وچ پھنس گیا۔ مسلمانو! میں تہانوں اللہ
توں ڈرن تے پرہیزگاری لئی نصیحت کردا ہاں اوہ چنگی نصیحت جیہڑی اک مسلمان دوسرے
دی خیر خواہی لئی کر سکدا اے۔ تے اللہ نال تقوے لئی کہندا اے۔ لوکو! جنہاں گلاں توں
رب نے تہانوں پرہیز کرن لئی کہیا اے۔ اوہناں توں بچدے رہو ایس توں ودھیک
نہ کوئی بھلیائی اے تے نہ امی ایس توں ودھ کے کوئی ذکر تے عبادت یاد رکھو رب کو لوں
ڈرنا ای پرہیزگاری لے تے ایہ تہانوں سبناں توں چنگی مدد دین تے دنیاوی زندگی
وچ ثابت ہووگی تے جد کوئی شخص اپنے تے اپنے رب دے درمیان چھپے تے ظاہر
معالے وچ اپنے آپ نوں ٹھیک کرے گا نالے ایس طرح کرن لئی اوس دی نیت خالص
ہووے گی پھیرا سچ کرنا اوس لئی دنیا وچ ذکر تے موت توں بچوں عمدہ ذخیرہ بن جائے
گا۔ پر جے کوئی ایس طرح نہیں کردا تے اوس دا ذکر ایس آیت وچ اے کہ ”السان پسند
کرے گا۔ کہ اوس دے عمل اوس توں دور ای رکھے جان رب تہانوں اپنی ذات توں ڈر آؤندا
اے۔ پر رب تے اپنیاں بندیاں اتے بہت مہربان اے۔ تے جس ربی حکم نوں سچا جانیا
اوس دیاں وعدیاں نوں وی پورا کیتا تے اوس دی بابت ایہ ربی حکم موجود اے ”ساڈے
حصور وچ گل نہیں بدلدی ہوندی تے ایس اپنے کمزور بندیاں اتے ظلم نہیں کردے ہوندے۔
مسلمانو! نیس اپنے ہن دے تے آؤن والے ظاہر تے چھپیاں ہو یاں کماں وچ
اللہ دے ڈرنوں سامنے رکھو تے پرہیزگار بنو، کیوں جے رب توں ڈرن والیاں دیاں
بدیاں چھڈ دتیاں جان دیاں نیس تے بدلہ بہت چنگا دتا جاندا اے۔ تے رب توں ڈرن
والے اوہ نیس جیہڑے بہت وڈی مرادوں پہنچ جان گے۔ جو اللہ دی بیزاری، عذاب
تے غصے نوں دور کر دیندا اے۔ ایہو امی ڈراے جیہڑا منہ نوں مچل وانگوں کھڑیا، رب نوں

خوش تے درجے نوں اُچا کر دیندا اے ۔

مسلمانو! موجھاں مانو۔ پر ربی حکماں نوں نہ بھتو۔ رب نے ایسے لئی تہانوں اپنی کتاب سکھائی اے۔ تے اپنا سدھارستہ دکھا کے سچیاں جھوٹیاں نوں وکھرو وکھرا کر دتا اے۔
 لوکو! ایہنے تہاڈے نال عمدہ سلوک کیتا اے۔ تے تیں وی رب دے حکم دلوں
 بجائوں ہو کے منو۔ جیہڑے رب دے دشمن نیں تسیں اوہناں نوں دشمن سمجھو تے رب
 دی راہ وچ پوری ہمت تے دھیان نال کوشش کرو اوہے تہانوں ساری خلقت کوں
 چنگا تے اُچا درجہ دے کے انسان بنایا تے تہاڈے اُتے اپنی مہر وی نالے کر دتی تے
 تہاڈا نام مسلمان رکھیا۔ کہ مرن والا وی ظاہر دلیلاں اُتے مرے۔ تے زندگانی حاصل کرن
 والا وی روشن تے صاف دلیلاں تے روشنی حاصل کرے۔ ساریاں نیکیاں ربی حکم نال نیں۔
 لوکو! رب دا ذکر کرو تے اوس دی عبادت کرو تے آؤن والی زندگی لئی نیک عمل کرو۔
 کیوں جے جیہڑا آدمی اپنے تے اپنے رب دے درمیان دے معاملے ٹھیک ٹھاک
 کر لیندا اے۔ اللہ تعالیٰ اوس دے تے لوکان دے درمیان دے معاملے درست کر
 دیندا اے۔ ہاں! خدا اپنیاں بندیاں اُتے حکم چلاؤندا اے۔ تے اوس اُتے کسی ہستی دا
 وی حکم نہیں چل سکدا۔ خدا بندیاں دا مالک تے سارے جہان دے پیدا کرن والا اے۔
 تے بندیاں نوں اوس پاک ذات اُتے کوئی اختیار نہیں۔ خدا سب توں وڈا اے۔ تے
 سانوں نیکی دی طاقت اوسے بزرگ ہستی توں ملدی اے جس دی حکومت زمین آسمان تے
 دنیا دی ہر اک شے اُتے دے۔

مدینے وچ داخلہ

نماز جمعہ مبارک ادا کر کے حضورِ میثرب دے جنوبی پاسیوں شہر وچ داخل ہوئے
 نے اوسے دن توں شہر دا نام بدل کے "مدینۃ النبی" رکھیا گیا۔ جس نوں چھوٹا کر کے مدینہ

کہا جاندا ہے۔ داخلہ بڑا شاندار سی۔ گلیاں تے کوچے پاک کلمے دیاں نعرباں نال گونج رہے سن۔ آدمی، عورتاں، بچے، بڈھے ربّی نور و انظارا کرن لئی اکھاں بنے ہوئے سن۔ آنحضرتؐ دے ایس شان نال تشریف لیاں نال اہل کتاب دے عالم سمجھ گئے کہ فاران دے پہاڑ توں آؤن والی پاک ہستی ایہو ای لے۔ جس دی سانوں بشارت وئی گئی ہوئی لے۔ آپ دے رستے وچ جیہڑا جیہڑا محلہ اپنیدا سی اوس تھاں دے انصار عاجزی نال آپ نوں مہمانی قبول کرن نوں عرض کر دے۔ پر جناب سبھاں نوں دعائے خیر برکت دیندے اگے دودھ دے جاندے سن۔

کوٹھیاں دیاں چھتاں اُتے والادل پسند نظارے والا حصہ وی خوشی و اباحت سی۔ پھلاں وانگوں نازک بدن۔ سرتوں لیکے پیراں تیک پھلواڑیاں جنہاں تے رشک کرن۔ پر حیا نال مہرباں۔ پاک دامن بیبیاں نے بنیاں سُرّاں وچ استقبال و اگیت گا کے بہشت نوں وی کنا دینا شروع کیتا۔ جیاتے عقیدت نے سُر وچ اُوہ اثر پیدا کیتا کہ بہشت دیاں حوراں کن لاکے سندیاں تے بس نہیں سن کر دیاں۔ حضورؐ وی شان وچ پاک بیبیاں نے ایہہ گیت گایا سی۔

طلع البدر علینا	ایس پہاڑی توں جو ہے دکھن ولے
من ثينات الوداع	چو دھویں داچن اسان تے چمکیا
واجب الشکر علینا	کیسا سوہنا دین تے تعلیم لے
مادعی لقد داع	شکر واجب سانوں لے اللہ دا
ایہا المبعوث فینا	ہے اطاعت فرض تیرے حکم دی
جئت بالاموال مطاع	تینوں بھیجن والا لے تیرا خدا

ربّی گلزار دیاں خوبصورت کلیاں یا بنو بخار دیاں لڑکیاں سن۔ جیہڑیاں ڈواں و جا و ہا کے پیار وچ ڈبے ہوئے گیت گاگا کے آنحضرتؐ نلے اپنے خاندان بخارا تے

فخر کردہ یہاں سن۔ اوس ویلے انج جا پراسی کہ آپے قدرت ایہناں معصوم پھلاں اُتے
قربان ہو رہی اے۔

شان و کھو! حضور دی اوٹھنی نے جس نوں ایہہ سعادت بخشی اوہ حضرت ابو ایوبؓ
انصاری سن۔ جس دے مکان سامنے اوہ پاک اوٹھنی بیٹھی ہزاراں نگاہاں ایس سعادت نوں
حاصل کرن لئی ایس پاسے دیکھدیاں سن۔ پر نیکی دی ایس جگہ اُتے آکے سب دک گئییاں
تے ازلی نیکی جس دے متھے تے قدرت نے لکھی سی اوسے نوں حاصل ہوئی۔ آپ اُتوں
اتر بیٹھے تے ابو یوبؓ ہوراں چا نال حضورؐ دا سامان چکپاتے اپنے اندر لے گئے۔ تے
عزت لئی آپ نوں مکلاں دی اُپہری منزل پیش کیتی۔ پر حضورؐ دونواں جہاناں دے سردار
ہوندیاں ہویاں وی فخر نہیں سن پسند کردے نالے لوکاں نوں زیارت کرن وچ تکلیف
نہ ہووے۔ نچلا سھتہ ای پسند فرمایا۔

بزرگ انصاری وڈے مالدار یا کسی وڈی جاگیر دے مالک نہیں سن۔ پر رب نے
دلاں دے غنی کردتے ہوئے سن۔ اسلام اُتے سچے قربان ہون والے مسلمان بھائییاں
تے اپنے قربان کہہ کوئی مہاجر نگیاں تلواراں تے کچھیاں ہویاں کماناں توں جان بچا کے
بھگھاں تے تہ یہاں داماریا ہو یا بدینے پہنچ جاں اسی تے ہر اک انصاری دی دلوں بجانوں،
ایہہ خواہش ہوندی سی کہ اوہ مہاجر اوسے دے کول ٹھہرے ایتھوں تیک کہ فالان کٹھان
تیک گل اُپڑ پیڈی۔ تے پھر جس دے نام واقعہ نکل دا اوہ چائیں چائیں مہاجر بھائی نوں
اپنے گھر لے جاں مکان، سامان، روپیہ، زمین، ڈنگر، گل کیہ جو کجھ وی اوس دے قبضے وچ
ہو نہا خوشی نال اوس دا اوسا سھتہ وند کے اوس نوں دے دینا۔ نالے جے کہ کسے دیاں دو عورتاں
ہوندیاں اوہ اپنی اک عورت نوں طلاق دے کے اپنے بھائی دی غلامی وچ دے دینا۔ ایتھے
ای نہیں سی بس کردا پھیرات دن اوس دی خدمت وچ تیار رہندا تے ایس خوش قسمتی اُتے رب
دا شکر ادا کردا۔ کہ جس نے دین دے اک بھرانوں اوس دا سھتہ دار بنایا اے۔

مولا بخش کشتہ

مولا بخش کشتہ واجہم ۱۸۷۶ء تے وفات ۱۹۵۵ء دی اے۔ امرتسر دے وسنیک سن پاکستان بنن تے لاہور آگئے خلیفہ قمر دے شاگرد سن۔ ایہناں نے سب توں پہلاں ۱۹۰۳ء وچ پنجابی دیاں عزلاں دا دیوان لکھ کے شائع کیتا کشتہ جی نوں ایہہ وڈیائی حاصل اے کہ اوہ پنجابی زبان تے ادب دی تذکرہ نگاری دے موڈھی نیں۔ ۱۹۳۲ء وچ پنجاب دے ہیرے لکھی ساری عمر تذکرہ نگاری بارے کم کر دے رہے ایہناں دے ایس کم نوں ۱۹۶۰ء وچ ایہناں دے پتر نے ”پنجابی شاعراں دا تذکرہ“ دے ناں نال چھاپیا، کشتہ دی شاعری اچ پھر دی شاعری اے فکر خیال تے فنی استاد کاری وچ کمال رکھدے نیں۔

غزل

لگا عشق دا دل نوں روگ کیوں آئی سمجھ وچ ایہہ نہیں بات اج تک
رہیا کلپدا پایا غریب ماندا پچھی کیوں نہیں کسے نے وات اج تک

سمر دھڑ دیاں بازیاں لاؤن والے بڑے بڑے کھلاڑیئے ہو گزرے
ایہہ عشق شطرنج دی کسے کو لوں ہونی کدی بھی چال نہ مات اج تک

دھن وقت دا اساں نوں بڑا ملیا ایہہ پرپوڑاں دے بھسا گوا دتا
دیہندے عیب اوگن رہے دوجیاں دے پانی اپنے گلے نہ جہات اج تک

کیہ کسے نوں دسیئے نتھاں تھکا عشق لین نہ کتے قرار دیوے
وانگ پٹری داساں دے اسپیں چکی پھر دے رہے ہاں تو اپرات اج تک

کرن لوکاں نوں کیوں حیران ایویں گلاں شیشہ سکندر تے خضر دریاں
میرے یار واکھڑا دیکھ لوے جس نے ڈٹھا نہیں آجیات آج تک

تیرے ممتھے تے پلم کے زلف تیری ساڈا کالجہ لے گئی کھس کے تے
اساں ایس بلا دے جیہی کوئی ڈٹھی جگ وچ نہیں آفات آج تک

لا لا جھوٹیاں لوٹیاں دوتیاں نے تیرا دل چڑھایا اساں ووتوں
کدی کشتہ دے مونہوں بھی سنی ہے توں کوئی گلے شکایت دی بات آج تک

ڈاکٹر فقیر محمد فقیر

فقیر محمد فقیر ہوری ۱۹۰۰ء وچ پیدا ہوتے گوجرانوالہ دے وسنیک سن اینہاں ۱۹۱۴ء وچ استاد ابراہیم عادل دی شاگردی کیتی والد دی وفات اُتے مرثیہ لکھ کے شاعری دا مڈھ بدھا میڈیکل کالج وچ اک کورس کر کے ڈاکٹری دکان وی کر دے رہے تے ایسے پاروں ڈاکٹری کہلائے اینہاں نے نظم تے نثر وچ پنجابی ادب نوں ودھیرا کجھ دتا اے اینہاں دی شاعری اسلامی سوچ نال بھری ہوئی اے ۱۹۲۴ء وچ صدائے فقیر شائع ہوئی پاکستان بنن مگروں اینہاں نے رسالہ پنجابی جاری کیتا۔ پنجابی ادبی اکیڈمی وٹوں بہت سارا پرانا پنجابی ادب ایڈیٹ کر کے چھاپیا پنجابی زمان تے ادب نوں توہیاں لیہاں تے ٹورن والے اگور باغی لکھن وچ اوہناں نوں خاص مہارت حاصل سی پنجابی سچید وچ "مہکدے پھیل نوں اک نوں لکھی اہمیت حاصل اے اوہ پنجابی شعر تے ادب دے انمول موتی سن پنجابی زبان رنہدی دنیا تیکر اوہناں دی احسان مند ہے گی۔ سن ۱۹۶۴ء نوں وفات گوجرانوالہ وچ ہوئی۔

بیتے ویلے دی یاد

(خواجہ فیروز الدین احمد بی اے، بار ایٹ لایوسنپل کمشنر لاہور دی صدارت

وچ انجمن حمایت اسلام لاہور دے سالانہ جلسے وچ پڑھی گئی۔)

مسلم یاد ائی وقت جد وچ دنیا ہر اک قوم نالوں سرفراز سیں توں

علم، ہنر، حکمت، صنعت، کاریاں دا واقفکار ناہیں محرم راز سیں توں

تیرا اکھیا نہ کوئی موڑ واسی دنیا ناز بردار سی ناز سیں توں

آشناسی سارا جہان تیرا ایسے درد دی بھری آواز سیں توں

تریاں شانناں تے مرتبے دیکھ کے تے بڑے بڑے شانانوالے ترسدے سن

ماہر سن بھانویں منطق، فلسفے دے پر محتاج مسلم تیرے درس دے سن

جاہل مُطلق زمانہ سی جدوں اودوں عالم توں ہر اک علم فن داسیں
 طاقت کسے توں منہیں سی مقابلے دی ایسا مرد میدان توں رن داسیں
 شاہی قصر سن تیری تعظیم کر دے بھانویں رہن والوں اک بن داسیں
 اوہدر جنگجو سیں سب توں ودھ جے کہ ایہدر توئیں موجد وی امن داسیں
 مر وہ فن کر کے زندہ دسیوئی علم من گئے اہل یونان تیرے
 افلاطون سقراط بقراط ورگے کئی شاگرد سن فلسفہ وان تیرے
 کدی وچ دنیا بام فلک دے تے روشن سورج دیوانگ سی شان تیری
 مشرق مغرب جنوب شمال ہئیں کر دے پیروی زمین آسمان تیری
 تیرے دبدبے توں قوماں ڈر دیاں سن کر دے سن چھوٹے وڈے آن تیری
 قومی کم لئی موم سی دل تیرا ہئیں پتھرتے لیک زبان تیری
 اوہدر ختم نبوت دارب و توں حصہ جویں شاہ ذوالمنن داسی
 ایہدر اونویں جہان دے وچ مسلم ختم تیرے تے علم تے فن داسی
 کہوا پھریں محتاجیاں غیر دیاں ہئیں آپ توں کر کے دُخان والا
 مائے افسوس تینوں رستے مجھل گے نیں توں سیں بھلیاں نوں لاپے پان والا
 خاطر قوم دی دنیا دا مال کیہ اے توں بے دھڑک سیں جان کوہان والا
 نہیں سی دسد کوئی سارے جہان اُتے تیرے نال آکے متھالان والا
 ہنرمند تیرے پیرچم دے سن عقل مات سی جگ دے دانیاں دی
 چادر کوٹ اندر چمچے ساہن تیرے شہرت گولی سی تیرے گھرانیاں دی
 تیرا ایکا کمال دا دیکھ کے تے قوماں دنیا دیاں نکھڑ جان دیاں سن
 بڑیاں جابر حکومتاں وچ جنگاں تیرے پیراں تے سیں نواندیاں سن

لکھاں صفاں شہ زور مقابلے تے کدی اک ناہیں تیری کھاندیاں سُن
 جدھر جاندا سیں فتح تے ظفر دونویں تلیتھوں پہلاں میدان وچ جانداں سُن
 ہندے سن پے سارے جہان اُتے تیرے تذکرے شہر دیار اندر
 منصف توئیں سیں صلح دی وچ محفل جوہر عجب سُن تیری تلوار اندر
 اُج وکھ دُنیا کیہ پئی آکھ دی اے پہلاں وانگ تیری اوہ تو قیر نہ رہی
 کند ذہن تے پست دماغ آکھن تیرے علم دی تیز شمشیر نہ رہی
 کہ دھیان ذرا اچھی شان ولے پستی وچ اُج تیری نظیر نہ رہی
 قومی غیرت دا نام نشان ناہیں تے اوہ دین دی الفت فقیر نہ رہی
 صد افسوس تیری پہلی شان شوکت آوے نظر نہ اُج جہان اندر
 ہیسیں کیہ تے ہُن کیہ ایں سوچ تے سہی جھاتی مار ذرا گھر بیان اندر

جوشوا فضل الدین

جوشوا فضل الدین ۷ اگست ۱۹۰۳ء نوں جہلم وچ پیدا ہوئے۔ ایل ایل بی دا امتحان پاس کرن مگروں لاہور وچ وکالت شروع کیتی۔ آپ نے ۱۹۲۸ء وچ فیصل آباد توں ”پنجابی دربار“ ناں وار سالہ کڈھیا۔ پنجابی زبان دے وادھے لئی آپ نے کہانیاں ناول ڈرامے نظماں تے کئی مضمون لکھے۔ آپ دیاں کہانیاں اخلاقی حوالے نال سلاہن جوگ نیں۔ آپ پنجاب وچ وٹن والے عیسائیاں وچوں پہلے شخص سن جنہاں پنجابی زبان دے پرچارتے وادھے لئی ودھ چڑھ کے سھدہ لیا۔ آپ دیاں نظماں تے کہانیاں وچ مذہبی حوالے دیاں گلاں وی ملدیاں نیں۔ اوہناں نے انجیل شریف دا شعری ترجمہ وی کیا۔ ایس طرح بڑی بھر پور ادبی حیاتی گزرا اوہ لاہور وچ ۵ جون ۱۹۷۶ء نوں وفات پا گئے۔ ایس نوں دکھ اوہناں نے اردو تے انگریزی وچ بیشمار مضمون کتاباں لکھیاں۔ اوہ پنجاب دے محکمہ قانون دے نائب ڈپٹی جج رہے۔ اوہ اک اچھے شاعر تے ادیب ہون دے نال اک اعلیٰ درجے دے سیاستدان وی سن۔

بچے دے اٹھرو (افسانہ)

دونویں جی سوہرتوں جھگڑ رہے سن۔ دوہٹی کہے میرے لیکھ سڑ گئے۔ میں تیرے لڑ لگی۔ خاوند کہے ”میرا تیرا گزارہ نہیں ہو سکدا“

دونویں جی کناں چہ لڑوے بھڑدے رہے۔ اخیر خاوند نے کہیا ”بس چلی جاتوں اپنے پیکے۔ مینوں تیری کوئی لور نہیں۔ دوہٹی نے وی کہیا۔ ”کچھ کھا کے مرجانا ایں، پر تیرے گھر نہیں رہنا“ اوہناں دا گھر ہست بے کھارت وچ چونڈے گھر دا نگر سی۔ دونواں نے دیکھ لیا کہ اکٹھے رہن دا کوئی ہیج نہیں۔ دوہٹی نے اپنے دوچار کپڑے سانجھے۔ تے تیار ہو بیٹھی۔ خاوند نے ٹانگا منگا دتا، عورت جان لئی اٹھ کھلوتی۔ پتر نے پچھیا ”اماں کتھے چلی ایں؟“

ماں نے کہیا ”تیرے نانے کول“

زکا جیہا دل خوشی نال بھر گیا۔ بچہ چائیں چائیں ماں نال ٹر پیا۔ دوچار قدم جا کے پو پچھا نہہ ویکھیا۔ تے آبا اپنی تھاں تے لال لال اکھیں کڈھے بیٹھاسی۔ بچے نے کہیا ”آبا جی

تسیں وی او“ ابانے کہیا۔ ”توں چل میں آپے آجاؤں گا“
 بچہ دوڑ کے پیو ول آگیا۔ کہن لگا۔ ”منہیں مننے چلو“ پر ابانہ اٹھیا۔ بچے نے ماں
 لوں واج ماری تے کہیا ”اماں ابا ہو ریں نہیں آوندے“ ماں نے کوئی دھیان نہ کیا۔ بچے
 نے پیو دا ہتھ پھڑ کے کھچیا۔ پر اوہ نہ اٹھیا بچہ رون لگ پیا۔ اچھی اچھی رون لگ پیا۔ ماں
 مھڑ گئی۔ پر پیو اچھے وی نہ منیا۔ بچہ زمین تے لیٹ کے اڈیاں رگڑن لگ پیا۔ ماں بچے
 کول آگئی۔ تے باپ نے کہیا۔ ”چپ کر کا کا“! پر بچے نے کہیا۔ ”منہیں چلو۔ میں لے کے
 چننا ایں“ ماں نے بچے نوں چک لیا۔ پر اوہ روئی جائے۔ اخیر باپ نے کہیا۔ چنگارو نہ
 چل آ“ تے ہس کے اوبہنوں اپنی جھولی وچ لے لیا۔ وورہی نے خاوند ریاں اکھیاں وچ
 اکھیاں پا کے دیکھیا تے ہس پئی۔ دونویں جی گلاب وانگر کھڑ پئے۔ باپ نے پتر نوں کہیا۔
 ”کا کا توں بڑا کوئی دا ایں“ تے وورہی نے ہس دیاں ہس دیاں کہیا۔ ”تے پیو کیہڑے دا پتر
 اے“ تے میاں بیوی دونویں راضی خوشی مانگے وچ بہہ کے باہر سیر کرن نوں چلے گئے۔

فیروز دین شرف

فیروز دین شرف دا جنم ۱۹۰۱ء تو لاہور نیشنل سلیج امرتسر والے۔ ۱۴ مارچ ۱۹۵۵ء نوں لاہور وچ فوت ہوئے۔ باقاعدہ تعلیم صرف دو جی جماعت تیکر سی پر اپنی محنت نال ودھیری علمی استعداد پیدا کر لئی، پہلی وڈی جنگ (۱۹۱۴ء) دے نیڑے تیرے شاعری شروع کیتی استاد ہمدوم دے شاگرد سن۔ شروع وچ مزدوراں دیاں تحریکاں دے نال لکھدے رہے۔ ۱۹۳۲ء وچ کتاب سنہری کلیاں نوں انعام ملیا ۱۹۳۸ء وچ فلماں ول چلے گئے تے بہر سیاں لکھی پھیر ریڈیو تے گراموفون ریکارڈاں واسطے وی لکھیا۔ ایہناں تے کل ۲۹ کتاباں لکھیاں جنہاں وچوں کئی پنجابی دے نصاباں وچ شامل چلیاں آرہیاں نیں ایہناں نوں پنجابی بیل دا خطاب وی دتا گیا۔ شاعری وچ فکر تے فن اچھے درجے والے۔

حرف

دولت مال دی حرف نہ کریں ایڈی	ایتھوں چلنا ای اک دن یار خالی
حرف ہوں تے طمع دے حرف دیکھیں	بناں نقطیوں کرن تکرار خالی
میں توں تے کجھ وی چہیز نہاں	وڈے وڈے گئے نیں تاجدار خالی
جس دن مویا سکندر سی کھن وچوں	دونویں ہتھ سی گیا پار خالی
ایس دم نے کتیاں نوں دم کیتا	ایس دم تے دم نہ مار خالی

اوہدی یاد اندر ہو جا غرق ایسا
اک دم نہ شرف گزار خالی

پیر فضل گجراتی

پیر فضل ہوری ۱۸۹۷ء وچ گجرات وچ پیدا ہوئے۔ آپ حضرت شاہ دولہ دریائی دی اولاد وچوں سن۔ آپ دے والداناں مقبول شاہ سی۔ پیر فضل ہوراں نظماں دی لکھیاں نہیں تے غزلاں دی۔ اوہناں دی شاعری دارنگ بھانویں روایت نال تعلق رکھداے پر شاعری وچ جذبے نوں جس مہارت تے فن کاری نال اوہناں شامل کیتاے ایہہ اوہناں دا ای حصہ لے۔ خاص کہ پنجابی غزل پیر ہوراں دے نال تے مان کر دی رہوے گی۔ اوہناں دیاں غزلاں دا مجموعہ ”ڈوہنگے پیٹھے“ تے نظماں دا مجموعہ ”مکوراں“ دے نال نال چھپ چکے نیں۔ پیر فضل ہوراں دیاں نعتاں دا انتخاب پروفیسر حفیظ تائب ہوراں نے کیتاے۔ جیہڑا کہ ”قطعی تارا“ دے نال نال چھپ چکیاے۔ آپ دی وفات ۱۹۷۲ء وچ ہوئی۔

غزل

رہ سکی اے کج اوہنوں بھلا میری وفا یاد
نہ موت جہنوں یاد نہ محشر نہ خدا یاد

جاں روز تے کڈھ روز ای اوہ بزم تھیں دیون
نہ یاد خطا رہندی اے مینوں نہ سزا یاد

اک تھانویں میں بیٹھا ساں کدی کول کسے دے
اج تیک نہیں اوہ بوٹے اوہ چھانواں اوہ ہوا یاد

لوک آہندے نیں بُت اوہنوں خدا جانے اوہ کیہ اے
میں دیکھ لوں اوہنوں تے آجائے خدا یاد

اوہ پھڈای نہ دے میرے خیالاں دے وچ آؤنا
میں ڈر وارہاں اوہدی لے کچھ مینوں حسیا یاد

جاگ اٹھدی اے دل میرے دی سستی ہوئی دنیا
آجاندی لے جس وقت کوئی اوہدی ادا یاد

اوتے ظالما کر اکھیاں پھرانے دی نہ تکلیف
توں اِنجے سمجھ فضل نوں نہیں تیری جفا یاد

حکیم شیر محمد ناصر

آپ داناں شیر محمد تے تخلص ناصر سی۔ حکمت دے پیشے نال تعلق رکھن پاروں حکیم دی آپ دے ناناں دا حصہ بن گیا۔ شاعری وچ آپ صرف حکیم ناصر دے ناناں مشہور ہوئے۔ آپ ۲۶ دسمبر ۱۹۰۸ء نوں لاہور وچ جمے تے ای تھے ای ۴ جنوری ۱۹۷۲ء نوں فوت ہوئے۔ آپ دے والد داناں حکیم الہ الدین سی۔ آپ نوں پنجابی زبان نال اتناں دا پیار سی۔ اوہناں نہ صرف آپ لکھ کے پنجابی زبان دی خدمت کیتی سکوں بڑے اثر بھرے لفظاں تے دیلاں نال دوسریاں نوں وی پنجابی لکھن لئی پیریا اے۔ آپ دیاں نظماں بڑیاں مشہور ہویاں "سجرا سورج"۔ "اپنی بولی اپنا اصلا"۔ حکیم ناصر دیاں غزلاں۔ آپ دیاں چھپیاں کتاباں نیں۔ اوہ کئی ورھے تیکر ماہنامہ "پنجابی ادب" دے ایڈیٹر رہے۔ حکیم ہوراں دیاں نظماں گہرے مشاہدے طنز دی ڈونگی کاٹ تے اُدہم تے اہر دیاں ترجمان نیں۔

غزل

اگلا سبق پکاواں اپنا پھلے سارے بھلاں
میں اج اپنی جین کتابوں ہور اک ورقا تھلاں

میرے لئی بن گئے انگیارے دوس نہ کوئی بھلاں
میرے راہیں کندھے بیجے میریاں اپنیاں بھلاں

میں تیرے دیکھن دا بھکھا میری سار سہا نیں
ہیرے موتی نل نہ میرا میں جگوں انملاں

بے اورک نہیں سجن میرے جہناں ویرہ کمائے
کنھوں کنھوں یاد میں رکھاں کنھوں کنھوں بھلاں

میرے رونے تے جگ ہستے اوہ ویلانہ آوے
موتیاں نال میں تکر تکر اکوڑاں نال نہ تھلاں

جو ہونا اے اوہ اورک ہو جائے گا ناصر
میں کیوں من نوں چنتا لاکے وچے وچے گھلاں

میاں ہدایت اللہ

کوچہ چابک سواراں لاہور دے وسنیک سن جنم ۱۸۳۸ء تے وفات ۱۹۲۹ء وچ ہوئی منے پرمنے
استاد سن۔ ایہناں نوں ایہہ وڈیائی حاصل اے کہ ایہناں نے وارث شاہ دی ہیر وچ اپنے وتوں جو وارثا کیتا
اودھ دی ادبی حیثیت دی بڑی اچھی لے۔ ایہہ زیادہ چومھرے لکھدے سن سی عرفی ہدایت اللہ تے بارہ ماہ
ہدایت اللہ مشہور نیں۔ ایہناں دے شعر وچ سوز، روانی، بلند خیالی تے گہرائی دھیری ہوندی اے۔
تصوف تے اخلاقی سدھار دل بھکار ہیا اے۔

سی عرفی

الف اچ ویلا تیرے کتنے واسو تہ کت گڑے چرخہ چلدا ای
بیر چھڑیاں تکلا راس تیرا مناں مول ناہیں کوئی ہلدا ای
تینوں پین لوہڑے سڑ گئے گوہڑے وٹ پونیاں نی دن ڈھلدا ای
گئے وقت نوں ویکھ ہدایت اللہ مکھی وانگ پیا ہتھ ملدا ای
تدھ نوں شوق نہ کتنے واکھیڑی گل دی تینوں ہے مان گڑے
سیاں کت کے واج بنا ندیاں نہیں تیرا کھینڈ نے ول دھیاں گڑے
تیرے جیہیاں نکاریاں رون آنر جیہڑیاں تکلے تند نہ پان گڑے
پچھو تاوسن وانگ ہدایت اللہ جیہڑیاں رائیکاں عمر گوان گڑے
یقین مینوں کونت اپنے تے بھانویں لکھ سیکو گناہگار ہاں میں
میرے جیہا عاصی کوئی ہو رہا نہیں ساری عاصیاں دی سردار ہاں میں
ہوسی مہربانی میرے حال اُتے سدا منگتی اوس دربار ہاں میں
ہوئی اساں امید ہدایت اللہ جدوں اکھیا سو بختنہار ہاں میں

برو ایشاوری

برو ایشاوری ہوراں واناں میاں بروے خاں سی تے تخلص بروا۔ ایشاوری نال تعلق ہون پاروں بروا
 ایشاوری مشہور ہوتے آپ ۱۸۵۰ء نوں جتے تے ۱۹۰۲ء نوں فوت ہوئے۔ پیمان قوم نال تعلق رکھدے
 سن تے مادری زبان پشتوسی۔ پر کمال دی گل اے کہ اوہناں دی پنجابی شاعری پڑھیاں رنج ای لکدا اے جسراں
 اوہ پنجاب دی لکھوں جتے تے ای تھے ای جوان ہوئے ہون۔ اوہناں دا پنجابی کلام بڑی نرول زبان تے
 بیناں دی شکل وچ ملدا اے۔ اوہناں سی حرفی دے انداز وچ بڑے خوبصورت شعر لکھے نیں۔ آپ دا کلام
 آپ دی حیاتی بارے وی بھروسہ دس پاندا اے۔ بروا ہوریں اچیاں تے مثبت قدراں دی پائنا دے چاہون
 سن۔ آپ نے امرتسر وچ دکانداری وی کیتی۔ کئی مسلمان ہندو تے سکھ شاعر آپ دے شاگرد سن۔ ایہناں
 نوں قید و امونہ دی دیکھنا پیا۔ ایہناں دے کلام وچ انگریزاں بارے نفرت دے جذبات وی ملدے نیں۔

ابیات

۱۔ اصل تھیں کدی بیوفائی نہیں نہ کم اصل تھیں کدی وفا ہووے
 اوہرے درد نوں جان توں درد اپنا جیہڑا تیرے درد وادرد خواہ ہووے
 اول دوست توں نہ امید رکھیں جیہڑا بنی دانا آسٹنا ہووے
 جیہڑا تیرے دکھ تے کدی نہ بھورے بروا مار گولی جے سکا بھرا ہووے

ب۔ برویاں دا کچھ عندر ناہیں بھانویں رکھیے تے بھانویں مار یئے جی
 بیڑی پئی ہے وس مہانیاں دے بھانویں ڈوبے تے بھانویں تار یئے جی
 بازی لگی ہے عشق حجاز والی بھانویں جتے تے بھانویں ہار یئے جی
 بروا سبھناں کوں عاشق چت جانڈے اگے ان معشوقاں دی ہار یئے جی

ع۔ عمر مثال حساب دی لے سورج چڑھے پر چھاواں جیوں ڈھلا ائی
 جس دم اُتے دم مار بیٹھوں اوہ سماں کوئی ساعت پل وا ائی
 جواں نالوں نہ کسے نے کنک کپتی نال اکہرے انب نہ پھلدا ائی
 برآہراک نے مدت نال جانا جتنا تیل دیوے اتنا بلدا ائی

لی۔ لگے جنہوں سو لو جاندا ائی کون روند اے نال بہانیاں دے
 کنہوں کھول کے دلیدا بھید دساں کول سُن داہے در دیوانیاں دے
 اس پار کولوں کچھ نفع ناہیں چہڑا پھر دا اے نال بیگانیاں دے
 برآول نون رکھ سمحال پیارے کچھ زور نہ تیر بیگانیاں دے

حاجی محمد صفوری

حاجی محمد ناں تے مائی صفورہ دی اولاد وچوں ہون پادروں صفوری کہاندے سن آپ دا جنم ۱۸۸۰ء اے۔
 مائی صفورہ اک نیک پاک تے زاہدہ خاتون سن جنہاں دا مزار ہیڈ سڈھنائی دے نیڑے اے۔ حاجی محمد صفوری تے
 دینی تے دنیاوی تعلیم کتب توں حاصل کیتی جوانی وچ اک الہڑ مٹیاریو یاں نظراں دا شکار ہو گئے ایہہ عشق توڑ نہ چڑھ
 سکیا جس پاروں حاجی محمد میں درویشی اختیار کر لئی ایہہ مجازی عشق آہستہ آہستہ حقیقی عشق وچ بدل گیا ساری عمر
 ربی عشق دے گیت گاندے رہے شادی ہوئی پر بے اولاد رہے ایہناں دی لکھت سستی پنوں توں پہلی وار
 صاحبزادہ یوسف طاہر ہوراں ۱۹۷۲ء وچ چھاپیا، ایس لکھت وچ قصے دے حوالے نال معرفت دے دریا
 وگائے گئے نیں آپ ۱۹۲۲ء وچ فوت ہوئے مزار حضرت مائی صفورہ دے مقبرے دے کول اے۔

پند نامہ شاعر مخاطب بہ سستی

آسے کہ ہوش ٹکانے نہ منگ حسن کمینہ
 عشق حلال کر لسی ہک دینہ پال کے سال مہینہ
 سر لے جاسی جس دن آسی کھاسی خاک خنزینہ
 حاجی محمد تھل وچ سر سیں مر میں ساڑ کے سینہ
 نہ تھی غزۂ جو بن تے تیرا باغ حسن دا کھڑیا
 رخ انور دے گلشن دے وچ گل زگس دا تڑیا
 سک گئے باغ حسن دے کیتی گل کرما کے جھڑیا
 حاجی محمد مان حسن دا کسے دا توڑ نہ چڑھیا

نہ مہتی غزہ جوین تے اس اگے کئی گھر گالے
 اچیاں محلاں ماڑیاں والے جوین دے متوالے
 فوج حسن دی کہہ کر چڑھیاں ہو گئی خاک حوالے
 حاجی محمد جوین جیون جگ سبھ خواب خیالے

محمد بوٹا گجراتی

محمد بوٹا گجراتی دا جنم ۱۸۵۱ء تے وفات ۱۹۳۰ء وچ ہوئی ساری عمر گجرات ای رہے شایب سن ایس کر کے ایس ناں نال دی مشہور ہوئے شروع وچ بیت بازی دا شوق ہو یا پھر پنجابی دے کلاسیکی تصوفیانہ ادب نوں پڑھیتے تصوف دل دھیان دتا اینہاں نے جیٹریاں کتاباں لکھیاں اوہناں وچ پنجابی دی پچھلی ریت روایت نوں پکے طریقے نال اپنا یا گیا اے۔ شیریں فرزا د ۱۸۷۲ء وچ پنج گنج ۱۸۷۴ء وچ چندر بدن ۱۸۸۷ء وچ روڈ اجلائی ۱۸۸۸ء وچ مرزا صاحبان ۱۸۹۸ء وچ میر بہشت ۱۹۰۵ء وچ معرکہ کربلا ۱۹۱۱ء وچ قصہ سلطان محمود ۱۹۱۵ء وچ وفات نامہ تے شہزادی بلقیس ۱۹۱۶ء وچ تے یوسف زلیخا ۱۹۱۸ء وچ لکھیاں محمد بوٹا دی شاعری وچ اسلامی فکر انٹاں والے۔

شہادت امام حسینؑ

کھا غصہ پھیر امام نے ہتھ دھریا چا تلوار تے
جا پیندا سید گد کے اس فوج بے دین کفارتے
پیا وڈھ وڈھ لاند اڈھیریاں اوہ غازی مرد خدا دا
آموڑی پھڑے عذاب نوں جیوں آیار روز جزا دا
پھر حضرت شاہ حسین نے ایہہ فکر خیالوں آوندے
اس میرے نانے نبی دی ایہہ امت بہن سداوندے
کیوں ماراں میں مڑا اینہاں نوں ایہہ کلمہ گو تمام نے
چا کیتی تیغ میان میں پھر شاہ حسین امام نے
واہ نیک خیال امام دا واہ صبر کمال امام دا
سر دھردا چا تقدیر تے اوہ عاشق رب دے نام دا

وچ صبر محمد بوٹیا واہ محکم ہو کھلوندا
 اتے اوپر جنگ یزیدیاں نہ پھر آمادہ ہوندا
 منہ اگے رکھ رومال نوں کر چپ امام کھلوندا
 پھر شکر کل یزید وا آگر دے اس دے ہوندا
 شاہ اپر پھر پھر خارجی پئے نیرے تیر چلاوندے
 ہونے اتنے زخم امام نوں جو گنتے وچ نہ آوندے
 اتے اندر اک اک زخم دے سی سوسو زخم امام نوں
 رنگ دتا لہو سرخ نے شاہ سندے بدن تمام نوں
 اک تیر یزیدی مار وچ تالو صاحب دین دے
 ڈگ حضرت گھوڑے اپروں جا اوپر پیازمین دے
 مونڈ پرنے پیا امام جاسر سجدے وچ نوا کے
 اتے ڈگدے سار زمین تے گئی پاک شہادت پاکے

مولوی غلام رسول عالمپوری

(۱۸۴۹ء - ۱۸۹۲ء)

مولوی غلام رسول ضلع ہوشیار پور سے پنڈ عالم پور کوٹلہ وچ پیدا ہوئے۔ والد واناں مراد بخش سی۔ ایہہ گوجرات نال تعلق رکھدے سن۔ آپ نے مولوی محمد عثمان توں اردو فارسی تے عربی زبانوں دا علم پڑھیا۔ ولی جا کے حضرت خواجہ نظام الدین اولیاء دے گدی نشین دی شاگردی کیتی۔ کچھ چھپڑی مدرسے تے امام مسجد دی رہے۔ سولہ تاراں سالوں دی عمر وچ شاعری دے فن وچ خاصی مہارت حاصل کر لئی۔ ہائی سالوں دی عمر وچ "داستان امیر حمزہ" جہی وڈھی تے مقبول کتاب بنیاں جلدوں وچ لکھی۔ آپ دی مشہوری واسب توں وڈھا سبب آپ دی کتاب احسن القصص (قصہ یوسف زینبا) اے۔ آپ دے کلام وچ کئی لفظ تے ترکیباں عربی تے فارسی زبانوں دیاں ملدیاں نیں آپ نے قرآن پاک وچ بیان کیتے کئے اک قصے نوں کچھ ایس انداز نال نظم داروپ دتا اے کہ ایہہ قصہ اخلاق تے اسلام دی تبلیغ واک اثر بھریا ذریعہ بن گیا اے۔ خیال ڈاری زبان تے فن تیاں عمالیاں توں آپ دی شاعری اک اچا مقام رکھدی اے۔

سر اپانگاری - (احسن القصص وچوں)

پہلی عمر کواری رعنا سر وچمن داپورا
جدوں نقابوں اکھیں کھولے تیر چھپن دو غمڑے
ساتی نین خماریاں والے بھر بھر دین پیالے
زلف آویزاں خال مقابل معنیاں مغز نکالے
لباں دونویں تر خون ڈوبایاں دونویں قاتل خونی
نازوراں دی گردن اُتے پیر دھرے لکھواری
نور توں لشکار دنداں بھیس لین ادھار سیارے
زہد لٹے تے صبر لٹاوے اُس دانا زہورا
بھواں کماناں چشم دوناوک آب نشہ وچ رمزے
ابرو جھکے کماناں گوشے تھوڑا فرق دچالے
زحل نتاچ تے اقلیدس نقطے بھیس خط ڈالے
سوراں وصف سنی تدہوسی چہریوں اوہ موزونی
تے سنب یلدا زینت کارن منگے زلف ادھاری
قوس قزح دو ابرو اگے کھاندے بھول ہولارے

شمع زخوں پر دانیوں وانگوں جھڑ جھڑ لوپن اڈارو
 بینی بلے البے آتش جلے نظر پر سٹر کے
 زلفاں ناگ سیاہاں ظالم ماندریاں کٹ کھاؤں
 مٹا ط سو منتر پڑھ کے زلفاں نوں ہتھ پاوے
 وال پروتے موتیاں والے لٹکن مال کنارے
 مینڈھیاں ولال چھلاندریاں بھریاں بھرنہ پتہ دسارو
 واہ پیشانی خوش نورانی وسے ہسدی رسدی
 زخم کرشمیوں جیسے دل گھٹے اس دا کجھ نہ وارو
 چھٹی نظر دی نوک جگر نوں دل دھڑکے دکھڑکے
 جنکاہیں میدان برہوں دے کار کمنڈ لیاؤں
 اجے ڈرے مت انگلیاں نوں ظلم کرے کٹ کھاوے
 نال تو اضع رُخ دے اگے جھکن ادب کر سارے
 لڈیاں جانڈیاں نازک ویلاں پیچ گھٹن ول کھاؤں
 نور بھنی وچ حسن ڈبائے زیب محل وچ وسدی
 اوہ خوش رنگ رنگت وچ رنگی استھیں بہت اگاہاں
 جیں تک پہنچ سکن کر شوخی و صافاں دیاں واہاں !

چھٹی

سانوں رہی اڈیک توں نہ آیا اساں بہت مصیبتاں جھلیاں او
 آہیں درد بھریاں ساڈے کالجے تھیں تیرے مالوے تے چڑھ چلیاں او
 بیوس ول دروازیاں دا آہیں جانڈیاں نہیں ہن ٹھلیاں او
 انتظار دے درودیاں تیز نوکاں ساڈے نینانڈیاں دھیریاں سلیاں او
 اسیں وانگ پر ویسیاں دسیں اندر کیڑے دسیں تساں کوٹیاں ملیاں او
 مڑ بوہڑ پو پیا میریا او تیرے باجھ نہ اساں تلیاں او
 سکے خطاں دچھتقاں چا ہڑوائیں ایہہ چنگیاں نہیں اولیاں او
 تیرے خطاں نے جگر وچ خط پائے اکھیں میریاں درد تھرتھلیاں او

جے توں آؤناں نہیں سی دغے بازاکا ہنوں جھوٹیاں چٹھیاں گھلیاں او
 ساڈے دل دیاں زاریاں مات پیاں چھڑ چھڑ تھیں پھیر اٹھلیاں او
 اکھتیں دید و چھنیاں جگ اُتے رہ سکدیاں نہیں اکھیاں او
 بھانویں کیتیاں تساں کوتیاں او اساں جاتیاں سمجھ سولیاں او
 چاہاں میل مل جاہ دکھ جاہن میرے اجے زخم دیاں شورشاں اتیاں او
 ایہہ اکھیاں روندیاں دیدناں نوں ندیوں لہر دے خون اچھلیاں او

خواجہ غلام فرید مٹھن کوٹی (۱۸۴۵ء - ۱۹۰۱ء)

آپ داپوران ناں خواجہ غلام فرید تے تختص فریدی سی۔ آپ دی پیدائش چاچڑاں شریف وچ مولانا خدابخش ہوران دے گھر ہوئی۔ آپ دا خاندانی سلسلہ حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہماں جا ملدا اے۔ آپ دی تعلیم تربیت وچ آپ دے وڈھے بھرا مولانا فخر الدین دا بڑا حصہ اے۔ جیہڑے آپ دے مرشد دی سن۔ آپ نے سولاناں درمیاں دی عمر وچ سارے ظاہری تے باطنی علم مکمل کر لئے۔ اپنے بھرا تے مرشد نال آپ دی عقیدت تے محبت دا اظہار آپ دے کلام وچ تھاں تھاں نظر آؤندا اے۔ آپ جو بہت ساریاں زبانوں دے ماہر سن تے ہر پھر دے لوک آپ دی علمی ادبی تے مذہبی اچھائی تے ولایت دے دلوں قائل سن۔ نواب بہاولپور دی آپ دے مریداں وچ شامل سی۔ آپ داناں پنجابی شاعری دے ایسے شاعراں وچ شامل اے۔ آپ نے کافی "دی صنف نوں بڑا کھلار عطا کیتا۔ آپ دیاں کافیاں جھجے جھنجھتی عشق دی جوت جگانڈیاں نیں اوتھے عام حیاتی دے دکھاں دی دس وی پانڈیاں نیں۔ آپ نے روہی دے علاقے نوں جس بھر لپور انداز نال اپنیاں کافیاں وچ پیش کیتا اے اوہرے پاروں روہی نوں ادب وچ اک بڑا اچا مقام مل گیا اے۔ خواجہ فرید نے تصوف دے حوالے نال اچھی پتھر دی شاعری کیتی اے۔ منظر نگاری آپ دے کلام دی اک وڈھی خوبی اے۔ انگریزاں دے خلاف آپ دے کلام وچ نفرت دے واضح اشارے ملدے نیں۔

کافی

کوی محرم راز نہ مل دا	کیا حال سناواں دل دا
سارا ننگ منور و نجا ایم	مونہہ دھوڑ مٹی سر پائیم
ہتھوں اٹا عالم کھلدا	کوئی پچھن نہ دیہڑے آیم
لگی ہو ہو شہر خواری	آپا بھار برہوں سر باری
نہ پائیم ڈس منزل دا	روندی عم گزاریم ساری
ترپا وے تے عم کھاوے	دل یار کیتے کر لاوے

دکھ پاوے سول نبھاوے
 کئی سہنس طبیب کماون
 مینڈے دل دا بھید نہ پاون
 پتوں ہوت نہ کھڑ موکلا یا
 سوہنے جان پہچان رلایا
 سن لیلے دھانہہ پکارے
 سوہنا یار توڑیں ہک وارے
 دل پریم نگرہ دوں تانگھے
 ایہہ طور تینڈے بے دل دا
 سے پڑیاں جھول پلاون
 پوے فرق نہیں ہک تل دا
 چھڈ کلڑی کیج سدھایا
 کوڑا عذر نبھایم گھل دا
 تینڈا مجنوں زار نزارے
 کڈیں چا پردہ محل دا
 جتھاں پینڈے سخت اڑانگے

نہ راہ فرید نہ لانگھے
 ہے پنڈھ بہوں مشکل دا

میاں محمد بخش (۱۸۳۰ء - ۱۹۰۷ء)

آپ دا پورا نام میاں محمد بخش تے تخلص ”محمد“ سی۔ والد دانا شمس الدین قادری سی تے اوہ حضرت پیر غازی قلندر عرف پیر مڑی والا دے گدی نشین سن۔ آپ کھڑی شریف چک ٹھاکرہ وچ پیدا ہوئے آپ دی تعلیم واسطہ گھرتوں شروع ہو یا۔ آپ نے سموال شریف وچ دس والے حافظ محمد علی تے حافظ ناصر ہوراں توں علمی تے روحانی فیض حاصل کیتا۔ آپ دے روحانی مرشد بادشاہ غازی قلندر پیر مڑی والا سن پر آپ نے سائیں غلام محمد ہوراں دے ہتھ تے بیعت کیتی۔ آپ دامیل جہول اچھے اچھے بزرگاں تے عالماں نال رسپا۔ شاعری واسطہ آپ نوں بچپن توں سی کئی اہم کتاباں لکھیاں جنہاں وچ قصہ سخی خواص خاں۔ قصہ مرزا صاحبان۔ قصہ سوہنی مہینوال۔ قصہ شریں فریاد وغیرہ تے کئی ہور لکھتاں شامل نیں۔ پر جیہڑی کتاب سب توں بوہتی مشہور ہوئی اوہ ”سیف الملوک“ اے۔ دو جے سارے صوفی شاعراں داں گوں میاں صاحب نے وی مجاز دے حوالے نال حقیقی عشق واسطہ بڑی مہارت تے کامیابی نال دتا اے۔ درد سوز، اثر تے روائی آپ دے کلام دیاں اہم خوبیاں متھیاں جاندیاں نیں۔ اک اچھے تے اعلیٰ مقصد لئی وڑھیاں وڑھیاں اوکڑاں توں نہ گھبران دا جینا اچا سبق میاں صاحب دے ہاں ملدا لے اونا ہور کسے دے ہاں نہیں ملدا۔

حمد

اول حمد ثناء الہی جو مالک ہر بردوا	اس دا نام چٹارن والا ہر میدان نہ ہر دوا
کام تمام عیسر ہوندے نام اوہ اچت دھریاں	رحمیں سکے ساوے کردا قہروں ساٹے ہریاں
قدرت تھیں جس باغ بنائے جگ سنسار تھامی	رنگ بزرگی بوٹے لائے کچھ خاصی کچھ عامی
انساں دے پھل مٹھے کیتے پت انہاندے کوڑے	انساں دے پھل کاری آون نفع پھلاں دے تھوڑے
ایس عجائب باغ اندر آدم دار کھ لایا	معرفت دایمہ دے کے واہ پھلدار بنایا
واہ واہ خالق سر جہنارا ملکاں جن انساناں	اربع عناصر تھیں جیسی کیتا گونا گون حیواناں

کُن اودہی نوں کوئی نہ پتہتا عقل بالغ واناں درجس دے سر سجدے سے لوج قلم آسماناں
 حکم اودہی پن لکھ نہ ہدا، واہ قدرت وادالی جیا جون نگاہ اودہی وچ، ہر پتر ہر ڈالی
 آپ مکانوں خالی اُس تھیں کوئی مکان نہ خالی
 ہر ویلے ہر چیز محمد رکھدانت سنبھالی

ہاشم شاہ (۱۷۵۲ء - ۱۸۲۱ء)

ہاشم شاہ داپوران سید محمد ہاشم شاہ سی۔ آپ دی پیدائش اک روایت مطابق مدینہ منورہ وچ ہوئی۔ کچھ لکھاریاں نے جگدیو کلاں تحصیل اجنالہ ضلع امرتسر نوں آپ دی جنم بھوئیں لکھیا اے۔ آپ دے والد داناں حاجی محمد شریف سی اوہ اپنے ویلے دے مشہور طبیب تے پیر سن۔ ہاشم شاہ نے اپنے باپ توں دکھ میاں امیر اللہ ٹالوی کوں عربی فارسی رمل تے نجوم دے علم پڑھے۔ اپنے باپ وانگوں آپ وی اک مرشد تے طبیب دی حیثیت نال بڑے مقبول ہوئے۔ آپ پڑے اچھے صوفی شاعر متھے جازدے نیں۔ مولابخش کشتہ مطابق آپ دی طبیعت وچ شوخی۔ شعراں وچ روانی سوز تے تڑپ۔ رس تے لوج تے خیالاں وچ اداری ڈھیر سی۔ آپ نے اپنے ویلے دے ظالم حکمراناں دی نڈیا بڑے واضح الفاظ وچ کیتی آپ نے کافی تعداد وچ کتاباں لکھیاں پر آپ دی لکھی سی حرفی سستی پنوں تے دوہڑے بڑے مشہور ہوئے۔

سستی

دیکھ بے آب ہوون نگ موتی مانک لعل بخشاں
ہاشم اکھ تعریف حسن دی ستمس مثال زرافشاں

سستی جنم لیا شب قدرے مثل ہلال درخشاں
عقل خیال قیافوں باہر نظر کرے دل نقشاں

لہراں زور کرن ہر طرفوں اک آوے اک جاوے
ہاشم چاہ کنعانی دیکھ صندوق چھپاوے

گھمن گھیر چو پیروں گھیرن ٹھاٹھاں لین کلاوے
صورت شیر صندوق جڑا و بجلی چمک ڈراوے

مثل انار ہوئے رخسارے پھیر پھری لب لالی
ہاشم اکھ تعریف بلوچاں آب حیات پیالی

سستی آواز سستی اٹھ بیٹھی مہرت سر پہ سنبھالی
بار سنگھار لگے من بھاوون خوب ہوئی خوشحالی

نازک پیرلوک سستی دے مہندی نال سنگارے
عاشق دیکھ ہے اک واری جیوتنہاں پروارے
بالوریت تپے وچ نخل دے جیوں جو بھجن بھیاں
ہاشم دیکھ لقیں سستی دا پھیر نہیں دل ہارے

دیوڑھ

گردن مار جہانی غرضاں توجے ہیں درس پیاسا
طالب خاصا
سسر سسر کھیڈ چاؤ دیوانے تے تھال عشق دا پاسا
دیکھ تماشا
لاڈگمان نہ کرتوں مولوں جو نال بے غرضاں واسا
جان نہ ہاسا
دنیا وہین ندی دا ہاشم اتے توہیں وچ پتاسا
پل بھل واسا

دوہڑے

دلبر یاد نہ کر الغرضی انہاں نال نمائیاں پاراں
اک جمہدے اک میں تدرہ جیہے کئی رل گئے خاک ہزاراں
کچرک کوک پہ پھیا کوکے اتے کچرک پون بھوہاراں
ہاشم ہوش بکڑ نہیں بندے کوئی بنت بنت چیت بہاراں

چنڈا چمک دکھال نہ سانوں اتے نہ کرمان ودھیرا
تیس جیہے لکھ چڑھن آسمانوں پر سبناں باجھ اندھیرا
جس ڈٹھیاں دل روشن ہوئے راوہ حسن نہیں آج تیرا
ہاشم باجھ تساں دکھ پایا تھجب آبل سا جن میرا

جانی جیون چارو دیہاڑے ایہہ سدا نہ رہن بہاریں
ایس چمن وچ پھر پھر گتیاں کوئی کوٹ بے انت شماریں
میں توں کون وچاڑے کس دے کس گنتی لاکھ ہزاریں
ہاشم خواب حیاتی بدلے توں قول قرار نہ ہاریں

مولوی لطف علی بہاولپوری (۱۸۷۹ء)

آپ داناں لطف علی سی۔ آپ ملتان نال تعلق رکھدے سن۔ پر آپ بوہتا بہاولپور وچ رہے۔ آپ نے علی حیدر ملتان توں فیض حاصل کیتا۔ آپ نے پنجابی دے ملتان لہجے وچ خوبصورت شاعری کیتی اے۔ سیفل نامہ (سیف الملوک) آپ دی اہم پنجابی لکھت اے۔ مولوی لطف علی ہوویں مولوی عبدالحکیم بہاولپوری دے ہم عصر تے استاد بھائی دی سن۔ ایہناں دے استاد داناں نور محمد دسیا جاندا اے۔ جیہڑا کہ ایہناں دیاں اپنیاں لکھتاں توں وی ثابت اے۔ ایہناں نے اپنے قصے وچ عربی تے فارسی دے لفظ ورتے نیں پر اناج کہ اوپرے نہیں جا پدے۔ میاں محمد بخش وانگر مولوی ہوراں قصے نوں بوہتا ملیر انہیں کیتا سگوں تھوڑیاں لفظاں وچ بوہتی گل اکھن دی کامیاب کوشش کیتی اے۔ ایہناں دا ایہہ سیفل نامہ پنجابی ادب دے بھنڈار وچ اک ائملا دا دھال اے۔ جیہڑا لوکاں دے دلاں دی دھڑکن بن کے زندہ جاوید رہوے گا۔

داستان در تعریف باغ شاہ اعظم پدہ ملکان

نور بر نورنگ ناز سیتی ڈکھینڈے رونق ساری
 بھگس تور ہزار پدے وہ ہریک ٹور ہزاری
 نو سرتے نسریں کہلئے ریجان جبین پھلاری
 کیا کچنار نور کھلی ریچین جبین پھلاری
 چنبہ کھول چمن وچہ پنجہ بخشے پاس بہاری
 وچ گلزار گلاب دکھائے ہر گل نے سرداری
 سوسن کرے بیان ہمیشہ شوتوں شکر گزاری
 داؤدی در ماندے دے دکھ دور کرے بیماری
 واہ گیسو واہ واہ کینہ واہ قدرت گلزاری

خوش نختکار بہار کلی وہ گلشن دے گلکاری
 تھے سمن چمن تے نور پوتری برگ اناری
 بنیا کنیر کنارے تے وہ قرنہ تے گلزاری
 چو گل چاند وچک دیوے وہ سون نسبت سناری
 ہنس مکھی تے بھنس سوہن مکھ کھل خوب دوپہری
 عنبر نال دکھائے عنبر گھر سیتی ہوسناری
 نافرمان بے فرمان زماں وچ فرمانبرداری
 زگس نازوں مست کیتی وہ کھیوے نین خماری
 دیکھ راہیل بناؤ کوں سکھ لیندے سمن ہزاری

گل رعنا خوش روپ دکھاتے واہ لالہ خوشخواری
 خاصے روشن عباسی دے خوش نازک طرح نیازی
 گل پنجہ گھت بیچ پودے جیون پیچا بلعاری
 گلگل نال گلنارے جوڑے داری سرخ دھاری
 گوناگون گلیں وچ گلشن کیتی ساز کچھری
 رمل مرغ سرود کرن ہر تاس مریندا تاڑی
 میوہ دار درختیں پاتے کھے گوں گلواری
 سنبل کوں محبوب مثل سپر سہندے جعد سوہاری
 پوندا الٹ چین دے اُتے چھوڑ لٹاں لٹ دھاری
 تھیا مجنوں متوالا وہ گل موشیا مست سدھاری
 زنبق زعفر زرد ضمیراں زود کھلے یکباری
 سیاہ اہرتے ارزق عودی زر کبوز زنگاری
 بلب بھی کر غلغل شوقوں گل گل توں جندواری
 خود خورشید رہا اسجا پھر دا گہن کناری
 لطف علی ہن آن پری کوں تھئے روشن گلزاری

پیر محمد

پیر محمد سہری قوم و تون بھٹہ سن۔ آپ پنڈ نوناں والی ضلع گجرات دے رہن والے سن "چٹھیاں دی وار" آپ دی اہم لکھت اے۔ فنی پہلوؤں تون ایہدے وچ صنف "وار" دے سارے تقاضے اچی پھرتے پورے کیتے گئے نیں۔ ایس وارنوں ۱۹۶۴ء توں ۱۹۹۰ء تک پنجاب دے ایس خطے دی باعتبار تاریخ اکھیا جاسکدا اے۔ زبان ٹھیٹھ تے سمجھ وچ آون والی اے۔ بیان زور دار اے۔ منظر نگاری تے جذبات نگاری وی کمال دی اے۔ شاعر نے جیہڑی بحر ورتوں وچ لیا فدی لے اوہ "وار" دی مخصوص تے اہم بحر اے۔

جنگی میدان و نقشبہ

(چٹھیاں دی وار)

تے توفان ہور جموریاں چا پائیاں ڈنڈاں
تے تبکاں وسن گولیاں جیوں ساون پھنڈاں
تے پیاطوفان اک موت واسے ہوئیاں رنڈاں
تے ہندو جرم نہ ساڑ دے چا پھوکن جھنڈاں
تے مسلم مویا نہ دبیٹے تد وچ گھنڈاں
پرمرن بہادر جنگ تھیں نہ پھیرن کٹڈاں

تے جیوں پھروا ہاں جھکھڑوں تیوں تیر شکاون
تے چامل چایا گھوڑیاں اوہ گدراٹھاون
تے بدل ہو یا دھوڑا چڑھ ہاٹھاں آون

تے درہیا مہینہ تد، رت واجیوں لگساون
تے تیغاں تیش مریندیاں وچ رتو نہساون
تے سازگاں ورنگ پرندیاں بھرچنچوں جاون
پرغازی مرن قبول بھی نہ سپر ہٹاون

سچل سرمست (۱۸۲۶-۱۶۳۶ء)

آپ داناں عبدالوہاب تے تخلص سچو، سچل یاں سچڑنیوسی۔ آپ ریاست خیرپور "سندھ" دے اک پنڈ "درازا" وچ جمے پلے۔ والد داناں صلاح الدین فاروقی سی۔ سچل سرمست واجنم سال ۱۶۳۶ء تے مرن ورھا ۱۸۲۶ء سی۔ ملتان دے اک بزرگ محکم الدین سیلانی نال ملاقات تے ادبناں وی نظر پاروں بچپن وچ ای آپ دے باطن وچ اک وڈھی تبدیلی آگئی تے آپ نے اپنی باقی ساری جیاتی مجذوبی تے سرمستی وچ گزاری تے سرمست اکھوائے۔ آپ وحدت الوجود دے قائل سن۔ آپ نے پنجابی۔ سندھی۔ سرائیکی ملتان ریختہ تے فارسی وچ شاعری کیتی۔ آپ وارث شاہ تے بلجے شاہ دے معاصرن بلجے شاہ دیاں کافیاں توں متاثر ہو کے ایہناں سندھ وچ کافی دی صنف نوں رواج دتا۔ آپ دے پنجابی کلام وچ پنجاب دیاں عشقیہ داستاناں دے کردار علامتی روپ وچ ملدے نیں۔ کلام دارنگ صوفیانہ انداز والے۔ ہر سال رمضان دی چودھویں تاریخ نوں آپ داعرس منایا جاندا لے۔ آپ واک فارسی دیوان وی چھپیا ہویا لے۔ پورے سندھ تے پنجاب وچ آپ دے عقیدت مند موجود نیں۔ آپ دے کلام وچ فرنگی سامراج دے خلاف نفرت و اظہار لہجہ والے۔ آپ نوں شاعر ہفت زباں وی اکھیا جاندا لے۔

کافی

آمیاں رانجھا سائیں ساڈڑے نیڑے
 کیتوئی بیراگن ساکوں آوس ویہڑھے
 شوق تساڈے سائیں شور مچایا سوز فراق وچ دن میں گنوا یا
 لوک سارے دارمہنا سرتے میں چایا
 آہا اداسی میڈا جیہڑا جانی روح تے رہ گیا نیڑا نشانی
 ایں گالھوں میں تاں پھراں وود دیوانی

اسماں و دوسافر تیرے شہرا یوں سے نال تساڑے سوہنا عشق لیوں سے
 دیکھ تساکوں ددڑا دکھڑا پا یوں سے
 نال ہجر دے میں دن رین گزارے میں نال کیتے تیں دندے و ساکے
 طرف تساڑے میں تاں کانگ اڈارے
 نال مجھیں دے توں تاں چھڑگیوں جانی تیرے کارن میں تاں تحقیم مستانی
 ہو ہو لایوئی ساکوں پاؤ گمانی
 ہے تساڑا سا میں سچو و و نماٹا روز ازل کنوں تیرے دے ہے و کاٹا
 عشق نہ کھتھیسی کڈاں یا پر پرانا

وارث شاہ (۱۷۲۲ء-۱۷۹۸ء)

وارث شاہ جنڈیالہ شیرخان ضلع شیخوپورہ وچ پیدا ہوئے، رواجی تعلیم قصورتوں حاصل کیتی جیہڑی شہرت آپ دی لکھی ہیر دی کتاب نوں ملی اوہ کسے ہور نوں نصیب نہیں ہوئی۔ وارث شاہ نے ہیر دی عشقیہ داستان نوں اپنے سچے تے نوکیلے انداز وچ لکھیا اے کہ اوہ اپنے ویلے دے پنجاب دی سیاسی معاشرتی تے سماجی تاریخ لکھی اے۔ فنی تے لسانی حواہیاں نال وی وارث شاہ دی ہیر اک لافانی شاہکار اے۔ آپ نے حضرت بابا فرید نوں اپنا روحانی مرشد منیا تے اوہناں دے گدی نشین حضرت خواجہ دیوان محمد دے مہتھ تے بیعت کیتی۔ مغلاں دے زوال ویلے پنجاب نوں جس زوال تے افراتفری دامونہہ دیکھنا پیا اوہ دیاں بڑیاں واضح تے جاندار جھلکیاں سانوں وارث دے کلام وچ ملدیاں نیں۔ وارث شاہ دی لکھی ہیر تمثیل نگاری دا بڑا اچا نمونہ اے۔ آپ عربی تے فارسی دے وی اچے عالم تے فاضل سن۔ پنجابی زبان وارث شاہ تے جنادی مان کرے اوہ مہتور اے۔ وارث شاہ دی ہیر نوں اسیں اک لحاظ نال "دیوان پنجاب" اکھ سکے آں۔

مہم

چوڑی چوہکدی نال جوڑے پاندھی پیاں دودھ دیوچ مدھانیاں نی
 ہوئی صبح صادق جدوں آن روشن ندوں لالیاں آن چھلانیاں نی
 چندر بنسیاں دی شاہی ختم ہوئی سورج بنسی کر دے حکمرانیاں نی
 سیاہ فام مہاراجیاں ہندیاں تھیں لیا راج افغان درانیاں نی
 کاروبار دیوچ جہان ہو یا چرخے ڈانہدیاں اٹھ سوانیاں نی
 اکناں اٹھ کے ریڑھ کا پاتا اک دھونڈیاں پھرن دودھانیاں نی
 اک اٹھ کے ملیں تیار ہوئے اک دھونڈ دے پھرن پرائیاں نی
 لیاں کدھ ہرنالیاں ہالیاں نے سیاں بھونڈیاں نوں جہاں نے لائیاں نی

پانی لائے نون کامیاں کھوہ بچتے بیٹھے گاہی تے لین سبھو لائیاں نی
 وضو ساز کے زاہداں پھڑھی تسبیح بازگاں مسجدیں کہیاں ملو لائیاں نی
 ہوئے قافلے کوچ سمرائے دچوں کھڑکے ٹل پر بھات چلا لائیاں نی
 شروع حافظاں دور قرآن کیتا جنہاں منزل لاں ست مکا لائیاں نی
 مسلک عشق دے ہوئے روان سالک جنہاں کرنیاں ہفت طیر لائیاں نی

حافظ برخوردار (رانجھا)

برخوردار ذات دے رانجھتے حافظ قرآن ہوں پاروں حافظ برخوردار رانجھا اکھواندے سن۔ ایہہ
تخت ہزارے دے رہن والے سن۔ سیالکوٹ توں علم دی تکمیل کیتی کچھ عرصہ ایہہ رسول نگر وچ رہے اوہناں نے
اسلامی فقہ دیاں بہت ساریاں کتاباں تحریر کیتیاں جیہڑیاں انواع حافظ (۱۹۶۲ء) دے ناں نال۔ انجے
قلمی صورت وچ ای ڈاکٹر احمد حسین قریشی قلعہ داری ہوراں دے کتب خانے وچ موجود نیں۔ ایہناں وچوں رسالہ
بول نماز قریشی ہوراں ۱۹۷۴ء وچ تدوین دے بعد چھاپ دتا ہور کتاباں وچوں شمس العلوم، بحر العلوم، فقہ اجمال،
مفتاح المصلیٰ نجات المسلمین، مشرف النکاح، تنبیہ المسدین، رسالہ نماز، نہر العلوم، سایہ اصلی، میزان شریعت
مفتاح الفقہ، مسئلہ بانگ نکاح۔ شرح خلاصہ کیدانی، مفتاح السعادت، سراج المعاملات وغیرہ ایہناں سستی پنوں
۱۹۷۲ء وچ لکھی ایہناں دی قبر چٹی شیخاں متصل سیالکوٹ وچ اے۔

بول نماز: پونیاں چار پاپاں فرضاں دیاں

اول وقت پچھاننا، دوجا جسٹا پاک کرنا۔ تریجا کپڑا پاک رکھنا۔ چوتھا جاگاکا پاک کرنی۔ پنجواں
دھنی تاں گوڑیاں تاکر کجناں مرداں نوں اتے عورتاں غلامی نوں پیٹ پھٹ مرداں نالوں اتے ایسیاں
عورتاں نوں سرتاں گتیاں تک ہتھاں پیراں نوں، گتیاں تے ونی باجھوں فرض لے۔ پھیواں،
موندھ قبلے ول لیاؤنا۔ ستواں، نیت کرنی۔ اٹھواں، تکبیر اولیٰ آکھنی (ب) اوہ فرض چہڑے وچ
نماز دے نہیں اوہ ست نیں۔ اول قیام کرنا، دوجا قرأت پڑھنی، تریجا رکوع کرنا، چوتھا سجدہ کرنا،
پنجواں مقدمہ پچھلا کرنا، پھیواں ترتیب محکم رکھنی اندر ایہناں کماں دے سبجے اک اک واری آؤندے
ہین اندر ہر رکعت دے یا اک واری آؤندے ہین اندر ساری نماز دے، ستواں باہر آؤنا نمازی
دا اپنے کم نال۔

علی حیدر ملتانی (۱۶۹۰-۱۷۶۵ء)

علی حیدر چوترا ضلع ملتان وچ پیدا ہوئے۔ آپ دے والداناں شیخ محمد امین سی۔ آپ مغلاں دے آخری دور دے مشہور شاعر ہوئے نیں۔ آپ گیلانی سید سن تے خواجہ فخر الدین دہلوی دے مرید سن۔ علی حیدر ملتانی حضرت بٹے شاہ تے سید وارث شاہ دے ہم عصر سن۔ آپ دیاں لکھیاں "سی حرفیاں" بڑیاں مشہور ہوئیاں۔ کچھ لکھاریاں نے آپ دا پنڈ "قاصیاں" لکھیاں۔ جیہڑا چوترا دے لاگے دسیا جاندا اے۔ علی حیدر دے کلام وچ سائون اوہیے اپنے ویلے تے زمانے دیاں تلخیاں دا بھرواں احساس ملدا اے۔ سماج دی گل دے نال نال ادہناں اک صوفی شاعر ہوندیاں ہوئیاں رب نال پیار دی گل نوں وی کدھرے منوں نہیں دساریا۔ پنجاب نال تعلق رکھن والیاں عشقیہ داستاناں دے کرداراں دا ذکر ادہناں دے کلام وچ ملدا اے پر ادہناں ایہناں کرداراں نوں اک علامت دے طور تے استعمال کر کے ربی پیار دا اچھ بھریا سبق وی دتا اے۔

سی حرفی

ب۔ بلن نہ لوکاں دیاں سُکیاں نی کرماں نال بلیندیاں سنیاں نی
اکناں سُتیاں شوہ منالیا ہک چڑھ سبھاں اُتے رتیاں نی
ہک سوہنیاں دے متھے بھاگ نہیں ہک کوہیاں کیسے بھنیاں نی
علی حیدر اللہ دی ذات کو لوں کل دیاں ای آساں پُتیاں نی

ش۔ شوق جنہاں تن یار دا ای سوئی جان دے راہ حبیب دے نوں
جنہاں وچ تاں ورونہ اک رتی کیہ جانن قدر طبیب دے نوں
جنہاں عشق دی لذت نہ چکھی سوئی روندے وقت نصیب دے نوں
اوکھے میں جیہیاں کئی لکھ دے حیدر کون کچھدا نام غریب دے نوں

۸- ہوش نہ چھڑی عشق تیرے اتے اس وچ بہت دگیریاں نی
 جنہاں عشق دی چولڑی رنگ لئی اوہناں چٹیاں چادران چیریاں نی
 بادشاہاں دے پتر کنگال کیتے جنہاں نکلیاں چافقتیہاں نی
 علی حیدراوے جتھے عشق ریہندا او تھے ریہندیاں نہیں امیریاں نی

۱- اٹھ سوانی تے گھت مدھانی ویلڑا پچھلی رات دا ای
 اٹوں ہونئی دھمی تے وہی نہ جھی رڑکناں بھی کسے گھات دا ای
 جٹ نہ ٹیٹے تے دودھ نہ وٹے ویلا وقت بہات دا ای
 جوہیں دودھ بھتیں وہی مکھن دے حیدر توں فرق نہ رب دی ذات دا ای

پہلی روٹی (خرد)

(۲۰) ایمان دیاں صفتاں

جے کو چھے صفتاں ایمان دیاں کتیاں ہین؛ توں آکھ جی! است، امننتُ بِاللّٰهِ
 منیا میں خداتعالیٰ نون وَمَلِیْکَتِہِ اَتے منے میں سبھے فرشتے خداتعالیٰ وے کُتِبَہِ اَتے
 منیا میں سبھ کتاباں اوس دیاں وَرَسُلِہِ اَتے منیا میں سبھ رسولاں اوس دیاں نون۔
 وَالیَوْمِ الْاٰخِرِ اَتے منیا میں دیہاڑا قیامت وَالْقَدْرِ خَبِیْرَہِ وَشَرِیْرَہِ مِنَ اللّٰهِ تَعَالٰی
 اَتے منیا میں اندازہ نیکیاں اَتے بدیاں واطرفوں خداتعالیٰ دیوں نیکیاں وپچ خداتعالیٰ راضی
 ہے۔ اَتے بدیاں وپچ نہیں راضی ولبعثِ بعد الموت جیواسی پچھے مرن وے۔

(۲۱) ایمان مجمل

جے کو چھے ایمان مجمل کیہڑا ہے؛ توں آکھ جی! اِیْمَہُ اَمْنَتُ بِاللّٰهِ مَکَاہُوْ بِاَسْمَآہِ
 منیا میں خداتعالیٰ نون جیویں کر ہے اوہ نال ناواں اپنیاں دے و صفاتہ اَتے نال صفتاں اپنیاں
 دے وَقَبْلَتُ جَمِیْعِ احکامہ اَتے قبول کیتے میں سبھے حکم خداتعالیٰ دے۔

حضرت بلہے شاہ (۱۶۹۲-۱۷۵۸ء)

اصل نام عبداللہ سی پرچہ پڑاناں بوہتا مشہور ہو یا اوہ بلہے شاہ اے۔ سید خاندان وچوں سن۔ سخی محمد درویش آپ دے والداناں سی۔ آپ اچ گیلانیاں "بہاولپور" وچ پیدا ہوئے۔ قصورتوں تعلیم حاصل کیتی تے لاہور آکے شاہ عنایت دے مرید ہو گئے۔ آپ شاہ حسین وانگوں ظاہر نوں سچدے کے باطن دی صفائی تے زور دین والے صوفیاں وچوں سن۔ آپ وحدت الوجودے نظریے دے منن والے سن۔ بلہے شاہ پہلے پنجابی شاعر نہیں جنہاں ظاہر پرستاں تے ظاہر داراں دی ریاضی عبادت دے خلاف دھڑلے نال آواز اٹھائی۔ سارے ولاں وزگاں توں اچیاں ہو کے بندے دی رب نال محبت دے رشتے دا ڈھنڈورا پٹیا۔ منگل حکومت دے زوال ویلے پنجاب جیہڑے سیاسی معاشی تے معاشرتی بحران وچوں گزر رہیا سی بلہے شاہ نے اونہوں اپنیاں اکھیاں نال ڈٹھا۔ تے جو کجھ اوس ویلے ہو رہیا سی اوہ دے دل واضح اشارے سانوں بلہے شاہ دے کلام وچ ملدے نیں۔ آپ دے منن والیاں تے آپ نال عقیدت رکھن والیاں وچ مسلماناں توں وکھدو جے مذہباں تے عقیدیاں دے لوک دی شامل سن۔ آپ دے کلام وچ معاشرتی ناہمواریاں تے سماجی نفرتاں دے خلاف اک بجاوت دا واضح احساس ملدا اے۔ آپ دے مزار قصور وچ اے۔ جتھے ہر سال عرس منایا جاند اے تے آپ نال عقیدت رکھن والے ہزاراں لوک آپ دے مزار تے حاضر ہو کے عقیدت دا نذرانہ پیش کر دے نیں۔

کافی

رانجھا رانجھا کر دی ہن میں آپے رانجھا ہوئی
 رانجھا میں وچ میں رانجھے وچ، غیر خیال نہ کوئی
 جو کجھ ساڈے اندر وسے ذات اساڈی سوئی
 چٹی چادر لاه سٹ کڑیے، پہن فقیراں لوئی
 تحت ہزارے لے چل بٹہیا، سیالیں ملے نہ ڈھوئی
 سدو مینوں دھیدو رانجھا، "ہیر" نہ آکھو کوئی
 میں نہیں اوہ آپ ہے، اپنی آپ کرے دلجوئی
 جس دے نال میں نیو تہہ لگایا اوہو جیسی ہوئی
 چٹی چادر داغ لگیسی، لوئی داغ نہ کوئی
 رانجھا رانجھا کر دی ہن میں آپے رانجھا ہوئی

حضرت سلطان باہو (۱۶۲۹ء-۱۶۹۱ء)

حضرت سلطان باہو ضلع جھنگ دے پنڈ اعلان شور کوٹ وچ بازید محمد ہوراں دے گھر پیدا ہوئے۔ آپ نے تعلیم حاصل کرن لئی دور دراز دے پینڈے کیتے تے باطنی روشنی لئی شاہ عبدالرحمن دے مرید ہوئے۔ مزاج مشروع توں درویشی والا سی۔ آپ عربی تے فارسی دے بڑے اچھے عالم سن۔ فارسی وچ آپ نے ڈھیر ساریاں کتاباں لکھیاں پر آپ واجیہڑا کلام بوہتا مشہور ہو یا اوہ پنجابی وچ سی۔ آپ نے سی حرفی وی شکل وچ پنجابی کلام لکھیا تیہڑا اک سچی آواز ہون پاروں لوکاں دے دلاں وچ آر گیا۔ آپ حضرت باوا فرید دا نگوں شریعت دی پابندی کرن والے صوفی سن۔ آپ نے مجاز دے پردیاں توں بغیر حقیقی عشق دی گل بڑے اثر بھرے انداز وچ کیتی اے۔ دنیا دیاں برائیاں توں دور رہ کے اپنے سچے محبوب یعنی نادری محبت دا درس آپ دیاں سی حرفیاں دا اصل موضوع اے حضرت سلطان باہو علم ناواں بوہتا عشق تے محبت دل پریر دے نیں سیوں جسے ایہہ جذبہ بوہتا پاکیزہ تے لافانی اے۔

ابیات

۱۔ چڑھ چنناں تے کر شنائی ذکر کریندے تارے ہو گلیاں دے وچ پھرن نماں لعلاندے و نجا دے ہو
شالا مسافر کوئی نہ تھیوے لکھ جنہاں توں بھارے ہو تاڑی مارا ڈانہ باہو اساں آپے اڈن مارے ہو

۲۔ کوک دلا متاں رب سنے در و منداں دیاں آہیں ہو سینہ میرا دروین بھریا اندر بھڑکن بھاہیں ہو
تیلان باجھ نہ بلن مثالاں درواں باجھ نہ آہیں ہو آئینش نال یرانہ لاکے باہو پھراوہ سٹرن کرناہیں ہو

۳۔ میں کو بھی میرا دلبر سوہنا میں کیونکر اس توں بھانواں ہو دیہڑے ساڈے وڑو واناہیں پی لکھ وسیلے پاواں ہو
ناں میں سوہنی ناناں دولت پلے کیوں کر بار مناواں ہو ایہہ دکھ ہمیشہ رہی باہو روندڑی ہی مرجانواں ہو

پ۔ پڑھ پڑھ علم ملوک رجاؤں کیا ہو یا اس پڑھیاں ہو
 ہرگز بکتھن مول نہ آوے پھٹے دودھ دے کر ٹھیاں ہو
 اکھ چنڈ وراہتھ کے آئیو اس انگوری چٹیاں ہو
 ہک دل خستہ رکھیں رضی باہو لہیں عبادت دھیاں ہو

ت۔ تسبیح پھیرتے دل نہیں پھریا کی لیناں تسبیح پھیر کے ہو
 علم پڑھیا تے ادب نہ سکھیا کی لیناں علم نوں پڑھ کے ہو
 چلے کٹے تے کچھ نہ کھٹیا کی لیناں چلیاں وڑ کے ہو
 جاگ بنا دودھ جمدے نہ باہو بجائو لال ہونون کر ٹھ کر ٹھ کے ہو

حاجی محمد نوشہ گنج بخش (۶۱۵۵۲-۶۱۶۵۴)

حضرت نوشہ گنج بخش شیر شاہ سوری دے پتر اسلام شاہ دے ویلے ۹۵۹ھ مطابق ۱۵۵۲ء وچ گھوگانوالی تحصیل پچالیہ ضلع گجرات وچ ججے جاگو تارڑاں دے درس وچ حافظ بڈھاتے حافظ قائم دین ہوراں کولوں قرآن شریف تے علم دیاں کتاباں پڑھیاں پھیر فادری سلسلے دے اک بزرگ حضرت سلیمان نوری دے ہتھ تے بیعت کیتی تے تھوڑے عرصے دے بعد خلافت تے اجازت توں مشرف ہوئے تے گدی اُتے بیٹھے اوہ لوکاں تیکر رب تعالیٰ دی مددیت پڑاندے رہے، آپ ۱۰۶۴ھ مطابق ۱۶۵۴ء وچ رب نوں پیارے ہو گئے۔ اوہناں نے اسلام واسچا تے سچا پیغام عام مہم زبان و عظام دی شکل وچ دتا ایہہ وعظ اوہناں نے ۹۹۰ھ مطابق ۱۵۸۲ء وچ لکھے ایہہ پہلی واری سید شرافت نوشاہی ہوراں دے آدم نال ۱۳۸۸ھ (۱۹۶۸ء) وچ اچھاپے چڑھے ایہہ چار وعظ سن ایہدے بعد دوہور وعظاں دا ادھھا ہو یا۔ ایس ویلے اوہناں دے چھ وعظ چھپے ملدے نیں۔

مواعظِ نوشہ: تریجا وعظ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ ط

بابا! جے توں واٹ سچی سدھی سوتی سوکھی سائیں والیاں دی ملیں، تاں کدی نہ تھڑیں تے کدی نہ تھڑیں، پر ایہہ واٹ سائیں والیاں نال ملیاں، سچے ساتھ رلیاں سچیاں گلاں سُنیاں سچیاں دے آکھے لگ ٹریاں چلیاں لبھدی ہے۔ ایویں سکھالی ناہیں لبھدی تے ایہہ جو لوک ہور بھلے بھرمی ہوئے اپنی کسبھی نال ٹھبکدے ڈولدے رولدے پھردے ہین، سے دھرم لکھے نال گھستے ہوئے ہین۔ تے گھنیاں بھکویاں دے مونھ آئے ہوئے ہین۔ ایہناں نوں کافی سار سدھ ناہیں ایہہ ایویں بھسکدے آئے تے بھسکدے جاوندے ہین۔ ایہناں کوئی سوچھی ناہیں لدھی۔ پر بھائی جاں جاں سچا سوہاں آگو ہونے کے سچیاں نوں پتیاں نال واٹ نہ دکھاوے تاں تاں کوں سچھے ایہہ سچی گل اے۔ تے سچی ایہہ گل اے۔ ہور کہانیاں بھلاناں تے پھلاناں نگنیاں ہین تاں تے بابا! سچا ہوئے۔ سچیاں نال مل، سچ من، سچ کہہ سچ نال جیولائے، سچ سن، سچ جان، سچ سنبھان تے کوڑ

دلوں مونہوں ہٹائے لے۔

کیہ لے سین سچیا کوڑ مکتوں
کیہ لے سین سچیا کوڑ مکتوں
بن سائیں ہور دھڑے نہیں
کیہ لے سین سچیا کوڑ مکتوں

کیہ لے سین سچیا کوڑ مکتوں
کچھ جانن ہوئے نہ دھوڑ مکتوں
جے دے سو پھرے نہیں
ایتھے رہنا کچھ چہ ہے نہیں

شاہ حسین (۱۵۳۸-۱۵۹۹ء)

آپ داناں شاہ حسین سی۔ آپ لاہور وچ جتھے پلے تے ایٹھے امی وفات پائی۔ آپ دے والد داناں شیخ عثمان سی۔ مدھلی تعلیم کسالی دروازے دی مسجد دے امام حافظ البکر توں حاصل کیتی تے پھیر چنیوٹ دے درویش بہلول دریائی دے مرید ہوئے۔ آپ دی شاعری کافیاں دی شکل وچ ملدی اے۔ ایہہ کافیاں بات اعدہ مہر سنگیت دے حوالے نال لکھیاں گئیاں نیں جتھوں ایہہ گل واضح ہندی اے کہ شاہ حسین ہوویں رگک دیاں باریکیاں توں جنگی طرح واقف سن۔ دنیا دے دکھاں تے غماں توں پتہ چھڈا کے رب نال پیار پان دا آہر آپ دی شاعری دا اصل مقصد اے۔ اک لحاظ نال آپ پنجابی شاعری وچ "کافی" دی صنف نوں متعارف کراون والے پہلے شاعر نیں۔

کافیاں

مہتراں دی مجانی خاطر دل دا لوہو چھپانی دا
 کڈھ کلیجہ کیتم بیرے، سو بھی لائق ناہیں تیرے
 ہو رتوفیق نہیں کچھ میرے، پیو کٹورا پانی دا
 مہتراں لکھ کتابت بھیجی، لگابان پھراں تر پھیندی
 تن وچ طاقت رہی نہ مولے، رور و حرف بچھپانی دا
 تن من اپنا پرزے کیتا، تینوں مہر نہ آئی میتا
 اساں نوں ہو ر عذر نہ کافی، چارہ کیہا منانی دا
 کہے حسین فقیر نمانا، تیںں باجھوں کوئی ہو ر نہ جاناں
 توں ہی دانا، توں ہی پینا، توں ہی تان نتانی دا

میں بھی جھوک رانجھن دی جانا نال میرے کوئی چلے!

پیراں پونڈی، منتاں کر دی، جانا تاں پیا اکلے
 نیں بھی ڈونگھی، تکلہ پُرانا، شینہاں تاں پتن ملے
 جے کوئی خبر مٹر دی لیاوے، ہتھوے دیواں چھلے
 راتیں درد، دیہناں درماندی، گھاؤ مٹراں دے اٹھے
 رانجنن پار طبیب سُنیدا، یس تن درد اولے
 کہے حسین فقیر نمانا، سائیں سینہڑے گھلے!

باو فرید گنج شکر (۶۱۲۸۰-۶۹۱۸۸)

باو فرید ہوراں دا پورا ناں فرید الدین مسعود سی۔ گنج شکر آپ دالقب سی۔ آپ دے والد دا ناں قاضی جمال الدین سی۔ آپ چادلی مشائخ (کھوتوال) ضلع ملتان وچ پیدا ہوئے تے آپ دی وفات پاکستان وچ ہوئی۔ ساری عمر دین دی تبلیغ دے کم وچ گزاری۔ ہزاراں دی تعداد وچ لوک آپ دی تبلیغ پاروں مسلمان ہوئے اچ تیکر دی تحقیق مطابق آپ پنجابی دے پہلے شاعر متھے جانڈے نیں تے پنجابی دے پہلے صوفی شاعر ہون دا اعزاز وی آپ نوں حاصل اے۔ باو فرید ہوراں دا دور بارہویں تے تیرھویں صدی عیسوی دا وچکارا زمانہ بن دا اے۔ آپ حضرت بختیار کاکی دے مرید سن۔ آپ دا شجرہ نسب حضرت عمر فاروقؓ نال جا ملدا اے۔ آپ شریعت دے پابند سن۔ آپ دا کلام اشوک دی شکل وچ گرنٹھ صاحب دے حوالے نال ساڈے تیکر اپڑیا اے۔ نیکی دی تبلیغ آپ دے کلام دی اصل روح اے۔ اپنے سمے دے لوکاں دیاں دکھاں بارے وی آپ دی شاعری کئی حوالیاں توں دس پاندی اے۔ باو فرید نال عقیدت رکھن والیاں دی گنتی لکھاں تیکر اے۔ آج وی لوک آپ دے مزار تے حاضری دے کے دلی سکون حاصل کر دے نیں۔ آپ نے اپنے ویلے دی عام فہم زبان وچ شاعری کیتی۔ آپ دی شاعری اصل وچ اسلام دی تبلیغ دا اک ذریعہ سی۔ پاکستان وچ آپ دا عرس ہر سال محرم وچ بڑی عقیدت نال منایا جاندا اے۔

بول فریدی

فرید آجے توں عقل لطیف کالے لکھ نہ لیکھ
فرید آجے لوٹن جگ موہیا سے لوٹن میں ڈٹھ
فرید آجے خاک نہ نندیے، خاکو جیڈ نہ کوئے
بمہا بمہا آکھیے، بمہا توں سلطان
آپنڑے گریوان میں سر نیواں کر کے ویکھ
کجھ لکھ نہ سہندیاں سے پنکھی سوئے بہٹھ
جیوندیاں پیراں تلے، مویاں اُپر ہوئے
فرید آجے تن بہ ہوں نہ اچے سو تن جان مسان
جے سو درھیاں جیونا، بھی تن ہو سنی کھیہہ

جو سرسائیں نہ نویں، سو سر کپ اُتار
 اچھے چڑھ کے دیکھیا، تاں گھر گھرا یہاں
 چارے کندھاں ڈھونڈیاں، رہن کتھاؤں ناہیں
 جھوٹھی دنیا لگ نہ آپ و سجا سئیے
 جاں سر آوی اپنے، تاں کو میت نہ پار

اٹھ فرید اوضو ساج، صبح نماز گزار
 فرید میں جانیا رکھ مجھ کوں، دکھ سبھا یہ جگ
 فرید اُرت پھری، ون کنیا، پت جھڑیں جھڑیاں
 جے جانا مہر جائیے، گھم نہ آئیے
 فرید اہا تھی سوہن انباریاں، پیچھے کٹک ہزار

سادیاں ہور کتاباں

○ چولواں پنجابی ادب ○ تنقیدی وچار ○ ادبی مہکاں
○ ادبی پھلواڑی ○ ادبی سوغات ○ ادبی گلڈستہ

- گویڑ ○ ستارے
○ جنگ نامہ مقبل تے پنجابی مرثیہ ○ چونبھڑاں
○ ڈوبنگے دیہناں دا شاعر ○ پنجاب دے لوک گیت
○ پنجابی ادب دی مختصر تاریخ ○ جنگ نامہ پیر محمد کاسی
○ ہیر وارث شاہ ○ سخن دا وارث
○ کافیاں شاہ حسین ○ پھل کلیاں
○ کچے کوٹھے ○ کافیاں بلھے شاہ
○ پکی روٹی ○ ابیات سلطان باہو
○ مواعظ نوشہر پیر ○ سورۃ لقمان الحجرات الرحمن (نال پنجابی ترجمہ تے تشریح)

— چھاپن والے —

تاج بک ڈپو ○ اردو بازار ○ لاہور

فون: ۳۲۴۴۲۳

祭祀

乙丁己辛癸乙 兔 卯	丙戌庚壬甲丙 虎 寅	乙丁己辛癸乙 牛 丑	甲丙戌庚壬甲 鼠 子
六五四卅二八 八六四二一十歲	六五四卅廿九 九七五三一歲	七五四卅廿十 十八六四二歲	七五四卅廿十 一九七五三一
1 1 1 1 1 1 9 9 9 9 9 9 2 3 5 6 7 8 7 9 1 3 5 7	1 1 1 1 1 1 9 9 9 9 9 9 2 3 5 6 7 8 6 8 0 2 4 6	1 1 1 1 1 1 9 9 9 9 9 9 2 3 4 6 7 8 5 7 9 1 3 5	1 1 1 1 1 1 9 9 9 9 9 9 2 3 4 6 7 8 4 6 8 0 2 4

COPYRIGHT ©

庚壬甲丙戌庚 申 猴	辛癸乙丁己辛 酉 鸡	壬甲丙戌庚壬 戌 狗	癸乙丁己辛癸 亥 猪
六五卅廿十三 三一七五歲	六五卅廿十二 二八六四歲	六四卅廿十一 一九七五歲	七六四卅廿十 二八六四歲
1 1 1 1 1 1 9 9 9 9 9 9 3 4 5 6 8 9 2 9 9 9 9 9	1 1 1 1 1 1 9 9 9 9 9 9 3 4 5 6 8 9 1 3 9 9 9 9	1 1 1 1 1 1 9 9 9 9 9 9 4 6 8 0 2 4 3 4 5 7 8 9	1 1 1 1 1 1 9 9 9 9 9 9 3 5 7 9 1 3 2 3 4 6 7 8

Sat. SABTU

癸乙丁己辛癸 猪 亥	壬甲丙戌 狗 戌
七六四卅廿十 二八六四二	六四卅廿 一九七五
1 1 1 1 1 1 9 9 9 9 9 9 2 3 4 5 7 8 3 5 7 9 1 3	1 1 1 1 1 1 9 9 9 9 9 9 3 4 5 7 4 6 8 0

COPYRIGHT ©

甲丙戌庚壬甲 子 鼠	辛癸乙 丑 牛
七五四卅廿十 二八六四二	六四卅廿 一九七五
1 1 1 1 1 1 9 9 9 9 9 9 3 4 6 7 8 1 1 1 1 1 1	1 1 1 1 1 1 9 9 9 9 9 9 4 6 8 0 2 4 1 3 5 7 8 9

<p>28 Safar 22 11 11 11 11 11 K LUMPUR RACE 是日肖馬相冲 忌宜 入立 完勢 閉成 光祿 棟除 祭服</p>	<p>6 廿九 月廿六 星期六 SABTU Sat.</p>
<p>27 Safar 21 11 11 11 11 11 是日肖蛇相冲 忌宜 燒鏡 娶屋 架屋 架外 種垣</p>	<p>8 廿八 月廿六 星期五 Gowherri JUM'AT Fri.</p>
<p>20 Safar 20 11 11 11 11 11 是日肖龍相冲 忌宜 閉鏡 市土 作釘 性器 立而 影行</p>	<p>7 廿七 月廿六 星期四 KHAMIS Thu.</p>
<p>25 Safar 19 11 11 11 11 11 是日肖兔相冲 忌宜 安戲 作四 衣而 作紅 行開 星市</p> <p>THE SINGAPORE 大彩 DRAW DARAJAYA</p>	<p>3 廿六 月廿六 星期三 RABU Wed.</p>
<p>24 Safar 18 11 11 11 11 11</p>	<p>5 廿五 月廿六 星期二 SELASA Tue.</p>

<p>Safar 15 11 11 11 11 11 LUMPUR RACE 是日肖猪相冲 忌宜 定事 一概 不取</p>	<p>15 廿四 月廿六 星期六 SABTU Sat.</p>
<p>Safar 14 11 11 11 11 11 是日肖大相冲 忌宜 球受 祭死 作口 姓季 市取</p>	<p>14 廿三 月廿六 星期五 JUM'AT Fri.</p>
<p>Safar 13 11 11 11 11 11 是日肖雞相冲 忌宜 祭時 祀掃 沐戲 海神 环功 經王</p>	<p>13 廿二 月廿六 星期四 KHAMIS Thu.</p>
<p>Safar 12 11 11 11 11 11 是日肖猴相冲 忌宜 作安 行安 床入 祭</p>	<p>12 廿一 月廿六 星期三 RABU Wed.</p>
<p>Safar 11 11 11 11 11 11</p>	<p>11 廿 月廿六 星期二 SELASA Tue.</p>

سادیاں ہور کتاباں

- چو نواں پنجابی ادب ○ تنقیدی وچار ○ ادبی مہکاں
○ ادبی پھلواڑی ○ ادبی سوغات ○ ادبی گلڈستہ

- گویہ ○ ستارے
○ جنگ نامہ مقبل تہ پنجابی مرثیہ ○ چونہڑاں
○ ڈوبنگے دیہناں دا شاعر ○ پنجاب دے لوک گیت
○ پنجابی ادب دی مختصر تاریخ ○ جنگ نامہ پیر محمد کاسبی
○ ہیر وارث شاہ ○ سخن دا وارث
○ کافیاں شاہ حسین ○ پھل کلیاں
○ کچے کوٹے ○ کافیاں بلھے شاہ
○ پکی روٹی ○ ابیات سلطان باہو
○ مواعظ نوشہر پیر ○ سوز تھان ہجرت الرحمن (نال پنجابی ترجمے تشریح)

— چھاپن والے —

تاج پبلشنگ ڈپو ○ اردو بازار ○ لاہور

فون: ۳۲۴۴۲۳

سادیاں ہور کتاباں

- چو نواں پنجابی ادب ○ تنقیدی وچار ○ ادبی مہکاں
○ ادبی پھلواڑی ○ ادبی سوغات ○ ادبی گلڈستہ

- گویہ ○ ستارے
○ جنگ نامہ مقبل تہ پنجابی مرثیہ ○ چونہڑاں
○ ڈوبنگے دیہناں دا شاعر ○ پنجاب دے لوک گیت
○ پنجابی ادب دی مختصر تاریخ ○ جنگ نامہ پیر محمد کاسبی
○ ہیر وارث شاہ ○ سخن دا وارث
○ کافیاں شاہ حسین ○ پھل کلیاں
○ کچے کوٹے ○ کافیاں بلھے شاہ
○ پکی روٹی ○ ابیات سلطان باہو
○ مواعظ نوشہر پیر ○ سوز تھان باجرات الرحمن (نال پنجابی ترجمے تشریح)

— چھاپن والے —

تاج پبلشرز ڈپو ○ اردو بازار ○ لاہور

فون: ۳۲۴۴۲۳